GPS S5 01 (M/P)

Exam Code : PSM5A/PSP5A

ভাৰতৰ ৰাজনীতি-২ (গাঁথনি আৰু প্ৰক্ৰিয়া)

পঞ্চম ষাণ্মাসিক

ৰাজনীতি বিজ্ঞান

খণ্ড - ২

কৃষ্ণকান্ত সন্দিকৈ ৰাজ্যিক মুক্ত বিশ্ববিদ্যালয়

বিষয় বিশেষজ্ঞ মণ্ডলী

ড° শান্তনু চক্রৱর্ত্তী, কটন বিশ্ববিদ্যালয়
ড° ধ্রুবপ্রতীম শর্মা, গুৱাহাটী বিশ্ববিদ্যালয়
ড° শুভ্রজিৎ কোঁৱৰ, গুৱাহাটী বিশ্ববিদ্যালয়

সমন্বয়ৱক্ষীঃ ড° বিপুল দাস, কৃষ্ণকান্ত সন্দিকৈ ৱাজ্যিক মুক্ত বিশ্ববিদ্যালয়

প্রস্তুতি গোটৰ সদস্য

অধ্যায়	লেখক/লেখিকা	ভাষান্তৱকাৰী
৯,১০,১১	ড° নৱনীতা মেধি জে. বি. আইন মহাবিদ্যালয়, গুৱাহাটী	ৰুণু ফুকন, ড°প্রভাত ভূঞা
১২	ড° চন্দন ঠাকুৰীয়া হৰি-গায়ত্রী দেৱী মহাবিদ্যালয়, গুৱাহাটী	ড° চন্দন ঠাকুৰীয়া
১৩	বিকাশ চন্দ্র দাস, চিনামৱা মহাবিদ্যালয়, যোৱহাট	ড°প্রভাত ভূঞা
১৪	জাহ্নৱী দেৱী কৃষ্ণকান্ত সন্দিকৈ ৱাজ্যিক মুক্ত বিশ্ববিদ্যালয়	জাহ্নৱী দেৱী
১৫	ঊর্মিমালা সেনগুপ্তা, প্রাক্তন গৱেষণা সহযোগী অ' কে ডি আই এচ চি ডি, গুৱাহাটী	ৰুণু ফুকন, গুৱাহাটী

সম্পাদনা ঃ

বিষয়বস্তু সম্পাদনা ঃ ড° শান্তনু চক্রৱর্ত্তী, কটন বিশ্ববিদ্যালয়
ভাষা সম্পাদনা ঃ পাপুমণি হাজৱিকা, জগন্নাথ বৰুৱা মহাবিদ্যালয় (স্ব.), যোৱহাট
গাঁথনিক সম্পাদনা ঃ ড° বিপুল দাস, কৃষ্ণকান্ত সন্দিকৈ ৱাজ্যিক মুক্ত বিশ্ববিদ্যালয়

এপ্রিল, ২০১৯

ISBN NO. : "978-93-89123-00-5"

© কৃষ্ণকান্ত সন্দিকৈ ৱাজ্যিক মুক্ত বিশ্ববিদ্যালয়ৱদ্বাৰা সর্বস্বত্ব সংৱক্ষিত,

 কৃষ্ণকান্ত সন্দিকৈ ৱাজ্যিক মুক্ত বিশ্ববিদ্যালয়ৰ লিখিত অনুমতি অবিহনে গ্রন্থস্বত্ব জাননীৰ দ্বাৰা সুৱক্ষিত এই মুদ্রণ বা ইয়াৰ যিকোনো অংশ প্রতিলিপিকৰণ, স্কেনিং, বাণীবদ্ধকৰণ তথা তথ্য সংৱক্ষণ নাইবা পুনৰুদ্ধাৰ পদ্ধতিৰ লগতে বর্তমানে জ্ঞাত বা ভৱিষ্যতে উদ্ভাৱন-সম্ভৱ যিকোনো বৈদ্যুতিক, ডিজিটেল বা যান্ত্রিক উপায়েৱে প্রকাশ, প্রেৱণ, হস্তান্তৱ বা সংৱক্ষণ কৰিব নোৱাৰিব। কৃষ্ণকান্ত সন্দিকৈ ৱাজ্যিক মুক্ত বিশ্ববিদ্যালয়ৰ হৈ পঞ্জীয়কৰ্ত্তাৰা মুদ্রিত আৰু প্রকাশিত।

এই শিক্ষণ সামগ্রী প্রস্তুতিৰ বাবে আর্থিক অনুদান আগবঢ়োৱা **নতুন দিল্লীৰ দূৰ শিক্ষা পৰিষদৰ** ওচৰত বিশ্ববিদ্যালয় কৃতজ্ঞ

হাউচ্‌ফেড কমপ্লেক্স, দিচপুৰ, গুৱাহাটী - ৭৮১০০৬
Web : www.kkhsou.in

স্নাতক কলা
ৰাজনীতি বিজ্ঞান
বিষয়সূচী

মুঠ নম্বৰ- ১০০ **পৃষ্ঠা নং**

অধ্যায় ৯ ঃ ভাৰতীয় ন্যায়পালিকা ১১৩-১২৪

ভাৰতীয় উচ্চতম ন্যায়ালয়ৰ সংৰচনা; ন্যায়াধীশসকলৰ কার্যকাল আৰু পদৰপৰা আঁতৰোৱাৰ প্রক্রিয়া; উচ্চতম ন্যায়ালয়ৰ ক্ষমতা আৰু কার্যাৱলী; সংবিধানৰ অভিভাৱক আৰু ভাৰতীয় নাগৰিকৰ মৌলিক অধিকাৰৰ ৰক্ষক হিচাপে উচ্চতম ন্যায়ালয়; উচ্চ ন্যায়ালয়ৰ সংৰচনা; ন্যায়াধীশসকলৰ কার্যকাল আৰু পদৰ পৰা আঁতৰোৱাৰ প্রক্রিয়া, উচ্চ ন্যায়ালয়ৰ ক্ষমতা আৰু কার্যাৱলী; নিম্ন আদালতসমূহ; ভাৰতত ন্যায়পালিকাৰ স্বতন্ত্রতা নিশ্চিতকাৰী ব্যৱস্থাসমূহ

অধ্যায় ১০ ঃ ন্যায়িক পুনৰীক্ষণ আৰু ন্যায়িক সক্রিয়তা ১২৫-১৩৪

ন্যায়িক পুনৰীক্ষণৰ অর্থ, ভাৰতত ন্যায়িক পুনৰীক্ষণ; ন্যায়িক সক্রিয়তাৰ অর্থ, ভাৰতত ন্যায়িক সক্রিয়তা

অধ্যায় ১১ ঃ কেন্দ্র আৰু ৰাজ্যৰ মাজৰ সম্বন্ধ ১৩৫-১৪৮

কেন্দ্র আৰু ৰাজ্যৰ মাজত ক্ষমতাৰ বিভাজন; কেন্দ্র আৰু ৰাজ্যৰ মাজৰ বিধায়িনী, কার্যবাহী আৰু বিত্তীয় সম্বন্ধ

অধ্যায় ১২ ঃ ভাৰতত স্থানীয় স্বায়ত্ব শাসন ১৪৯-১৬৬

ভাৰতত স্থানীয় চৰকাৰৰ বিকাশ, সংবিধানৰ ৭৩ তম আৰু ৭৪ তম সংশোধনী, অসমত স্থানীয় স্বায়ত্ব শাসন

অধ্যায় ১৩ ঃ নির্বাচন আয়োগ; নির্বাচনী সংস্কাৰ নির্বাচন আয়োগৰ সংৰচনা, ক্ষমতা আৰু কার্যাৱলী; ভাৰতত হোৱা নির্বাচনী সংস্কাৰসমূহ ১৬৭-১৮০

অধ্যায় ১৪ ঃ ভাৰতত আঞ্চলিকতাবাদ ১৮১-১৯০

আঞ্চলিকতাবাদৰ অর্থ, ভাৰতত প্রচলিত বিভিন্ন ৰূপৰ আঞ্চলিকতাবাদ, ভাৰতত আঞ্চলিকতাবাদৰ বিকাশৰ আঁৰৰ কাৰণবোৰ

অধ্যায় ১৫ ঃ ভাৰতত জাতিবাদ আৰু সাম্প্রদায়িকতাবাদ ১৯১-২০০

জাতি, ধর্ম আৰু ৰাজনীতিৰ ৰাজনীতিকৰণ প্রক্রিয়া; ভাৰতত সাম্প্রদায়িকতাবাদৰ সমস্যা

খণ্ড- ২ৰ পৰিচয়

কৃষ্ণকান্ত সন্দিকৈ ৰাজ্যিক মুক্ত বিশ্ববিদ্যালয়ৰ স্নাতক মহলাৰ ৰাজনীতি বিজ্ঞান বিষয়ৰ পঞ্চম যাণ্মাসিকৰ এইটো হ'ল প্ৰথম পাঠ্যবিষয়ৰ দ্বিতীয় খণ্ড। ৰাজনীতি বিজ্ঞানৰ স্নাতক মহলাৰ পঞ্চম যাণ্মাসিককৰ প্ৰথম পাঠ্যবিষয় অথবা কাকতখনৰ শিৰোনাম হ'ল- 'ভাৰতৰ ৰাজনীতি -২ (সংৰচনা আৰু প্ৰক্ৰিয়া)। এই খণ্ডটোত মুঠ সাত টা অধ্যায় (অধ্যায় ৯-১৫) সন্নিৱিষ্ট কৰা হৈছে। ভাৰতীয় ৰাজনৈতিক ব্যৱস্থাত ন্যায়পালিকাই এক গুৰুত্বপূৰ্ণ ভূমিকা পালন কৰে। সেয়েহে নৱম অধ্যায়ত ভাৰতীয় ন্যায়পালিকাৰ দুটা প্ৰধান অংশ উচ্চতম ন্যায়ালয় আৰু উচ্চ ন্যায়ালয়ৰ সংৰচনা, ক্ষমতা আৰু কাৰ্যাৱলী বহলাই আলোচনা কৰা হৈছে। ইয়াৰ লগতে ন্যায়পালিকাৰ স্বতন্ত্ৰতা নিশ্চিত কৰিবলৈ থকা বিভিন্ন ব্যৱস্থাৰ বিষয়েও অধ্যায়টিত বিশ্লেষণ কৰা হৈছে। দশম অধ্যায়ত ভাৰতীয় ৰাজনৈতিক ব্যৱস্থাৰ অন্য দুটা গুৰুত্বপূৰ্ণ দিশ ন্যায়িক পুনৰীক্ষণ আৰু ন্যায়িক সক্ৰিয়তাৰ বিষয়ে আলোচনা কৰা হৈছে। আলোচনা কালত এই দুয়োটা বিষয়ৰে অৰ্থ, প্ৰকৃতি আৰু গুৰুত্ব বহলাই ব্যাখ্যা কৰা হৈছে। একাদশ অধ্যায়ত কেন্দ্ৰ-ৰাজ্যৰ সম্পৰ্ক বৰ্ণনা কৰা হৈছে। অধ্যায়টিত সামৰি লোৱা বিষয়বস্তুবোৰ হ'ল কেন্দ্ৰ আৰু ৰাজ্যৰ মাজত ক্ষমতাৰ বিভাজন, দুয়োৰে মাজৰ কাৰ্যবাহী, বিধায়িনী আৰু বিত্তীয় সম্পৰ্ক আদি। ভাৰতত স্থানীয় স্বায়ত্ব শাসনে এক গুৰুত্বপূৰ্ণ ভূমিকা লৈ আহিছে। দ্বাদশ অধ্যায়ত ভাৰতত স্থানীয় চৰকাৰৰ বিকাশ, সংবিধানৰ ৭৩ তম আৰু ৭৪ তম সংশোধনী, অসমত স্থানীয় স্বায়ত্ব শাসন আদিৰ বিষয়ে আলোচনা কৰা হৈছে। ত্ৰয়োদশ অধ্যায়ৰ আলোচনাত সামৰি লোৱা বিষয়সমূহ হ'ল নিৰ্বাচন আয়োগৰ সংৰচনা, ক্ষমতা আৰু কাৰ্যাৱলী তথা ভাৰতত চলা নিৰ্বাচনী সংস্কাৰ। ভাৰতত উত্থান ঘটা বিভিন্ন আঞ্চলিকতাবাদৰ অৰ্থ আৰু ৰূপৰ ওপৰত চতুৰ্দশ অধ্যায়ত আলোকপাত কৰা হৈছে। এনে আঞ্চলিকতাবাদৰ বিকাশৰ আঁৰৰ কাৰণবোৰো অধ্যায়টিত আলোচনা কৰা হৈছে। পঞ্চদশ অধ্যায়ৰ আলোচনাৰ বিষয় হৈছে ভাৰতীয় ৰাজনীতিত গুৰুত্বপূৰ্ণ ভূমিকা পালন কৰা জাতিবাদ আৰু সাম্প্ৰদায়িকতাবাদৰ ধাৰণা দুটা। ভাৰতত কেনেদৰে জাতি, ধৰ্ম আৰু ৰাজনীতিৰ সম্পূৰ্ণ ৰাজনীতিকৰণ ঘটিছে আৰু সাম্প্ৰদায়িকতাবাদে কেনেদৰে ভাৰতত এক সমস্যাৰ ৰূপ ধাৰণ কৰিছে সেই বিষয়েও অধ্যায়টিত বহলাই আলোচনা কৰা হৈছে।

এই পাঠ্যবিষয়টি অধ্যয়ন কৰোঁতে মূল পাঠৰ লগে লগে সোঁ তথা বাওঁফালে কিছুমান আয়তাকাৰ বাকচ লক্ষ্য কৰিব। এইবোৰে মূল পাঠত উল্লেখ থকা দৰকাৰী ধাৰণাসমূহ সৰল অৰ্থত বুজি পোৱাত সহায় কৰিব। **'জানি থোৱা ভাল'** বাকচবোৰত মূল পাঠৰ সৈতে জড়িত কিছু গুৰুত্বপূৰ্ণ তথ্যৰ সম্ভেদ আছে। আকৌ, প্ৰতিটো শাখাৰ অধ্যয়নৰ অন্তত **'অগ্ৰগতি নিৰীক্ষণ'** যোগে আগবঢ়োৱা প্ৰশ্নাৱলীয়ে অধ্যয়নৰ অগ্ৰগতি সম্পৰ্কে স্বপৰীক্ষণৰ সুবিধা প্ৰদান কৰিব। অধ্যয়নৰ লগে লগে উক্ত প্ৰশ্নাৱলীৰ উত্তৰসমূহ লিখি শেষত দিয়া **'অগ্ৰগতিৰ খতিয়ান'**ৰ সৈতে ৰিজাই চোৱাটো অধিক লাভদায়ক হ'ব। অধ্যায়টিত আলোচিত বিভিন্ন ধাৰণাসমূহৰ বিষয়ে বিস্তৃত অধ্যয়নৰ বাবে **'অধিক জানিবলৈ'** শিতানত উল্লেখ থকা গ্ৰন্থসমূহ সাৰথিস্বৰূপ। অধ্যায়বোৰৰ শেষত কেইটিমান 'আৰ্হি প্ৰশ্ন' তুলি দিয়া হৈছে। শেষৰ অধ্যায়টিৰ পাছত কেইখনমান 'প্ৰসঙ্গ পুথি'ৰ নাম উল্লেখ কৰা হৈছে। সেই কেইখন পুথিৰ সহায়েৰেই মূলতঃ এই পাঠ্যবিষয়ত উল্লেখ থকা অধ্যায়সমূহ প্ৰস্তুত কৰা হৈছে। আপোনালোকে বিশদভাৱে কোনো বিষয় জানিবলৈ হ'লে সেই কেইখন অধ্যয়ন কৰিব পাৰিব।

অধ্যায় ৯ ঃ ভাৰতীয় ন্যায়পালিকা

অধ্যায় গাঁথনি

৯.১ উদ্দেশ্য

৯.২ পৰিচয়

৯.৩ উচ্চতম ন্যায়ালয়

- ৯.৩.১ গঠন
- ৯.৩.২ যোগ্যতা
- ৯.৩.৩ ন্যায়াধীশসকলৰ নিযুক্তি আৰু অপসাৰণ
- ৯.৩.৪ উচ্চতম ন্যায়ালয়ৰ ক্ষমতা আৰু কার্যাৱলী
- ৯.৩.৫ সংবিধান আৰু মৌলিক অধিকাৰৰ অভিভাৱক হিচাপে উচ্চতম ন্যায়ালয়

৯.৪ উচ্চ ন্যায়ালয়

- ৯.৪.১ গঠন
- ৯.৪.২ যোগ্যতা
- ৯.৪.৩ ন্যায়াধীশসকলৰ কার্যকাল আৰু অপসাৰণ
- ৯.৪.৪ উচ্চ ন্যায়ালয়ৰ ক্ষমতা আৰু কার্যাৱলী

৯.৫ অধস্তন আদালত

৯.৬ ভাৰতৰ ন্যায়ালয়ৰ স্বাধীনতা ৰক্ষাৰ উপায়সমুহ

৯.৭ অধ্যায়টিৰ পৰা আমি কি শিকিলোঁ

৯.৮ অধিক জানিবলৈ

৯.৯ অগ্রগতিৰ খতিয়ান

৯.১০ আৰ্হি প্রশ্ন

৯.১ উদ্দেশ্য

এই অধ্যায়টি অধ্যয়ন কৰি আপুনি—

- ভাৰতৰ উচ্চতম ন্যায়ালয়ৰ গঠন, ক্ষমতা আৰু কার্যাৱলীৰ বিষয়ে জানিব পাৰিব
- ভাৰতৰ উচ্চ ন্যায়ালয়ৰ গঠন, ক্ষমতা আৰু কার্যাৱলীৰ বিষয়ে আলোচনা কৰিব পাৰিব
- ভাৰতৰ ন্যায়ালয়ৰ স্বাধীনতা ৰক্ষাৰ উপায় সম্পর্কে ব্যাখ্যা কৰিব পাৰিব
- সংবিধান আৰু নাগৰিকৰ মৌলিক অধিকাৰৰ অভিভাৱক হিচাপে উচ্চতম ন্যায়ালয়ৰ ভূমিকা বর্ণনা কৰিব পাৰিব ।

৯.২ পৰিচয়

আমাৰ ভাৰততএক স্বাধীন আৰু সম্পূৰ্ণ ন্যায়িক ব্যৱস্থা আছে। অন্য যুক্তৰাষ্ট্ৰৰ বিপৰীতে ভাৰতত দেশখনৰ বাবে একক আৰু কেন্দ্ৰীভূত ন্যায়িক ব্যৱস্থা আছে। ৰাজ্যিক পৰ্য্যায়ত উচ্চ ন্যায়ালয় আৰু তাৰ তলত অধস্তন ন্যায়ালয় আছে। এই অধ্যায়টিত আমি উচ্চতম ন্যায়ালয়, উচ্চ ন্যায়ালয় আৰু ভাৰতৰ ন্যায়ালয়ৰ স্বাধীনতা ৰক্ষাৰ উপায় সম্পৰ্কে আলোচনা কৰিম।

৯.৩ উচ্চতম ন্যায়ালয়

উচ্চতম ন্যায়ালয় ভাৰতৰ শিখৰত অৱস্থিত আপীল ন্যায়ালয়। ভাৰতৰ উচ্চতম ন্যায়ালয়ৰ বিভিন্ন দিশসমূহ এনেধৰণৰ—

৯.৩.১ গঠন

বৰ্তমান সময়ত, উচ্চতম ন্যায়ালয়ৰ মুঠ অনুমোদিত সংখ্যাগত বল হ'ল ৩১জন। ই গঠিত হয় ৰাষ্ট্ৰপতিয়ে নিযুক্ত কৰা মুখ্য ন্যায়াধীশ আৰু ৩০ জন আন ন্যায়াধীশেৰে। মুখ্য ন্যায়াধীশৰ অনুৰোধ মৰ্মে ৰাষ্ট্ৰপতিয়ে এজন অৰ্ধ ন্যায়াধীশ নিয়োগ কৰিব পাৰে।

৯.৩.২ যোগ্যতা

উচ্চতম ন্যায়ালয়ৰ ন্যায়াধীশসকল—

- ভাৰতীয় নাগৰিক হ'ব লাগিব।
- কোনো উচ্চ ন্যায়ালয়ত পাঁচ বছৰ ন্যায়াধীশ হিচাপে কাম কৰাৰ অভিজ্ঞতা তেওঁৰ থাকিব লাগিব; অথবা
- কোনো উচ্চ ন্যায়ালয়ত একেলেথাৰিয়ে দহ বছৰ অধিবক্তা হিচাপে কাম কৰাৰ অভিজ্ঞতা তেওঁৰ থাকিব লাগিব।
- ৰাষ্ট্ৰপতিৰ মতে তেওঁ এজন বিশিষ্ট আইনজ্ঞ হ'ব লাগিব।

৯.৩.৩ নিযুক্তি আৰু অপসাৰণ

উচ্চতম ন্যায়ালয়ৰ ন্যায়াধীশসকলে ৬৫ বছৰ পূৰ্ণ হ'লে অৱসৰ গ্ৰহণ কৰে। তেওঁ স্ব-ইচ্ছাৰেও পদত্যাগ কৰিব পাৰে। উচ্চতম ন্যায়ালয়ৰ ন্যায়াধীশ আৰু ৰাজ্যিক উচ্চ ন্যায়ালয়ৰ ন্যায়াধীশসকলৰ লগত আলোচনা কৰি ভাৰতৰ ৰাষ্ট্ৰপতিয়ে ন্যায়াধীশসকলক নিয়োগ কৰে। মুখ্য ন্যায়াধীশৰ বাদে অন্যান্য ন্যায়াধীশসকলৰ নিয়োগৰ ক্ষেত্ৰত মুখ্য ন্যায়াধীশৰ সৈতে আলোচনা কৰিবলৈ ৰাষ্ট্ৰপতি বাধ্য। মুখ্য ন্যায়াধীশৰ অনুৰোধ মৰ্মে ৰাষ্ট্ৰপতিয়ে এজন অৰ্ধ ন্যায়াধীশ নিয়োগ কৰিব পাৰে।

ন্যায়াধীশ এজনৰ বিৰুদ্ধে অসদাচৰণ নাইবা অসমর্থতাৰ অভিযোগ সংসদৰ উভয় সদনত উত্থাপিত হ'লে আৰু উভয় সদনত উপস্থিত সদস্যৰ দুই তৃতীয়াংশ আৰু মুঠ সদস্যৰ গৰিষ্ঠসংখ্যক ভোটত গৃহীত হ'লে ৰাষ্ট্রপতিয়ে ন্যায়াধীশ গৰাকীক অপসাৰণ কৰিব পাৰে।

৯.৩.৪ উচ্চতম ন্যায়ালয়ৰ ক্ষমতা আৰু কার্যাৱলী

উচ্চতম ন্যায়ালয়ে যথেষ্ট ক্ষমতা আৰু কার্যাৱলী উপভোগ কৰে । উচ্চতম ন্যায়ালয়ৰ ক্ষমতাসমূহক মৌলিক, আপীল আৰু পৰামর্শ দানৰ ক্ষমতা- এই তিনিভাগত ভগাব পাৰি । তলত এই সম্পর্কে আলোচনা আগবঢ়োৱা হ'ল ।

- *মৌলিক ক্ষেত্রাধিকাৰ*

  এই ক্ষমতাৰ অধীনত উচ্চতম ন্যায়ালয়ে এনেধৰণৰ বিবাদসমূহ মীমাংসা কৰে—

  (ক) ভাৰত চৰকাৰ আৰু এক বা একাধিক ৰাজ্যিক চৰকাৰৰ মাজত বিবাদ

  (খ) এটা পক্ষত ভাৰত চৰকাৰৰ লগত এক বা একাধিক ৰাজ্যিক চৰকাৰ আৰু আন পক্ষত এক বা একাধিক ৰাজ্যিক চৰকাৰ।

  (গ) দুখন বা ততোধিক ৰাজ্যিক চৰকাৰৰ মাজত হোৱা বিবাদ।

- *আপীল বিচাৰ ক্ষেত্রাধিকাৰ*

  এই ক্ষমতাৰ অধীনত উচ্চতম ন্যায়ালয়ে তলত দিয়া গোচৰসমূহ আপীল কৰিব পাৰে—

  (ক) **সাংবিধানিক আপীল ঃ** সংবিধান বলবৎ সম্পর্কীয় মোকর্দমা উচ্চতম ন্যায়ালয়ে আপীল কৰিব পাৰে।

  (খ) **দেৱানী গোচৰ ঃ** উচ্চ ন্যায়ালয়ৰ ৰায়ৰ বিৰুদ্ধে উচ্চতম ন্যায়ালয়ত দেৱানী গোচৰ আপীল কৰিব পাৰে। এই গোচৰত উচ্চ ন্যায়ালয়ে প্রমাণ-পত্র দিব লাগিব যে আপীল কৰিব বিচৰা বিষয়বস্তুৰ লগত সর্বসাধাৰণৰ বাবে গুৰুত্বপূর্ণ আইনৰ প্রশ্ন জড়িত আছে।

  (গ) **ফৌজদাৰী গোচৰ ঃ** উচ্চ ন্যায়ালয়ে দিয়া ৰায়, চূড়ান্ত সিদ্ধান্ত বা আদেশৰ বিৰুদ্ধে উচ্চতম ন্যায়ালয়ত আপীল কৰিব পাৰি। সাধাৰণতে ফৌজদাৰী বিষয়ত উচ্চ ন্যায়ালয় চূড়ান্ত আপীল আদালত। কিন্তু সংসদে উচ্চতম ন্যায়ালয়ক উচ্চ ন্যায়ালয়ৰ ফৌজদাৰী গোচৰৰ বিৰুদ্ধে আপীল কৰিবৰ বাবে বিশেষ ক্ষমতা দিছে।

- ***পৰামর্শ দানৰ ক্ষমতা ঃ*** উচ্চতম ন্যায়ালয়ৰ পৰামর্শ দানৰ ক্ষমতাও আছে। ৰাষ্ট্রপতিৰ ওচৰত আইন নাইবা তথ্য সংক্রান্তীয় বিষয় উদ্ভৱ হ'লে বা উদ্ভৱ হোৱাৰ সম্ভাৱনা থাকিলে, তেওঁ তেনে বিষয়ত উচ্চতম ন্যায়ালয়ৰ মতামত

বিচাৰিব পাৰে। উচ্চতম ন্যায়ালয়ে ৰাষ্ট্রপতিৰ প্রশ্নৰ পৰামর্শ দিয়ে কিন্তু ই কোনো দলৰ ওচৰত বাধ্য নহয়।

- ***অভিলেখ আদালত*** ঃ উচ্চতম ন্যায়ালয়ে অভিলেখ আদালত হিচাপেও কাম কৰে। উচ্চতম ন্যায়ালয়ৰ আন এক কার্য হৈছে ইয়াৰ আদেশ আৰু কার্যক্রমণিকাসমূহৰ তথ্য ৰখা। সময়ে সময়ে উচ্চতম ন্যায়ালয়ে গৃহীত কৰা বা প্রদান কৰা ৰায়, আদেশ, নির্দেশাৱলীসমূহ ভৱিষ্যত প্রসংগৰ বাবে সংৰক্ষণ কৰা। এই বিলাকৰ কর্তৃত্বশালী আৰু গুৰুত্বপূর্ণ প্রমাণিক মূল্য আছে।
- ***নির্দেশ, আদেশ বা হুকুম*** ঃ উচ্চতম ন্যায়ালয়ক নাগৰিকৰ মৌলিক অধিকাৰৰ ৰক্ষক বুলি আখ্যা দিয়া হয়। এই উদ্দেশ্যে ইয়াক কিছুমান নির্দিষ্ট হুকুম দিয়াৰ অধিকাৰ দিয়া হয়, যেনে- হাজোতত ৰখা মানুহক বিচাৰকৰ ওচৰলৈ নিয়াৰ পৰৱানা, ওপৰ আদালতৰ হুকুম, নিষেধাজ্ঞা, ইত্যাদি। ই আদেশ আৰু নির্দেশো দিব পাৰে।
- ***আদালতৰ অপমান*** ঃ আদালতক অপমান কৰা ব্যক্তিক উচ্চতম ন্যায়ালয়ে শাস্তি দিব পাৰে। আদালতৰ অপমানে ন্যায়ালয়ৰ বিচাৰক সমালোচনা কৰা, ন্যায়াধীশ আৰু আদালতক সমালোচনা কৰা, আদালতৰ সিদ্ধান্ত মানিবলৈ অস্বীকাৰ কৰা, আদালতৰ বিৰুদ্ধে ক্ষতিকাৰী মন্তব্য প্রেৰণ কৰা আদিক সূচায়।
- ***বিচাৰৰ সিদ্ধান্ত আৰু আদেশৰ সমীক্ষা*** ঃ উচ্চতম ন্যায়ালয়ে আগতে দিয়া সিদ্ধান্তসমূহৰ ওপৰত সমীক্ষা চলাব পাৰে। ই— (ক) কিছুমান নতুন বিষয় বা প্রমাণ আহিলে (খ) ইয়াৰ অভিলেখৰ মতে কোনো ভুল পালে আৰু (গ) পর্যবেক্ষণৰ যথাযোগ্য কাৰণ পালে এই কাম কৰে।

৯.৩.৫ সংবিধান আৰু মৌলিক অধিকাৰৰ অভিভাৱক হিচাপে উচ্চতম ন্যায়ালয়

ভাৰতৰ উচ্চতম ন্যায়্যালয়ক সংবিধানৰ অভিভাৱক বুলি আখ্যা দিয়া হয়। ই সংবিধানৰ সর্বোচ্চ বা শেষ ব্যাখ্যাকাৰী। উচ্চতম ন্যায়্যলয়ে দিয়া সংবিধানৰ ব্যাখ্যা সন্মানযোগ্য।

উচ্চতম ন্যায়্যালয়ে সংসদ, ৰাজ্যিক বিধানমণ্ডলে প্রণয়ন কৰা আইন আৰু কার্যপালিকাই গ্রহণ কৰা সিদ্ধান্ত সংবিধানসন্মত হয়নে নহয় পর্যবেক্ষণ কৰে। যদি তেনেকুৱা আইন বা কার্যকৰী সিদ্ধান্ত অসাংবিধানিক বুলি প্রমাণিত হয় তেতিয়া তাক অবৈধ বুলি ঘোষণা কৰে।

যদি পীড়িত পক্ষই আদালতত কোনো গোচৰ নতৰে কিন্তু সেই গোচৰৰ লগত জড়িত নথকা কোনো ব্যক্তিয়ে গোচৰ তৰে আৰু গোচৰটো যদি জনস্বার্থজনিত হয়

তেতিয়া ৰাজহুৱা স্বার্থজনিত গোচৰটো পোষণ কৰা বা নকৰাটো উচ্চতম ন্যায়ালয়ৰ ক্ষমতাৰ ভিতৰত পৰে।

উচ্চতম ন্যায়ালয়ে সংবিধানৰ অভিভাৱক হিচাপেও কাম কৰে আৰু নাগৰিকক মৌলিক অধিকাৰসমূহৰ ৰক্ষণাবেক্ষণ দিয়ে। প্রশাসনৰদ্বাৰা লোৱা সিদ্ধান্ত বা বিধানমণ্ডলৰদ্বাৰা গৃহীত কোনো আইনে যদি সংবিধানৰ প্রতি ভাবুকি অনাৰ ভয় থাকে, তেনে আইন বা সিদ্ধান্তৰপৰা সংবিধানক সুৰক্ষা প্রদান কৰে। উচ্চতম ন্যায়ালয়ে বিতংভাৱে সংবিধানৰ বৈশিষ্ট্যপূর্ণতাৰ ব্যাখ্যা আগবঢ়ায়। উচ্চতম ন্যায়ালয়ে মৌলিক অধিকাৰসমূহ সুৰক্ষাৰ কাৰণে নির্দেশনা, আদেশ আৰু লিখিত হুকুম জাৰী কৰিব পাৰে। উচ্চতম ন্যায়ালয়ে বন্দী প্রত্যক্ষীকৰণ, পৰমাদেশ, ৰোধকৰণ বা নিষেধাজ্ঞা, উৎপ্রেষণ আৰু অধিকাৰ পৰিচয় Quo- Warranto দৰে লিখিত হুকুম বা লেখ জাৰী কৰিব পাৰে।

আদালতক অপমান কৰা ব্যক্তিক উচ্চতম ন্যায়ালয়ে শাস্তি দিব পাৰে। আদালতৰ অপমানে ন্যায়ালয়ৰ বিচাৰক সমালোচনা কৰা, ন্যায়াধীশ আৰু আদালতক সমালোচনা কৰা, আদালতৰ সিদ্ধান্ত মানিবলৈ অস্বীকাৰ কৰা, আদালতৰ বিৰুদ্ধে ক্ষতিকাৰী মন্তব্য প্রেৰণ কৰা আদিক সূচায়।

আদালত অৱমাননাকাৰীক অসাৰ বা বিকল কৰি দিয়াৰ ক্ষমতা উচ্চতম ন্যায়ালয়ৰ আছে। এই ক্ষমতা অনুসৰি উচ্চতম ন্যায়ালয়ে আদালতৰ ৰায়দানক সমালোচনা কৰা, আদালত আৰু ন্যায়াধীশক সমালোচনা কৰা, আদালতৰ বিৰুদ্ধে মর্যাদাহানি মন্তব্য প্রকাশ কৰা, আদালতৰ সিদ্ধান্ত মানি চলিবলৈ অস্বীকাৰ কৰা যিকোনোকে শাস্তি প্রদান কৰিব পাৰে।

অগ্রগতি নিৰীক্ষণ

প্রশ্ন ১ ঃ ভাৰতত আপীলৰ সর্বোচ্চ আদালত কোনখন?

.....

প্রশ্ন ২ ঃ ভাৰতত এক একক আৰু কেন্দ্রীভূত ন্যায়পালিকা আছে। (শুদ্ধ /অশুদ্ধ)

.....

প্রশ্ন ৩ ঃ উচ্চতম ন্যায়ালয়ৰ ন্যায়াধীশসকলৰ অৱসৰৰ বয়স কিমান?

.....

প্রশ্ন ৪ ঃ উচ্চতম ন্যায়ালয়ৰ ন্যায়াধীশসকলৰ যোগ্যতাবোৰ কি কি?

.....

.....

জানি থোৱা ভাল

১) বৰ্তমান লোক আদালত আৰু ৰাজহুৱা স্বাৰ্থজনিত গোচৰ ভাৰতৰ ন্যায়িক ব্যৱস্থাৰ দুটা নতুন কৌশল। ই দুখীয়া আৰু দলিতসকলৰ বাবে খৰতকীয়া আৰু সহায়ক ন্যায়িক সুবিধাৰ ব্যৱস্থা কৰিছে।

২) লেখ হ'ল আদালতৰ এক আনুষ্ঠানিক লিখিত নির্দেশ। হাজোতত দিয়া হুকুমনামা এজন ৰাজবন্দী ব্যক্তিৰ প্ৰতিকাৰৰ উপায়। উচ্চ আদালতসমূহে ইয়াৰ তলতীয়া আদালত সমূহক কিছুমান আইনসঙ্গত বিষয়ত দিয়া আদেশ উচ্চতম ন্যায়ালয়ৰ ক্ষেত্ৰাধিকাৰৰ ভিতৰত পৰে। উচ্চ আদালতে তলতীয়া আদালতৰ নিষেধাজ্ঞাৰ হুকুমত বাধা দিব পাৰে আৰু ই উচ্চতম ন্যায়ালয়ৰ ক্ষেত্ৰাধিকাৰৰ অধীন নহয়। ৰাজহুৱা কার্যালয়ত নিয়োগ নকৰা ব্যক্তিক তাত কাম কৰা ক্ষমতাৰ বিপৰীতে আদালতে হুকুম দিয়ে। উচ্চ আদালতে নিম্ন আদালতক কোনো গোচৰৰ তথ্য বিচাৰিব পাৰে।

৯.৪ উচ্চ ন্যায়ালয়

সংবিধানে প্ৰত্যেকখন ৰাজ্যত উচ্চ ন্যায়ালয়ৰ ব্যৱস্থা কৰিছে যি উচ্চতম ন্যায়ালয়ৰ অধীনত কাম কৰে, কিন্তু কিছুমান গোচৰত এখন উচ্চ ন্যায়ালয়ে এখনতকৈ অধিক ৰাজ্যৰ কাম কৰে। উদাহৰণস্বৰূপে, গুৱাহাটী উচ্চ ন্যায়ালয়ে অসমৰ বাদেও উত্তৰ-পূৰ্বাঞ্চলৰ অন্য ৰাজ্যৰ কাম কৰে।

৯.৪.১ গঠন

উচ্চ ন্যায়ালয় এজন মুখ্য ন্যায়াধীশ আৰু অন্যান্য ন্যায়াধীশক লৈ গঠিত। উচ্চ ন্যায়ালয়ৰ ন্যায়াধীশৰ সংখ্যা নির্ধাৰিত নহয়। ৰাষ্ট্ৰপতিয়ে উচ্চ ন্যায়ালয়লৈ এজন যোগ্য ব্যক্তিক তদর্থ ন্যায়াধীশ হিচাপে দুবছৰৰ বাবে নিয়োগ কৰে।

৯.৪.২ যোগ্যতা

উচ্চ ন্যায়ালয়ৰ ন্যায়াধীশসকল—

- ভাৰতীয় নাগৰিক হ'ব লাগিব
- তেওঁ ভাৰতবর্ষৰ অন্তর্গত যি কোনো ন্যায়ালয়ত অতি কমেও দহ বছৰ ন্যায়িক সেৱাত কাম কৰা ব্যক্তি হ'ব লাগিব।
- তেওঁৰ কোনো উচ্চ ন্যায়ালয়ত অন্তত দহ বছৰ কাল ওকালতি কৰা অভিজ্ঞতা থাকিব লাগিব।

৯.৪.৩ কার্যকাল আৰু অপসাৰণ

উচ্চ ন্যায়ালয়ৰ ন্যায়াধীশে ৬২ বছৰ বয়সত অৱসৰ গ্ৰহণ কৰে। তেওঁ যিকোনো সময়ত নিজৰ পদৰ পৰা পদত্যাগ কৰিব পাৰে। উচ্চ ন্যায়ালয়ৰ ন্যায়াধীশসকলক ৰাষ্ট্ৰপতিয়ে নিয়োগ কৰে। উচ্চ ন্যায়ালয়ৰ মুখ্য ন্যায়াধীশ নিয়োগৰ ক্ষেত্ৰত ভাৰতৰ মুখ্য ন্যায়াধীশ আৰু ৰাজ্যৰ ৰাজ্যপালৰ লগত ৰাষ্ট্ৰপতিয়ে আলোচনা কৰে। উচ্চ ন্যায়ালয়ৰ ন্যায়াধীশক ৰাষ্ট্ৰপতিয়ে অসদাচৰণ বা অসমৰ্থতাৰ বাবে অপসাৰাণ কৰিব পাৰে।

৯.৪.৪ ক্ষমতা আৰু কার্যাৱলী

উচ্চ ন্যায়ালয়ক তিনি প্ৰকাৰৰ ক্ষমতা বা ক্ষেত্ৰাধিকাৰ দিয়া হৈছে। এইবোৰ হৈছে— মৌলিক, আপীল আৰু প্ৰশাসনিক।

- ***মৌলিক ক্ষেত্ৰাধিকাৰ ঃ*** উচ্চ ন্যায়ালয়ে মৌলিক ক্ষেত্ৰাধিকাৰৰ জৰিয়তে কোনো ব্যক্তি, আইন আৰু চৰকাৰৰ বিপৰীতে মৌলিক অধিকাৰ ভংগৰ অপৰাধত নিৰ্দেশ বা আদেশ দিব পাৰে। উচ্চ ন্যায়ালয়ক বিবাহ, বিবাহ-বিচ্ছেদ, ইচ্ছা-পত্ৰ, ন্যায়ালয়ক অৱমাননা, নৌবিভাগ আদিৰ ক্ষেত্ৰত সীমিত মৌলিক ক্ষেত্ৰাধিকাৰ দিয়া হৈছে।
- ***আপীল ক্ষেত্ৰাধিকাৰ ঃ*** এই ক্ষমতা অনুসৰি উচ্চ ন্যায়ালয়ত ইয়াৰ তলতীয়া আদালতে দিয়া দেৱানী আৰু ফৌজদাৰী সিদ্ধান্তৰ বিপৰীতে আপীল কৰিব পাৰে।
- ***প্ৰশাসনিক ক্ষমতা ঃ*** এই ক্ষমতাৰদ্বাৰা উচ্চ ন্যায়ালয়ে অন্যান্য অধস্তন আদালতৰ কাম-কাজ পৰিচালনা কৰাৰ অধিকাৰ পায়। ই সেইসমূহ আদালতৰ কার্যবিৱৰণী পৰিচালনা কৰিবৰ বাবে নীতি নিৰ্ধাৰণ কৰে। উচ্চ ন্যায়ালয়ৰ আলোচনামৰ্মে ৰাজ্যৰ অধস্তন আদালতৰ ন্যায়াধীশসকলক নিযুক্তি, পদোন্নতি আৰু পৰিৱৰ্তন কৰা হয়।
- ***অন্যান্য ক্ষেত্ৰাধিকাৰ ঃ***

  (ক) উচ্চ ন্যায়ালয়ৰ বিচাৰক আইনসংগত বিচাৰ বুলি গণ্য কৰা হয়,

  (খ) উচ্চ ন্যায়ালয়ে আদালত অৱমাননাৰ বাবে অৱমাননাৰ কার্যবিৱৰণী প্ৰস্তুত কৰে,

  (গ) উচ্চতম ন্যায়ালয়ৰ দৰে প্ৰত্যেক উচ্চ ন্যায়ালয়ে ৰাজহুৱা স্বাৰ্থজনিত গোচৰ ক্ষমতা উপভোগ কৰে।

৯.৫ অধস্তন আদালত

অধীনস্থ আদালত অর্থাৎ যি উচ্চ ন্যায়ালয়ৰ অধীনত কার্য সম্পাদন কৰে, সেয়া হ'ল জিলা ন্যায়াধীশৰ আদালত, সহকাৰী ন্যায়াধীশৰ আদালত, উপ ন্যায়াধীশৰ আদালত, মুন্সীক্ষৰ আদালত আৰু সৰু মোকৰ্দমা/গোচৰসমূহৰ আদালত।

জিলা ন্যায়াধীশৰ আদালতেই হৈছে জিলাখনৰ ভিতৰত সৰ্ব্বোচ্চ আদালত। জিলা ন্যায়াধীশ গৰাকীক ৰাজ্যৰ উচ্চ ন্যায়ালয়ৰ লগত আলোচনা মৰ্মে ৰাজ্যপালে নিযুক্তি দিয়ে। তেওঁ যেতিয়া অসামৰিক গোচৰ চলাব তেতিয়া কোৱা হয় জিলা ন্যায়াধীশ আৰু অপৰাধজনিত গোচৰ চলোৱাৰ সময়ত কোৱা হয় সত্র ন্যায়াধীশ।

প্রত্যেক অধস্তন আদালতে উচ্চ ন্যায়ালয়ৰ অধীনত কাম কৰে। জিলা-আদালত পর্যায়ৰ সর্বোচ্চ হৈছে জিলা আদালত। ফৌজদাৰী গোচৰক জিলা বিচাৰ আৰু দেৱানী গোচৰক চেচন বিচাৰ বুলি কোৱা হয়। এই আদালতৰ বাদেও সহযোগী বিচাৰ, অর্ধ বিচাৰ, মুনচীফ আদালত ইত্যাদি আছে।

জিলা আদালত আৰু আন আন অধীনস্থ আদালতসমূহৰ ওপৰত নিয়ন্ত্রণ কৰাৰ ক্ষমতা উচ্চ ন্যায়ালয়ক প্রদান কৰা হৈছে। উচ্চ ন্যায়ালয়ে জিলা আদালত আৰু অধস্তন আদালত সমূহৰ বিচাৰপতিসকলৰ নিয়োগ আৰু পদোন্নতি নিয়ন্ত্রণ কৰে।

অগ্রগতি নিৰীক্ষণ

প্রশ্ন ৫ ঃ ভাৰতৰ উচ্চ ন্যায়ালয়সমূহৰ গঠন সম্পর্কে আলোচনা কৰক।

.....

.....

.....

প্রশ্ন ৬ ঃ উচ্চ ন্যায়ালয়ৰ ন্যায়াধীশসকলৰ যোগ্যতা কি কি?

.....

.....

প্রশ্ন ৭ ঃ উচ্চ ন্যায়ালয়ৰ ন্যায়াধীশক কোনে নিযুক্তি দিয়ে?

.....

প্রশ্ন ৮ ঃ বিভিন্ন ধৰণৰ অধস্তন আদালতসমূহ বর্ণনা কৰক।

.....

.....

৯.৬ ভাৰতৰ ন্যায়ালয়ৰ স্বাধীনতা ৰক্ষাৰ উপায়সমূহ

ভাৰতৰ সংবিধানে ভাৰতত এক স্বাধীন আৰু নিৰপেক্ষ ন্যায়ালয়ৰ ব্যৱস্থা কৰিছে। ন্যায়ালয়ৰ স্বাধীনতা ৰক্ষাৰ বাবে কিছুমান ব্যৱস্থা গ্ৰহণ কৰিছে যিবোৰ তলত দিয়া ধৰণে আলোচনা কৰিব পাৰি -

ন্যায়াধীশ নিযুক্তি ঃ ভাৰতৰ উচ্চতম আৰু উচ্চ ন্যায়ালয়ৰ ন্যায়াধীশসকলক যোগ্যতাৰ ভিত্তিত নিয়োগ কৰা হয়। তেওঁলোকক ভাৰতৰ ৰাষ্ট্ৰপতিয়ে নিয়োগ কৰে।

কার্যকালৰ নিৰাপত্তা ঃ ৰাষ্ট্ৰপতিয়ে ন্যায়াধীশসকলক নিয়োগ কৰে কিন্তু সংসদে গ্ৰহণ কৰা প্ৰস্তাৱ অবিহনে তেওঁ ন্যায়াধীশসকলক কার্যকাল চলি থকা সময়ত অপসাৰণ কৰিব নোৱাৰে।

আর্থিক নিৰাপত্তা ঃ ন্যায়াধীশসকলক উপযুক্ত বেতন দিয়া হয়। তেওঁলোকৰ দৰমহা কেন্দ্ৰ আৰু ৰাজ্যৰ সঞ্চিত নিধিৰ পৰা দিয়া হয়। তেওঁলোকৰ কার্যকাল চলি থাকোতে দৰমহা কমাব নোৱাৰি।

সুবিধা ঃ ভাট্টা, বিনামূলীয়া বাসগৃহ আদিৰ দৰে বিশেষ সুবিধা ন্যায়াধীশসকলক দিয়া হয়। ন্যায়াধীশসকলৰ উপযুক্ত ৰক্ষণাবেক্ষণৰ ব্যৱস্থা আছে।

আদালতৰ অপমান ঃ কোনো গোচৰৰ ওপৰত সিদ্ধান্ত দিওঁতে ন্যায়াধীশসকলক সমালোচনা কৰিব নোৱাৰে। আদালতক অপমান কৰিলে উচ্চ ন্যায়ালয়ে শাস্তি দিব পাৰে। গণতন্ত্ৰত ন্যায় প্ৰদানৰ বাবে ন্যায়িক স্বাধীনতাৰ গুৰুত্ব বহু বেছি। সেয়ে ন্যায়ালয়ক কার্যপালিকা আৰু বিধান মণ্ডলে নিয়ন্ত্ৰণ কৰিব নোৱাৰাকৈ স্পষ্ট আৰু নিৰপেক্ষ ভাৱে প্ৰতিষ্ঠা কৰা হৈছে।

অগ্ৰগতি নিৰীক্ষণ

প্ৰশ্ন ৯ ঃ ভাৰতত উচ্চতম ন্যায়ালয়ে ন্যায়িক সমীক্ষা উপভোগ কৰোঁতে আইন ব্যৱস্থাই কৰা নীতি অনুসৰণ কৰে (শুদ্ধ / অশুদ্ধ)

.....

.....

প্ৰশ্ন ১০ ঃ ন্যায়ালয়ৰ স্বাধীনতা সূচোৱা দুটা বিষয় উল্লেখ কৰক।

.....

.....

.....

প্ৰশ্ন ১১ ঃ কোনো আইনে যদি সংবিধানৰ ধাৰাসমূহ উলংঘা কৰে উচ্চতম ন্যায়ালয়ে তাক অবৈধ বুলি ঘোষণা নকৰে। (শুদ্ধ / অশুদ্ধ)

.....

৯.৭ অধ্যায়টিৰ পৰা আমি কি শিকিলোঁ

- ভাৰতৰ সংবিধানে ভাৰতত এক স্বাধীন আৰু নিৰপেক্ষ ন্যায়ালয়ৰ ব্যৱস্থা কৰিছে।
- আমাৰ ভাৰততএক স্বাধীন আৰু সম্পূৰ্ণ ন্যায়িক ব্যৱস্থা আছে। অন্য যুক্তৰাষ্ট্ৰৰ বিপৰীতে ভাৰতত দেশখনৰ বাবে একক আৰু কেন্দ্ৰীভূত ন্যায়িক ব্যৱস্থা আছে।
- উচ্চতম ন্যায়ালয় ভাৰতৰ শিখৰত অৱস্থিত আপীল ন্যায়ালয়। উচ্চতম ন্যায়ালয়ৰ ন্যায়াধীশসকলক ৰাষ্ট্ৰপতিয়ে নিয়োগ কৰে।
- উচ্চতম ন্যায়ালয়ৰ ক্ষমতাসমূহক মৌলিক, আপীল আৰু পৰামৰ্শ দানৰ ক্ষমতা এই তিনিভাগত ভগাব পাৰি। উচ্চতম ন্যায়ালয়ে আদেশ আৰু নিৰ্দেশ দিব পাৰে। ইয়াক সংবিধানৰ অভিভাৱক বুলি আখ্যা দিয়া হয়। ৰাজহুৱা স্বাৰ্থজনিত গোচৰ পোষণ কৰাটো উচ্চতম ন্যায়ালয়ৰ ক্ষমতাৰ ভিতৰত পৰে।
- সংবিধানে প্ৰত্যেকখন ৰাজ্যত উচ্চ ন্যায়ালয়ৰ ব্যৱস্থা কৰিছে। উচ্চ ন্যায়ালয়ৰ ন্যায়াধীশ সকলক ৰাষ্ট্ৰপতিয়ে নিয়োগ কৰে।
- উচ্চ ন্যায়ালয়ক তিনি প্ৰকাৰৰ ক্ষমতা বা ক্ষেত্ৰাধিকাৰ দিয়া হৈছে। এইবোৰ হৈছে— মৌলিক, আপীল আৰু প্ৰশাসনিক।
- প্ৰত্যেক অধস্তন আদালতে উচ্চ ন্যায়ালয়ৰ অধীনত কাম কৰে। জিলা-আদালত পৰ্যায়ৰ সৰ্বোচ্চ হৈছে জিলা আদালত।
- ভাৰতৰ সংবিধানে ন্যায়ালয়ৰ স্বাধীনতা ৰক্ষাৰ বাবে কিছুমান ব্যৱস্থা গ্ৰহণ কৰিছে যেনে ন্যায়াধীশসকলৰ কাৰ্যকালৰ নিৰাপত্তা, আদালতৰ অপমান (আদালতক অপমান কৰিলে উচ্চ ন্যায়ালয়ে শাস্তি দিব পাৰে) ইত্যাদি।

৯.৮ অধিক জানিবলৈ

অসমীয়া গ্ৰন্থ ঃ

১) গগৈ, অধ্যাপক পুৰন্দৰ২০০০ । *ভাৰতৰ প্ৰশাসন আৰু ৰাজনীতি*। গুৱাহাটী ঃ বনলতা।

২) শৰ্মা, দুৰ্গা কান্ত , ৰফিক, জামান আৰু শৰ্মা ,ড° পূৰবী ২০০৫ । *স্নাতক মহলাৰ ভাৰতীয় ৰাজনৈতিক ব্যৱস্থা— এক আলোকপাত* । গুৱাহাটী ঃ অসম বুক ডিপ'।

৩) পাল, ড° কৃপেশ চন্দ্ৰ আৰু নায়ক, প্ৰতুল চন্দ্ৰ২০১১ । *স্নাতক মহলাৰ ভাৰতৰ ৰাজনৈতিক ব্যৱস্থা*। গুৱাহাটী ঃ অৰুণ প্ৰকাশন।

ইংৰাজী গ্ৰন্থ ঃ

1) Chander, Prakash.(2000). *Indian Government and Politics*. New Delhi :Cosmos Bookhive Pvt. Ltd.

2) Ghai, K.K.(2007). *Indian Government and Politics*.New Delhi: Kalyani Publishers.

3) Kapur, Anup Chand and Misra, K.K. (2006). *Select Constitutions.*New Delhi : S. Chand and Company.

4) Pylee, M,V. (2006). *Constitutional Government in India.* New Delhi:S. Chand and Company.

৯.৯ অগ্ৰগতিৰ খতিয়ান

১ নং প্ৰশ্নৰ উত্তৰ ঃ উচ্চতম ন্যায়ালয়।

২ নং প্ৰশ্নৰ উত্তৰ ঃ শুদ্ধ।

৩ নং প্ৰশ্নৰ উত্তৰ ঃ ৬৫ বছৰ বয়স

৪ নং প্ৰশ্নৰ উত্তৰ ঃ উচ্চতম ন্যায়ালয়ৰ ন্যায়াধীশসকল—

(ক) ভাৰতীয় নাগৰিক হ'ব লাগিব।

(খ) কোনো উচ্চ ন্যায়ালয়ত পাঁচ বছৰ ন্যায়াধীশ হিচাপে কাম কৰাৰ অভিজ্ঞতা তেওঁৰ থাকিব লাগিব; অথবা

(গ) কোনো উচ্চ ন্যায়ালয়ত একেলেথাৰিয়ে দহ বছৰ অধিবক্তা হিচাপে কাম কৰাৰ অভিজ্ঞতা তেওঁৰ থাকিব লাগিব।

৫নং প্ৰশ্নৰ উত্তৰ ঃ উচ্চ ন্যায়ালয় এজন মুখ্য ন্যায়াধীশ আৰু অন্যান্য ন্যায়াধীশক লৈ গঠিত। উচ্চ ন্যায়ালয়ৰ ন্যায়াধীশৰ সংখ্যা নিৰ্ধাৰিত নহয়। ৰাষ্ট্ৰপতিয়ে উচ্চ ন্যায়ালয়লৈ এজন যোগ্য ব্যক্তিক তদৰ্থ ন্যায়াধীশ হিচাপে দুবছৰৰ বাবে নিয়োগ কৰে।

৬ নং প্ৰশ্নৰ উত্তৰ ঃ উচ্চ ন্যায়ালয়ৰ ন্যায়াধীশসকল—

(ক) ভাৰতীয় নাগৰিক হ'ব লাগিব

(খ) তেওঁ ভাৰতবৰ্ষৰ অন্তৰ্গত যিকোনো ন্যায়ালয়ত অতি কমেও দহ বছৰ ন্যায়িক সেৱাত কাম কৰা ব্যক্তি হ'ব লাগিব।

(গ) কোনো উচ্চ ন্যায়ালয়ত অন্তত দহ বছৰ কাল ওকালতি কৰা অভিজ্ঞতা তেওঁৰ থাকিব লাগিব।

৭ নং প্ৰশ্নৰ উত্তৰ ঃ ভাৰতৰ ৰাষ্ট্ৰপতি।

৮ নং প্ৰশ্নৰ উত্তৰ ঃ প্ৰত্যেক অধস্তন আদালতে উচ্চ ন্যায়ালয়ৰ অধীনত কাম কৰে। জিলা আদালতসমূহ জিলা পৰ্যায়ৰ সৰ্বোচ্চ আদালত। ফৌজদাৰী গোচৰক জিলা বিচাৰ আৰু দেৱানী গোচৰক চেচন বিচাৰ বুলি কোৱা হয়। এই আদালতবোৰৰ বাদেও সহযোগী বিচাৰক, অৰ্ধ বিচাৰক, মুনচিফ ইত্যাদি আছে।

৯ নং প্ৰশ্নৰ উত্তৰ ঃ শুদ্ধ।

১০ নং প্ৰশ্নৰ উত্তৰ ঃ

(ক) ন্যায়াধীশ নিযুক্তি ঃ ভাৰতৰ উচ্চতম আৰু উচ্চ ন্যায়ালয়ৰ ন্যায়াধীশসকলক যোগ্যতাৰ ভিত্তিত নিয়োগ কৰা হয়। তেওঁলোকক ভাৰতৰ ৰাষ্ট্ৰপতিয়ে নিয়োগ কৰে।

(খ) কাৰ্যকালৰ নিৰাপত্তা ঃ ৰাষ্ট্ৰপতিয়ে ন্যায়াধীশসকলক নিয়োগ কৰে কিন্তু সংসদে গ্ৰহণ কৰা প্ৰস্তাৱ অবিহনে তেওঁ ন্যায়াধীশসকলক কাৰ্যকাল চলি থকা সময়ত অপসাৰণ কৰিব নোৱাৰে।

১১ নং প্ৰশ্নৰ উত্তৰ ঃ অশুদ্ধ।

৯.১০ আৰ্হি প্ৰশ্ন

(ক) বস্তুধৰ্মী প্ৰশ্ন -

প্ৰশ্ন ১ ঃ ভাৰতৰ উচ্চতম ন্যায়ালয়ৰ ন্যায়াধীশসকলক কোনে নিয়োগ কৰে?

প্ৰশ্ন ২ঃ ভাৰতৰ উচ্চ ন্যায়ালয়ৰ ন্যায়াধীশসকলক কোনে নিয়োগ কৰে?

প্ৰশ্ন ৩ঃ কিমান বছৰ বয়সত উচ্চ ন্যায়ালয়ৰ ন্যায়াধীশে অৱসৰ গ্ৰহণ কৰে?

প্ৰশ্ন ৪ঃ কোনে উচ্চতম ন্যায়ালয়ৰ ন্যায়াধীশসকলক পদৰ পৰা অপসাৰণ কৰে?

খ) চুটি প্ৰশ্ন (১৫০ শব্দৰ ভিতৰত উত্তৰ লিখক)

প্ৰশ্ন ১ঃ ভাৰতৰ উচ্চতম ন্যায়ালয়ৰ মৌলিক ক্ষেত্ৰাধিকাৰ, আপীল বিচাৰ ক্ষেত্ৰাধিকাৰ আৰু পৰামৰ্শ দানৰ ক্ষমতাৰ বিষয়ে আলোচনা কৰক।

প্ৰশ্ন ২ঃ ভাৰতৰ উচ্চ ন্যায়ালয়ৰ মৌলিক ক্ষেত্ৰাধিকাৰ আৰু আপীল বিচাৰ ক্ষেত্ৰাধিকাৰৰ বিষয়ে আলোচনা কৰক।

প্ৰশ্ন ৩ঃ ভাৰতৰ উচ্চতম ন্যায়ালয়ৰ স্বাধীনতা কেনেদৰে ৰক্ষা কৰা হয় ?

গ) ৰচনাধৰ্মী প্ৰশ্ন (৩০০-৫০০ শব্দৰ ভিতৰত উত্তৰ লিখক)

প্ৰশ্ন ১ঃ ভাৰতৰ উচ্চতম ন্যায়ালয়ৰ গঠন, ক্ষমতা আৰু কাৰ্যাৱলীৰ বিষয়ে আলোচনা কৰক।

প্ৰশ্ন ২ঃ ভাৰতৰ উচ্চ ন্যায়ালয়ৰ গঠন, ক্ষমতা আৰু কাৰ্যাৱলীৰ বিষয়ে আলোচনা কৰক।

****

অধ্যায় ১০ ঃ ন্যায়িক পুনৰীক্ষণ আৰু ন্যায়িক সক্ৰিয়তা

অধ্যায় গাঁথনি

১০.১ উদ্দেশ্য

১০.২ পৰিচয়

১০.৩ ন্যায়িক পুনৰীক্ষণ

১০.৩.১ অর্থ

১০.৩.২ ভাৰতত ন্যায়িক পুনৰীক্ষণ

১০.৪ ন্যায়িক সক্ৰিয়তা

১০.৪.১ অর্থ

১০.৪.১ ভাৰতত ন্যায়িক সক্ৰিয়তা

১০.৫ ৰাজহুৱা স্বার্থ জড়িত গোচৰ বা আবেদন

১০.৬ অধ্যায়টোৰ পৰা আমি কি শিকিলোঁ

১০.৭ অধিক জানিবলৈ

১০.৮ অগ্রগতিৰ খতিয়ান

১০.৯ আৰ্হি প্রশ্ন

১০.১ উদ্দেশ্য

এই অধ্যায়টিৰ জৰিয়তে আপুনি—

- ভাৰতৰ ন্যায় ব্যৱস্থাটোৰ বিষয়ে জানিবলৈ পাৰিব
- ন্যায়িক পুনৰীক্ষণ প্রক্রিয়াটো বুজি পাব
- ৰাজহুৱা স্বার্থজড়িত গোচৰ বা আবেদন আৰু ন্যায়িক সক্ৰিয়তাৰ দৰে নতুন প্রগতিৰ বিষয়ে ব্যাখ্যা কৰিবলৈ পাৰিব।

১০.২ পৰিচয়

ভাৰতত সংযুক্ত ন্যায়িক ব্যৱস্থা প্রতিষ্ঠা কৰা হৈছে। এই ব্যৱস্থাৰ শীর্ষতম স্থানত আছে উচ্চতম ন্যায়ালয়। ইয়াৰ পাছতেই আহে উচ্চ ন্যায়ালয়সমূহ আৰু তৎপৰৱর্ত্তী আন আন নিম্ন আদালতসমূহ। ভাৰতৰ ন্যায়িক ব্যৱস্থাৰ এক গুৰুত্বপূর্ণ বৈশিষ্ট্য হৈছে ন্যায়িক পুনৰীক্ষণ বা আইনী পুনৰীক্ষণ যাৰদ্বাৰা বিধান মণ্ডলে প্রস্তুত কৰা আইন সাংবিধানিক হৈছে নে নাই তাক পৰীক্ষা কৰাৰ সামর্থ্য আদালতক প্রদান কৰা হৈছে আৰু সেইমতে আদালতে কার্যকৰী ব্যৱস্থা

গ্ৰহণ কৰিব পাৰে। এই কাম কৰা পদ্ধতিত, ভাৰতীয় ন্যায়িক প্ৰক্ৰিয়াত ৰাজহুৱা স্বাৰ্থজড়িত মোকৰ্দমা আৰু ন্যায়িক সক্ৰিয়তাৰ দৰে নতুন বৈশিষ্ট্যসমূহো বহির্গত হয়। এই সকলোবোৰ আমি তলত আলোচনা কৰিম।

১০.৩ ন্যায়িক সমীক্ষা

১০.৩.১ অর্থ

ভাৰতৰ সংবিধানে উচ্চতম ন্যায়ালয় আৰু উচ্চ ন্যায়ালয়ক এক বিশেষ ক্ষমতা প্ৰদান কৰিছে। এই ক্ষমতা অনুসৰি বিধান মণ্ডলে গৃহীত কৰা আইন এখন পৰীক্ষা কৰা আৰু প্ৰশাসনে গ্ৰহণ কৰা কোনো কৰ্মৰ লগত সংবিধানে প্ৰদান কৰা সুবিধাসমূহ আছে নে নাই তাক ন্যায়ালয়ে বিচাৰ কৰিব পাৰে। যদিহে সেই আইন বা কাৰ্য্যই সংবিধান প্ৰদত্ত সুবিধাসমূহৰ বিৰোধ বা সংবিধান ভংগ কৰা যেন ন্যায়ালয়ে দেখা পায়, তেতিয়া ন্যায়ালয়ে সেইবোৰক অসাংবিধানিক বা অযুক্তিকৰ ঘোষণা কৰে। এই ক্ষমতাই উচ্চ ন্যায়ালয় আৰু উচ্চতম ন্যায়ালয়ক ভাৰতৰ সংবিধানৰ অভিভাৱকত্ব কৰি তুলিছে।

১০.৩.২ ভাৰতত ন্যায়িক পুনৰীক্ষণ

এই আইনী ক্ষমতাই প্ৰশাসন আৰু বিধানমণ্ডলৰ ওপৰত এক নিশ্চিত পৰিমাণৰ দায়বদ্ধতা লাভ কৰাত সহায় কৰিছে। বিধান মণ্ডলে আইন প্ৰণয়নৰ সময়ত এইটো কথা মনত ৰাখিবলগীয়া হয় যে আইনখন যাতে সংবিধান বিৰোধী হৈ নপৰে। একেদৰে প্ৰশাসনে সংবিধানৰ প্ৰদত্ত সুবিধাসমূহৰ ভিতৰতহে কাৰ্যসূচী গ্ৰহণ কৰিব পাৰে।

ভাৰতীয় আইনী ব্যৱস্থাৰ আইন পুনৰীক্ষণ ক্ষমতা সীমাবদ্ধ। উচ্চতম ন্যায়ালয় আৰু উচ্চ ন্যায়ালয়ে কেৱল দুটা ক্ষেত্ৰত এই ক্ষমতা প্ৰয়োগ কৰিব পাৰে —

(১) আইন বা প্ৰশাসনীয় কাৰ্য একোটা আৰ্হি প্ৰস্তুত কৰোঁতে সংশ্লিষ্ট কৰ্তৃপক্ষৰ দ্বাৰা এইবোৰৰ যথাযোগ্য সুবিবেচনা কৰা হৈছে নে নাই।

(২) নাগৰিকৰ মৌলিক অধিকাৰৰ লগত জড়িত সংবিধানৰ তৃতীয় অংশৰ লগত সংগতি পূৰ্ণ হয় নে নহয়। এই দুটা দিশ ন্যায়ালয়ে পৰীক্ষা কৰে।

আইন পুনৰীক্ষণৰ ক্ষেত্ৰত ভাৰতীয় আইন ব্যৱস্থা অসীম ক্ষমতাৰ অধিকাৰী নহয়। "আইনৰদ্বাৰা পদ্ধতি প্ৰৱৰ্তন" (Procedure established by law) সূত্ৰৰ অধীনত আইনী পুনৰীক্ষণ ক্ষমতা প্ৰয়োগ কৰে। সংবিধানৰ ২১ নং দফাত উল্লেখ কৰা হৈছে যে "আইনৰদ্বাৰা প্ৰৱৰ্তিত পদ্ধতিৰ বাবে কোনেও ব্যক্তি জীৱন আৰু ব্যক্তিগত স্বাধীনতাৰ পৰা বঞ্চিত হ'ব নালাগিব।

ইয়াত উল্লেখিত "আইন" শব্দটোৱে প্রাকৃতিক আইনৰ সলনি ৰাষ্ট্র নির্মিত আইনকহে বুজাইছে। ইয়াৰ অর্থ হৈছে আদালতে আইন এখন যেতিয়া পুংখানুপুংখ বিশ্লেষণ কৰে তেতিয়া ইয়াৰ পদ্ধতিৰ প্রশ্নহে কৰিব পাৰে আৰু যদি পদ্ধতি অনুসৰণ কৰা হোৱা নাই তেতিয়া আদালতে বিধানমণ্ডলৰদ্বাৰা প্রস্তুত যিকোনো আইনক অসংবিধানিক ঘোষণা কৰিব পাৰে। একে সময়তে আইনখনে সংবিধান প্রদত্ত বিধি ভংগ কৰা যেন বোধ হ'লে আদালতে ইয়াক অসাংবিধানিক ঘোষণা কৰিব পাৰে। বিভিন্ন সীমাবদ্ধতা থাকিলেও উচ্চতম ন্যায়ালয় আৰু উচ্চ ন্যায়ালয়ে সফলতাৰে আইনী পুনৰীক্ষণ ক্ষমতা প্রয়োগ কৰি আহিছে আৰু নাগৰিকৰ মৌলিক অধিকাৰৰ ৰক্ষক আৰু সংবিধানৰ অভিভাৱক হিচাপে কার্য সম্পাদন কৰি আছে।

১০.৪ ন্যায়িক সক্রিয়তা

১০.৪.১ অর্থ

সাম্প্রতিক বছৰসমূহত ন্যায়িক সক্রিয়তা ভাৰতীয় আইনী ব্যৱস্থাৰ গুৰুত্বপূর্ণ বৈশিষ্ট্য হিচাপে সংযোজিত হৈছে। উচ্চতম ন্যায়ালয় আৰু উচ্চ ন্যায়ালয় উভয়ৰে ভাৰতৰ সংবিধান আৰু নাগৰিকৰ মৌলিক অধিকাৰ সুৰক্ষা দিয়াটো দায়িত্ব। দায়বদ্ধতা সম্পাদনৰ বাবে উভয় ন্যায়ালয়কে ন্যায়িক পুনৰীক্ষণৰ ক্ষমতা প্রদান কৰা হৈছে আৰু সেই ক্ষমতাৰে জনসাধাৰণৰ স্বার্থ সুৰক্ষা দিয়াত অতি সক্রিয় হৈ উঠিছে। ইয়াকে আইনী সক্রিয়তা বোলা হয়।

৯.৪.২ ভাৰতত ন্যায়িক সক্রিয়তা

ন্যায়ালয়ে প্রশাসন আৰু বিধানমণ্ডলৰ কর্ম ৰাজিৰ ওপৰত হস্তক্ষেপ আৰু প্রশ্ন উত্থাপন কৰিব পাৰে যিয়ে জনসাধাৰণৰ প্রতি দায়বদ্ধতা আৰু কর্তব্য তেওঁলোকক সোঁৱৰাই থাকে।

সাধাৰণ জনতাৰ স্বার্থৰ বিষয়ত প্রশাসন আৰু বিধানমণ্ডলে দায়িত্বশূন্য মনোভাৱ আৰু উদাসীনতা প্রদর্শন কৰিলে তাৰ বিৰুদ্ধে উচ্চ আৰু উচ্চতম ন্যায়ালয়ে ৰায়, সিদ্ধান্ত আৰু নির্দেশনা দিব পাৰে।

ৰাজহুৱা বা চৰকাৰী কর্মচাৰী আৰু আন আন লোকৰ দুর্নীতিৰ বিৰুদ্ধেও ন্যায়ালয়ে সক্রিয় হৈ আহিছে।

সক্রিয়তা প্রদর্শন কৰি উচ্চতম ন্যায়ালয়ে প্রদূষণ নিয়ন্ত্রণ, শিশুক বেশ্যা বৃত্তি ৰোধ, ৰুগ্ন কোম্পানীসমূহৰ পুনৰুজ্জীৱিত কৰণেৰে ১০০০০ কর্মচাৰীৰ জীৱনধাৰা সুৰক্ষা, ভয়ংকৰ বান্ধ নির্মাণৰ প্রতি দৃষ্টিপাত, পৰিবেশ প্রদূষণৰ পৰা তাজমহলক সুৰক্ষা প্রদান আৰু অন্যান্য বহুতো দিশত নির্দেশনা জাৰী কৰিছে।

আইনী সক্ৰিয়তা প্ৰক্ৰিয়াটো ভাৰতত প্ৰকৃততে ১৯৮৫ চনৰ পৰা আৰম্ভ হয় বুলি কোৱা হৈছে। তেতিয়াৰ ভাৰতৰ মুখ্য ন্যায়াধীশ, ন্যায়াধীশ পি.এন.ভাগৱতীয়ে এগৰাকী ক্ষতিগ্ৰস্ত লোকে পোষ্টকার্ড যোগে তেওঁলৈ লিখা এখন চিঠি গ্ৰহণ কৰি ন্যায়িক সিদ্ধান্তৰ বিবেচনা কৰে। এনেদৰে ভাৰতত ন্যায়িক সক্ৰিয়তা প্ৰক্ৰিয়াৰ সূচনা হয়। ১৯৯০ দশকত ই বাৰে বাৰে উচ্চাৰিত হৈছিল।

ন্যায় ব্যৱস্থাটো সক্ৰিয় হ'বলৈ যাওঁতে যাতে সংবিধান প্ৰদত্ত বিধানসমূহ উলংঘন নহয় তাৰ প্ৰতি সতৰ্ক থকা হয়। ইয়াৰ সক্ৰিয়তাৰ সংযমো লক্ষ্য কৰা হয়। কাৰণ, আইনী একনায়কত্ব প্ৰশাসনীয় একনায়কত্বতকৈ অধিক ভয়াবহ। ই ইয়াৰ ন্যায়িক ক্ষেত্ৰ মনত ৰখা আৰু বিধানমণ্ডল আৰু প্ৰশাসনীয় কৰ্তৃপক্ষক সন্মান কৰা উচিত।

জানি থোৱা ভাল

লিখিত হুকুম বা লেখ হৈছে আদালতে প্ৰদান কৰা আনুষ্ঠানিক আদেশ। বন্দী প্ৰত্যক্ষীকৰণ লেখ জাৰীয়ে ভুলভাৱে আটক হোৱাৰ পৰা ব্যক্তি এগৰাকীক সুৰক্ষা দিয়ে। পৰমাদেশ লেখ (উচ্চ আদালতে নিম্ন আদালতক দিয়া হুকুমনামা) জাৰীয়ে অধীনস্থ কৰ্তৃপক্ষক বা তলতীয়া আদালত সমূহক আইন কাৰ্যকৰী কৰাৰ হুকুম দিয়ে যিবোৰ আইন ইয়াৰ আইনী ক্ষেত্ৰৰ ভিতৰত পৰে। ৰোধকৰণ বা নিষেধাজ্ঞা লেখ জাৰীৰ জৰিয়তে উচ্চ আদালতে অধীনস্থ আদালত বা তলতীয়া আদালতসমূহক আইনী ক্ষেত্ৰৰ ভিতৰত নপৰা বিষয়সমূহৰ পৰা বিৰত বা আঁতৰি থকাৰ হুকুম দিয়ে। যি লেখ জাৰীয়ে ব্যক্তি এগৰাকীক ৰাজহুৱা কার্যালয় য'ত তেওঁৰ কোনো স্বৰ্ত্ত নাথাকে, তাত কাম কৰাত বাধা দিয়ে তাকে অধিকাৰ পৰিচয় বুলি জনা যায়। (Quo-warranto)

আন এক লিখিত হুকুম বা লেখ হৈছে, যি উচ্চ আদালতে নিম্ন আদালতক সঠিক বিবেচনাৰ বাবে গোচৰ এটাৰ তথ্য বিচাৰি জাৰী কৰে, তেনে লেখক উৎপ্ৰেষণ বোলে।

১০.৫ ৰাজহুৱা স্বাৰ্থ জড়িত আবেদন

জনসাধাৰণক দ্ৰুত আৰু সহজ সাধ্য আইনী সেৱা প্ৰদান কৰাৰ বাবে ভাৰতীয় আইনী ব্যৱস্থাত সংযোজিত এক নতুন উপায়েই হ'ল ৰাজহুৱা স্বাৰ্থ জড়িত আবেদন। ৰাজহুৱা স্বাৰ্থ জড়িত আবেদন চমুকৈ পি.আই.এল (PIL) ক 'নতুন আইনী দিগন্ত' হিচাপেও কোৱা হয়। চাৰিটা মূল লক্ষ্য প্ৰাপ্তিৰ উদ্দেশ্যে ইয়াৰ আৰ্হি প্ৰস্তুত কৰা হৈছে। এইকেইটা হৈছে আইনী ব্যৱস্থাটো সক্ৰিয়, ফলপ্ৰসূ, কম খৰচী আৰু সৰল কৰা।

এই নতুন উপায়টো সংযোজিত হয় ন্যায়াধীশ বদলিকৰণ গোচৰৰ ঐতিহাসিক ৰায়দানৰ বাবে গঠিত উচ্চতম ন্যায়ালয়ৰ সাতজনীয়া ন্যায়াধীশৰ খণ্ড বিচাৰ পীঠৰ জৰিয়তে। এই ৰায়

মতে জনসাধাৰণৰ মাজৰ যিকোনোৱে প্রত্যক্ষভাৱে নিজে জড়িত নহ'লেও গুৰুত্বপূর্ণ বুলি ভবা কোনো বিষয়ত ২২৬ দফাৰ অধীনত উচ্চ ন্যায়ালয়ৰ কাষ চাপিব পাৰে বা ৩২ নং দফাৰ অধীনত মৌলিক অধিকাৰ ভংগৰ গোচৰত উচ্চতম ন্যায়ালয়ত আবেদন কৰিব পাৰে। আদালতে দৰিদ্র, সহায়হীন, অক্ষম বা সামাজিক বা অর্থনৈতিকভাৱে অসুবিধাজনক পৰিস্থিতিৰ বাবে আদালতলৈ গৈ থাকিব নোৱাৰা ব্যক্তিকো তেওঁৰ গোচৰৰ প্রতিবিধান দিয়ে।

পি.আই.এল হৈছে এনে এক পদ্ধতি যি আনুষ্ঠানিকভাৱে আইনী ব্যৱস্থাৰ ওচৰ চপাৰ পথ পৰিহাৰ কৰিছে। ই সাধাৰণ গোচৰত আৱশ্যকীয় নির্ধাৰিত প্র-পত্রত যথাবিহিত আর্হিৰে গোচৰ আবেদনবিহীনতাৰ সূচনা কৰিছে। ব্যক্তি এগৰাকীয়ে ন্যায় বিচাৰি পোষ্টকার্ডত গোচৰ লিখি আদালতলৈ পঠিয়াব পাৰে আৰু আদালতে উপযুক্ত বুলি ভাবিলে গোচৰটো বিবেচনাৰ বাবে ল'ব পাৰে। এই প্রক্রিয়াক উচ্চ আদালতৰ পত্র সংক্রান্তীয় ন্যায়ক্ষেত্র বোলা হয়।

কিছুমান বিবেকহীন ব্যক্তিৰদ্বাৰা পি.আই.এল. ব্যক্তিগত স্বার্থত অপব্যৱহাৰ হ'বও পাৰে। সমালোচক সকলে লক্ষ্য কৰিছে পি.আই.এল গোচৰৰ স্বীকৃতি আৰু নিষ্পত্তিৰ ক্ষেত্রত সুনির্দিষ্ট নিয়মাৱলী নাই। সেয়েহে এই ক্ষেত্রত আদালতে সীমা অতিক্রম কৰাৰ সম্ভাৱনা থাকে। তেতিয়া উপযুক্ত কার্যানুসৰণৰ অভাৱত আদালতে ক্ষতিগ্রস্ত বা গোচৰীয়াক সকাহ দিয়াৰ পাছতো পি.আই.এল ব্যৱস্থা ফলপ্রসূ হৈ নুঠে। একে সময়তে এনেধৰণৰ প্রগতিশীল উপায় সঠিক কার্যকৰী কৰাৰ ক্ষেত্রত ভাৰতৰ জনসাধাৰণ ৰ সজাগতাও ইমান বেছি শক্তিশালী নহয়।

অগ্রগতি নিৰীক্ষণ

প্রশ্ন ১ ঃ আইনী পুনৰীক্ষণ মানে কি বুজা? ভাৰতত আইনী পুনৰীক্ষণ প্রক্রিয়াৰ আলোচনা কৰক।

.....

.....

প্রশ্ন ২ ঃ আইনী সক্রিয়তা কি?

.....

.....

প্রশ্ন ৩ ঃ ৰাজহুৱা স্বার্থজড়িত আবেদন কি?

.....

.....

জানি থোৱা ভাল

বিবাদৰ দ্ৰুত আৰু ফলপ্ৰসূ নিষ্পত্তিৰ বাবে ভাৰতৰ আইনী ব্যৱস্থাই প্ৰদান কৰা এক গুৰুত্বপূৰ্ণ উপায় হ'ল লোক আদালত। ইয়াক আদালতৰ আনুষ্ঠানিক কাৰ্যসূচীৰ বাহিৰত অনুষ্ঠিত কৰা হয়। লোক আদালত গঠিত হয় এগৰাকী আইন বিষয়া আৰু অন্যান্য সদস্যৰে, যিসকলক সাধাৰণতে সমাজসেৱী, মহিলা সংগঠনৰ সদস্য, অৱসৰ প্ৰাপ্ত অসামৰিক চাকৰিয়াল, ডাক্তৰ, শিক্ষক আদিৰ মাজৰ পৰা বাছনি কৰা হয়। লোক আদালতৰ আইনী বিষয়া আৰু সদস্যসকলে সদায় উপস্থিত বিবাদী দুই পক্ষ্যৰ বুজাবুজিৰ জৰিয়তে বিবাদৰ নিষ্পত্তি সিদ্ধান্তত উপনীত হ'বলৈ চেষ্টা কৰে।

১০.৬ অধ্যায়টিৰ পৰা আমি কি শিকিলোঁ

- ভাৰতত সংযুক্ত ন্যায়িক ব্যৱস্থা প্ৰতিষ্ঠা কৰা হৈছে। এই ব্যৱস্থাৰ শীৰ্ষতম স্থানত আছে উচ্চতম ন্যায়ালয়। ইয়াৰ পাছতেই আহে উচ্চ ন্যায়ালয়সমূহ আৰু তৎপৰৱৰ্ত্তী আন আন নিম্ন আদালতসমূহ।
- বৰ্তমান মুখ্য ন্যায়াধীশৰ নেতৃত্বত উচ্চতম ন্যায়ালয়ত সৰ্বমুঠ ৩০ গৰাকী ন্যায়াধীশ আছে।
- উচ্চতম ন্যায়ালয়ৰ মুখ্য ন্যায়াধীশ আৰু আন আন ন্যায়াধীশসকলক ৰাষ্ট্ৰপতিয়ে নিযুক্তি দিয়ে।
- উচ্চতম ন্যায়ালয়ে সংবিধানৰ অভিভাৱক হিচাপেও কাম কৰে আৰু নাগৰিকৰ মৌলিক অধিকাৰসমূহ ৰক্ষণাবেক্ষণ দিয়ে।
- ভাৰতৰ সংবিধানে দেশৰ প্ৰতিখন ৰাজ্যতে উচ্চ ন্যায়ালয়ৰ সুবিধা প্ৰদান কৰিছে।
- উচ্চ ন্যায়ালয়ৰ মুখ্য ন্যায়াধীশ আৰু আন আন ন্যায়াধীশসকলক ৰাষ্ট্ৰপতিয়ে নিযুক্তি দিয়ে।
- অধীনস্থ আদালত অৰ্থাৎ যি উচ্চ ন্যায়ালয়ৰ অধীনত কাৰ্য সম্পাদন কৰে, সেয়া হ'ল জিলা ন্যায়াধীশৰ আদালত, সহকাৰী ন্যায়াধীশৰ আদালত, উপ ন্যায়াধীশৰ আদালত, মুন্সীক্ষৰ আদালত আৰু সৰু মোকৰ্দমা/ গোচৰসমূহৰ আদালত।
- ভাৰতৰ সংবিধানে উচ্চতম ন্যায়ালয় আৰু উচ্চ ন্যায়ালয়ক এক বিশেষ ক্ষমতা প্ৰদান কৰিছে।

- জনসাধাৰণক দ্ৰুত আৰু সহজসাধ্য আইনী সেৱা প্ৰদান কৰাৰ বাবে ভাৰতীয় আইনী ব্যৱস্থাত সংযোজিত এক নতুন উপায়েই হ'ল ৰাজহুৱা স্বাৰ্থজড়িত আবেদন।
- পি.আই.এল হৈছে এনে এক পদ্ধতি যি আনুষ্ঠানিকভাৱে আইনী ব্যৱস্থাৰ ওচৰ চপাৰ পথ পৰিহাৰ কৰিছে।
- কিছুমান বিবেকহীন ব্যক্তিৰদ্বাৰা পি.আই.এল. ব্যক্তিগত স্বাৰ্থত অপব্যৱহাৰ হ'বও পাৰে।

১০.৭ অধিক জানিবলৈ

অসমীয়া গ্ৰন্থ ঃ

১) গগৈ, অধ্যাপক পুৰন্দৰ২০০০ । *ভাৰতৰ প্ৰশাসন আৰু ৰাজনীতি*। গুৱাহাটী ঃ বনলতা।

২) শৰ্মা, দুৰ্গা কান্ত , ৰফিক, জামান আৰু শৰ্মা ,ড° পূৰবী ২০০৫। *স্নাতক মহলাৰ ভাৰতীয় ৰাজনৈতিক ব্যৱস্থা— এক আলোকপাত* । গুৱাহাটী ঃ অসম বুক ডিপ'।

৩) পাল, ড° কৃপেশ চন্দ্ৰ আৰু নায়ক, প্ৰতুল চন্দ্ৰ২০১১ । *স্নাতক মহলাৰ ভাৰতৰ ৰাজনৈতিক ব্যৱস্থা*। গুৱাহাটী ঃ অৰুণ প্ৰকাশন।

ইংৰাজী গ্ৰন্থ ঃ

1) Chander, Prakash.(2000). *Indian Government and Politics*. New Delhi : Cosmos Bookhive Pvt. Ltd.

2) Ghai, K.K. (2007). *Indian Government and Politics*.New Delhi: Kalyani Publishers.

3) Kapur, Anup Chand and Misra, K.K. (2006). *Select Constitutions.* New Delhi : S. Chand and Company.

4) Pylee, M,V. (2006). *Constitutional Government in India.* New Delhi:S. Chand and Company.

১০.৮ অগ্ৰগতিৰ খতিয়ান

১ নং প্ৰশ্নৰ উত্তৰ ঃ ভাৰতৰ সংবিধানে উচ্চতম ন্যায়ালয় আৰু উচ্চ ন্যায়ালয়ক এক বিশেষ ক্ষমতা প্ৰদান কৰিছে। এই ক্ষমতা অনুসৰি বিধান মণ্ডলে গৃহীত কৰা আইন এখন পৰীক্ষা কৰা আৰু প্ৰশাসনে গ্ৰহণ কৰা কোনো কৰ্মৰ লগত সংবিধানে প্ৰদান কৰা সুবিধাসমূহ আছে নে নাই তাক ন্যায়ালয়ে বিচাৰ কৰিব পাৰে। যদিহে

সেই আইন বা কার্যই সংবিধান প্রদত্ত সুবিধাসমূহৰ বিৰোধ বা সংবিধান ভংগ কৰা যেন ন্যায়ালয়ে পায়, তেতিয়া ন্যায়ালয়ে সেইবোৰক অসাংবিধানিক বা অযুক্তিকৰ ঘোষণা কৰে। এই ক্ষমতাই উচ্চ ন্যায়ালয় আৰু উচ্চতম ন্যায়ালয়ক ভাৰতৰ সংবিধানৰ অভিভাৱকত্ব কৰি তুলিছে।

এই আইনী ক্ষমতাই প্রশাসন আৰু বিধানমণ্ডলৰ ওপৰত এক নিশ্চিত পৰিমাণৰ দায়বদ্ধতা লাভ কৰাত সহায় কৰিছে। বিধান মণ্ডলে আইন প্রণয়নৰ সময়ত এইটো কথা মনত ৰাখিব লগীয়া হয় যে আইনখন যাতে সংবিধান বিৰোধী হৈ নপৰে। একেদৰে প্রশাসনে সংবিধানৰ প্রদত্ত সুবিধাসমূহৰ ভিতৰতহে কার্যসূচী গ্রহণ কৰিব পাৰে। ইয়াকে আইন পুনৰীক্ষণ ক্ষমতা বোলে ।

ভাৰতীয় আইনী ব্যৱস্থাৰ আইন পুনৰীক্ষণ ক্ষমতা সীমাবদ্ধ। উচ্চতম ন্যায়ালয় আৰু উচ্চ ন্যায়ালয়ে কেৱল দুটা ক্ষেত্রত এই ক্ষমতা প্রয়োগ কৰিব পাৰে —

(১) আইন বা প্রশাসনীয় কার্য একোটা আৰ্হি প্রস্তুত কৰোঁতে সংশ্লিষ্ট কর্তৃপক্ষৰ দ্বাৰা এইবোৰৰ যথাযোগ্য সুবিবেচনা কৰা হৈছে নে নাই।

(২) নাগৰিকৰ মৌলিক অধিকাৰৰ লগত জড়িত সংবিধানৰ তৃতীয় অংশৰ লগত সংগতি পূর্ণ হয় নে নহয়, এই দুটা দিশ ন্যায়ালয়ে পৰীক্ষা কৰে।

আইন পুনৰীক্ষণৰ ক্ষেত্রত ভাৰতীয় আইন ব্যৱস্থা অসীম ক্ষমতাৰ অধিকাৰী নহয়। আইন পুনৰীক্ষণৰ ক্ষেত্রত ভাৰতীয় আইন ব্যৱস্থা অসীম ক্ষমতাৰ অধিকাৰী নহয়। "আইনৰদ্বাৰা পদ্ধতি প্রৱর্তন" (Procedure established by law) সূত্রৰ অধীনত আইনী পুনৰীক্ষণ ক্ষমতা প্রয়োগ কৰে। সংবিধানৰ ২১ নং দফাত উল্লেখিত হৈছে যে "আইনৰদ্বাৰা প্রৱর্তিত পদ্ধতিৰ বাবে কোনো ব্যক্তি জীৱন আৰু ব্যক্তিগত স্বাধীনতাৰ পৰা বঞ্চিত হ'ব নালাগিব। ইয়াত উল্লেখিত "আইন" শব্দটোৱে প্রাকৃতিক আইনৰ সলনি ৰাষ্ট্র নির্মিত আইনকহে বুজাইছে। ইয়াৰ অর্থ হৈছে আদালতে আইন এখন যেতিয়া পুংখানুপুংখ বিশ্লেষণ কৰে তেতিয়া ইয়াৰ পদ্ধতিৰ প্রশ্নহে কৰিব পাৰে আৰু যদি পদ্ধতি অনুসৰণ কৰা হোৱা নাই তেতিয়া আদালতে বিধানমণ্ডলৰদ্বাৰা প্রস্তুত যিকোনো আইনক অসংবিধানিক ঘোষণা কৰিব পাৰে। একে সময়তে আইনখনে সংবিধান প্রদত্ত বিধি ভংগ কৰা যেন বোধ হ'লে আদালতে ইয়াক অসাংবিধানিক ঘোষণা কৰিব পাৰে। এইখিনি সীমাবদ্ধতা থাকিলেও উচ্চতম ন্যায়ালয় আৰু উচ্চ ন্যায়ালয়ে সফলতাৰে আইনী পুনৰীক্ষণ ক্ষমতা প্রয়োগ কৰি আহিছে আৰু নাগৰিকৰ মৌলিক অধিকাৰৰ ৰক্ষক আৰু সংবিধানৰ অভিভাৱক হিচাপে কার্য সম্পাদন কৰি আছে।

২ নং প্রশ্নৰ উত্তৰ ঃ সাম্প্রতিক বছৰসমূহত ন্যায়িক সক্রিয়তা ভাৰতীয় আইনী ব্যৱস্থাৰ গুৰুত্বপূর্ণ বৈশিষ্ট্য হিচাপে সংযোজিত হৈছে। উচ্চতম ন্যায়ালয় আৰু উচ্চ

ন্যায়ালয় উভয়ৰে ভাৰতৰ সংবিধান আৰু নাগৰিকৰ মৌলিক অধিকাৰ সুৰক্ষা দিয়াটো দায়িত্ব। দায়বদ্ধতা সম্পাদনৰ বাবে উভয় ন্যায়ালয়কে ন্যায়িক পুনৰীক্ষণৰ ক্ষমতা প্ৰদান কৰা হৈছে আৰু সেই ক্ষমতাৰে জনসাধাৰণৰ স্বাৰ্থ সুৰক্ষা দিয়াত অতি সক্ৰিয় হৈ উঠিছে। ইয়াকে আইনী সক্ৰিয়তা বোলা হয়। ন্যায়ালয়ে প্ৰশাসন আৰু বিধানমণ্ডলৰ কৰ্মৰাজিৰ ওপৰত হস্তক্ষেপ আৰু প্ৰশ্ন উত্থাপন কৰিব পাৰে যিয়ে জনসাধাৰণৰ প্ৰতি দায়বদ্ধতা আৰু কৰ্তব্য তেওঁলোকক সোঁৱৰাই থাকে।

৩ নং প্ৰশ্নৰ উত্তৰ ঃ জনসাধাৰণক দ্ৰুত আৰু সহজ সাধ্য আইনী সেৱা প্ৰদান কৰাৰ বাবে ভাৰতীয় আইনী ব্যৱস্থাত সংযোজিত এক নতুন উপায়েই হ'ল ৰাজহুৱা স্বাৰ্থ জড়িত আবেদন। ৰাজহুৱা স্বাৰ্থ জড়িত আবেদন চমুকৈ পি.আই.এল (PIL) ক 'নতুন আইনী দিগন্ত' হিচাপেও কোৱা হয়। চাৰিটা মূল লক্ষ্য প্ৰাপ্তিৰ উদ্দেশ্যে ইয়াৰ আৰ্হি প্ৰস্তুত কৰা হৈছে। এই কেইটা হৈছে আইনী ব্যৱস্থাটো সক্ৰিয়, ফলপ্ৰসূ,কম খৰচী আৰু সৰল কৰা।

এই নতুন উপায়টো সংযোজিত হয় ন্যায়াধীশ বদলিকৰণ গোচৰৰ ঐতিহাসিক ৰায়দানৰ বাবে গঠিত উচ্চতম ন্যায়ালয়ৰ সাতজনীয়া ন্যায়াধীশৰ খণ্ড বিচাৰ পীঠৰ জৰিয়তে। এই ৰায় মতে জনসাধাৰণৰ মাজৰ যিকোনোৱে প্ৰত্যক্ষ ভাৱে নিজে জড়িত নহ'লেও গুৰুত্বপূৰ্ণ বুলি ভবা কোনো বিষয়ত ২২৬ দফাৰ অধীনত উচ্চ ন্যায়ালয়ৰ কায চাপিব পাৰে বা ৩২ নং দফাৰ অধীনত মৌলিক অধিকাৰ ভংগৰ গোচৰত উচ্চতম ন্যায়ালয়ত আবেদন কৰিব পাৰে। আদালতে দৰিদ্ৰ, সহায়হীন, অক্ষম বা সামাজিক বা অৰ্থনৈতিকভাৱে অসুবিধাজনক পৰিস্থিতিৰ বাবে আদালতলৈ গৈ থাকিব নোৱাৰা ব্যক্তিকো তেওঁৰ গোচৰৰ প্ৰতিবিধান দিয়ে।

১০.৯ আৰ্হি প্ৰশ্ন

(ক) বস্তুধৰ্মী প্ৰশ্ন -

প্ৰশ্ন ১ ঃ "সংবিধানৰ নিয়ম ভংগৰ বাবে উচ্চতম ন্যায়ালয়ে যিকোনো আইন অসাংবিধানিক বুলি ঘোষণা কৰিব পাৰে।" (শুদ্ধ /অশুদ্ধ)

প্ৰশ্ন ২ ঃ ৰাজহুৱা স্বাৰ্থ জড়িত আবেদন কি?

(খ) চুটি প্ৰশ্ন ঃ (প্ৰায় ১৫০-২০০ শব্দৰ ভিতৰত লিখক)

প্ৰশ্ন ১ ঃ উচ্চতম ন্যায়ালয়ৰ এজন ন্যায়াধীশৰ অৰ্হতাসমূহ কি কি?

প্ৰশ্ন ২ ঃ উচ্চ আৰু উচ্চতম ন্যায়ালয়ৰ ন্যায়াধীশসকলক তেওঁলোকৰ কার্যালয়ৰ পৰা কেনেকৈ অপসাৰণ কৰিব পাৰি?

প্ৰশ্ন ৩ ঃ ভাৰতৰ অধীনস্থ আদালতসমূহ কি কি?

(গ) ৰচনাধর্মী প্ৰশ্ন ঃ (প্ৰায় ৩০০-৫০০ শব্দৰ ভিতৰত লিখক)

প্ৰশ্ন ১ ঃ ভাৰতত আইনী সক্ৰিয়তাৰ বিষয়ে আলোচনা কৰক।

প্ৰশ্ন ২ ঃ ভাৰতত ৰাজহুৱা স্বার্থ জড়িত আবেদন পদ্ধতিয়ে কি দৰে কার্য কৰে?

প্ৰশ্ন ৩ ঃ ভাৰতৰ ৰাজনৈতিক ব্যৱস্থাত ন্যায়িক সমীক্ষাৰ বিষয়ে আলোচনা কৰক।

****

অধ্যায় ১১ ঃ কেন্দ্ৰ - ৰাজ্যৰ সম্পৰ্ক

অধ্যায় গাঁথনি

১১.১ উদ্দেশ্য

১১.২ পৰিচয়

১১.৩ ভাৰতৰ যুক্তৰাষ্ট্ৰীয় ব্যৱস্থাৰ প্ৰকৃতি

১১.৩.১ যুক্তৰাষ্ট্ৰীয় বৈশিষ্ট্য

১১.৩.২ অযুক্তৰাষ্ট্ৰীয় বৈশিষ্ট্য

১১.৪ কেন্দ্ৰ আৰু ৰাজ্যসমূহৰ মাজত ক্ষমতাৰ বিভাজন

১১.৫ ভাৰতৰ যুক্তৰাষ্ট্ৰীয় ব্যৱস্থাৰ এক মূল্যায়ন

১১.৬ অধ্যায়টোৰ পৰা আমি কি শিকিলোঁ

১১.৭ অধিক জানিবলৈ

১১.৮ অগ্ৰগতিৰ খতিয়ান

১১.৯ আৰ্হি প্ৰশ্ন

১১.১ উদ্দেশ্য

এই অধ্যায়টিৰ জৰিয়তে আপুনি-

- ভাৰতৰ সংবিধানৰ যুক্তৰাষ্ট্ৰীয় গাঁথনি আলোচনা কৰিব পাৰিব
- কেন্দ্ৰ আৰু ৰাজ্যসমূহৰ পাছত ক্ষমতাৰ বিতৰণ ব্যাখ্যা কৰিব পাৰিব
- ভাৰতীয় যুক্তৰাষ্ট্ৰীয় ব্যৱস্থাৰ এক মূল্যায়ন প্ৰস্তুত কৰিবলৈ সক্ষম হ'ব।

১১.২ পৰিচয়

ভাৰতৰ সংবিধানৰ প্ৰথম অনুচ্ছেদৰ আৰম্ভণিতে ভাৰতক "ৰাজ্যসমূহৰ সংঘ" (Union of States) বুলি কোৱা হৈছে। সংবিধানৰ ক'তো ভাৰতক যুক্তৰাষ্ট্ৰ বুলি কোৱা বুলি কোৱা হোৱা নাই। ভাৰতবৰ্ষৰ সংবিধানৰ নিৰ্দিষ্ট কিছুমান যুক্তৰাষ্ট্ৰীয় বৈশিষ্ট্য আছে যদিও অযুক্তৰাষ্ট্ৰীয় বৈশিষ্ট্যহে অধিক। সেয়েহে ভাৰতক প্ৰকৃততে যুক্তৰাষ্ট্ৰীয় বা সংযুক্ত বুলিব নোৱাৰি। ইয়াক 'ৰাজ্য সমূহৰ সংঘ বা সন্মিলন' বোলাৰ কাৰণ হৈছে সংগঠিত বা ৰাষ্ট্ৰৰ মাজত হোৱা চুক্তিৰ ফলশ্ৰুতিত ভাৰত যুক্তৰাষ্ট্ৰ গঠন হোৱা নাই আৰু প্ৰকৃত যুক্তৰাষ্ট্ৰৰ দৰে ইয়াক বা ৰাজ্যসমূহৰ সংঘৰ পৰা আঁতৰি যোৱাৰ অধিকাৰ নাথাকে। তলত আমি ভাৰতীয় যুক্তৰাষ্ট্ৰীয় ব্যৱস্থাৰ বিষয়ে বিতং আলোচনা কৰিম।

১১.৩ ভাৰতীয় যুক্তৰাষ্ট্ৰীয় ব্যৱস্থাৰ প্ৰকৃতি

যেতিয়া আমি ভাৰতীয় যুক্তৰাষ্ট্ৰীয় ব্যৱস্থাৰ বিষয়ে আলোচনা কৰো এইটো ক'বই লাগিব যে ভাৰতীয় যুক্তৰাষ্ট্ৰীয় ব্যৱস্থা একক আৰু অতুলনীয়। ভাৰতৰ সংবিধান প্ৰণেতা সকলে এক শক্তিশালী সমতাৰ আধাৰত এক যুক্তৰাষ্ট্ৰীয় আৰ্হিৰ চৰকাৰৰ পৰিকল্পনা কৰিছিল। ভাৰতীয় যুক্তৰাষ্ট্ৰীয় ব্যৱস্থাৰ মাজত এক কেন্দ্ৰীয় প্ৰৱণতা পৰিলক্ষিত হয়। কেন্দ্ৰীয় চৰকাৰক অধিক সম্পদশালী আৰু শক্তিশালী কৰি গঢ়ি তোলা হৈছে। সংবিধান প্ৰণেতাসকলে বিভিন্ন কাৰণত এনে ধৰণৰ যুক্তৰাষ্ট্ৰীয় আৰ্হিৰ সুবিধা প্ৰদান কৰিছে। উদাহৰণস্বৰূপে, বৈচিত্ৰ পূৰ্ণ জনগাঁথনিৰে ভাৰত এক বিশাল দেশ। সেয়ে দেশৰ একতা আৰু অখণ্ডতা বৰ্ত্তাই ৰাখিবলৈ এক শক্তিশালী কেন্দ্ৰৰ আৱশ্যক বুলি গণ্য কৰা হয়। আকৌ এক আধুনিক জনকল্যাণকামী ৰাষ্ট্ৰ হিচাপে দায়বদ্ধতা সম্পাদন কৰিবলৈ আৰু নতুনকৈ স্বাধীন হোৱা ৰাষ্ট্ৰৰ অৰ্থনৈতিক উন্নয়নৰ কাৰণে পৰ্যাপ্ত সম্পদ আৰু ক্ষমতাৰে এক শক্তিশালী কেন্দ্ৰৰ অতি প্ৰয়োজন। একে সময়তে, আন্তঃৰাষ্ট্ৰীয় সন্মিলনসমূহত ভাৰতৰ কণ্ঠ সজোৰে প্ৰতিষ্ঠা কৰিবলৈ কেন্দ্ৰীয় চৰকাৰ যথেষ্ট পৰিমাণে ক্ষমতাশালী হোৱা উচিত।

সংবিধানে কেন্দ্ৰীয় চৰকাৰক ৰাজ্যসমূহতকৈ অধিক শক্তিশালী ৰূপত গঢ়ি তুলিছিল। আইন প্ৰণয়ন, প্ৰশাসনীয়ৰ দৰে অৰ্থনৈতিক বিষয়তো কেন্দ্ৰীয় চৰকাৰে ৰাজ্যসমূহতকৈ অধিক ক্ষমতা ব্যৱহাৰ কৰে। যদিও আমাৰ দুই ধৰণৰ চৰকাৰ আছে আৰু সংবিধানে উভয়ৰে মাজত ক্ষমতা বিভাজন কৰি দিছে, তথাপি সেই বিভাজন সমতাযুক্ত নহয়। ভাৰতীয় সংবিধানৰ কিছুমান নিৰ্দিষ্ট যুক্তৰাষ্ট্ৰীয় বৈশিষ্ট্য আছে, একেসময়তে কিছুমান নিৰ্দিষ্ট অযুক্তৰাষ্ট্ৰীয় বৈশিষ্ট্যও আছে। সেইবোৰ তলত দিয়া ধৰণে আলোচনা কৰিব পাৰি ।

১১.৩.১ যুক্তৰাষ্ট্ৰীয় বৈশিষ্ট্যসমূহ

ভাৰতীয় সংবিধানৰ এক গুৰুত্বপূৰ্ণ যুক্তৰাষ্ট্ৰীয় বৈশিষ্ট্য হৈছে যে ই দেশত দুই ধৰণৰ চৰকাৰৰ সুবিধা প্ৰদান কৰিছে। কেন্দ্ৰীয় চৰকাৰে ৰাষ্ট্ৰীয় পৰ্যায়ত আৰু ৰাজ্য চৰকাৰে ৰাজ্যিক পৰ্যায়ত কাম কৰে। সংবিধানে নিৰ্দিষ্ট কৰি দিয়া মতে নিজস্ব পৰিমণ্ডলৰ ভিতৰত দুই চৰকাৰে কাম কাজ কৰে।

সংবিধানত দুই ধৰণৰ চৰকাৰৰ ক্ষমতা স্পষ্ট বিভাজন কৰা আছে। দুই চৰকাৰৰ মাজত ক্ষমতা আইন প্ৰণয়ন, প্ৰশাসনীয় আৰু অৰ্থনৈতিক ক্ষেত্ৰৰ ভিত্তিত ভাগ কৰা হৈছে। দুই চৰকাৰৰ নিৰ্দিষ্ট ক্ষমতাৰ বিষয় সন্দৰ্ভত সপ্তম অনুসূচীত তিনিখন সূচী বা তালিকা অন্তৰ্ভুক্ত কৰা হৈছে।

ভাৰতৰ সংবিধান হৈছে লিখিত সংবিধান। ইয়াৰ খচৰা সংবিধান সভাই প্ৰস্তুত কৰিছিল আৰু ১৯৪৯ চনৰ ২৬ নৱেম্বৰত ইয়াক গ্ৰহণ কৰা হয় আৰু ১৯৫০ চনৰ ২৬ জানুৱাৰীৰ পৰা ইয়াক বলৱৎ কৰা হয়। সংবিধানৰ বিধি ব্যৱস্থাসমূহ স্পষ্ট আৰু পুংখানুপুংখ ভাৱে আলোচনা কৰা হৈছে। ই হৈছে পৃথিৱীৰ ভিতৰতে একমাত্ৰ দীঘলীয়া সংবিধান।

ভাৰতৰ সংবিধানৰ আন এক যুক্তৰাষ্ট্ৰীয় বৈশিষ্ট্য হৈছে দেশৰ কাৰণে এক উচ্চতম আইনী ব্যৱস্থাৰ উপস্থিতি। ভাৰতৰ আইনী ব্যৱস্থাত সৰ্বোচ্চ স্থানত উচ্চতম ন্যায়ালয় অৱস্থিত। ই হৈছে ন্যায়ৰ সৰ্বোচ্চ আদালত। আন সকলোবোৰ আদালত উচ্চতম ন্যায়ালয়ৰ অধীন। ই সংবিধানৰ তত্ত্বাৱধায়ক আৰু নাগৰিকৰ মৌলিক অধিকাৰৰ ৰক্ষক হিচাপে বিবেচিত।

ভাৰতত সংবিধানৰ আধিপত্য বিৰাজমান। সংবিধান সকলোৰে ওপৰত। ই দেশৰ সৰ্বোচ্চ আইন। ইয়াত সংবিধানৰ বিধি-ব্যৱস্থাৰ বিপৰীতে যোৱা কোনো আইন বা প্ৰশাসনীয় কৰ্ম ব্যৱস্থা গ্ৰহণ কৰা নহয়।

দুই তৰপীয়া দ্বি কক্ষযুক্ত বিধান মণ্ডল ভাৰতৰ সংবিধানৰ আন এক যুক্তৰাষ্ট্ৰীয় বৈশিষ্ট্য। লোকসভা আৰু ৰাজ্যসভা এই দুই সদনেৰে ভাৰতীয় সংসদ গঠিত।

লোকসভাক সাধাৰণ জনতাৰ প্ৰতিনিধিত্বৰে জনতাৰ সদন বুলি জনা যায়। ই হৈছে ভাৰতীয় সংসদৰ নিম্ন সদন। দেশৰ ৰাজ্য সমূহক প্ৰতিনিধিত্ব কৰা ৰাজ্য সভাক ৰাজ্যসমূহৰ পৰিষদ বুলিও কোৱা হয়। ই উচ্চ সদন।

উল্লিখিত বৈশিষ্ট্যসমূহৰ উপৰি সংবিধানৰ যুক্তৰাষ্ট্ৰীয় বিধি ব্যৱস্থাসমূহৰ সংশোধনৰ বাবে সংশোধনী প্ৰক্ৰিয়া অনমনীয়। ই এক যুক্তৰাষ্ট্ৰীয় চৰকাৰৰ বৈশিষ্ট্য আৰু ইয়াক ভাৰতত পোৱা যায়।

যুক্তৰাষ্ট্ৰীয় বৈশিষ্ট্যসমূহ আলোচনা কৰাৰ পাছত এতিয়া আমি ভাৰতীয় সংবিধানৰ অযুক্তৰাষ্ট্ৰীয় বা একাত্মক বৈশিষ্ট্যসমূহ আলোচনা কৰিম।

১১.৩.২ অযুক্তৰাষ্ট্ৰীয় বৈশিষ্ট্য

ভাৰতত যুক্তৰাষ্ট্ৰীয় আৰ্হিৰ চৰকাৰ ব্যৱস্থা গ্ৰহণ কৰা হৈছে, সেয়েহে ইয়াত দুই ধৰণৰ চৰকাৰ পোৱা যায়। সংবিধানে ইহঁতৰ মাজত ক্ষমতাৰ বিভাজন কৰিছে। কিন্তু বিভাজন নিৰপেক্ষ বা সমতাযুক্ত নহয়। ৰাজ্য চৰকাৰসমূহতকৈ কেন্দ্ৰীয় চৰকাৰক অধিক ক্ষমতা প্ৰদান কৰা হৈছে। ই হৈছে ভাৰতীয় সংবিধানৰ এক অযুক্তৰাষ্ট্ৰীয় বৈশিষ্ট্য।

ভাৰত যুক্তৰাষ্ট্ৰীয় গঠনকাৰী অংশ ৰাজ্যসমূহৰ স্থায়ী অস্তিত্ব নাই। কেন্দ্ৰীয় চৰকাৰৰদ্বাৰা ইতিমধ্যে থকা ৰাজ্যসমূহৰ মাজৰ পৰাই যিকোনো সময়তে কিছুমান নতুন ৰাজ্য গঠন কৰা হ'ব পাৰে আৰু নামো সলনি কৰা হ'ব পাৰে। যদিও ভাৰতৰ সংবিধানৰ সংশোধনী প্ৰক্ৰিয়া অনমনীয়, তথাপি সংবিধানৰ স্থিতি অনমনীয় নহয়। বহুতো বিধি-বিধান সাধাৰণ পদ্ধতিৰেই সংশোধন কৰিব পাৰি। ৰাজ্যিক বিধান মণ্ডল সমূহৰ অংশগ্ৰহণ অবিহনেই সংবিধানৰ বহু অংশই ভাৰতৰ সংসদে একক ভাৱেই সংশোধন কৰিছে।

প্ৰকৃত যুক্তৰাষ্ট্ৰত দুই প্ৰকাৰৰ সংবিধান থাকে এখন হৈছে সমগ্ৰ যুক্তৰাষ্ট্ৰৰ বাবে আৰু আনখন হৈছে আন ৰাষ্ট্ৰসমূহৰ স্বতন্ত্ৰভাৱে। কিন্তু ভাৰততে কেৱল এখনেই সংবিধান আছে আৰু এই সংবিধান ৰাজ্যসমূহৰ বাবেও প্ৰযোজ্য। ভাৰতৰ ৰাজ্যসমূহৰ নিজস্ব সংবিধান নাই। যদিও জম্মু আৰু কাশ্মীৰৰ সংবিধান পৃথক তথাপি ইয়াৰ কাৰ্যপন্থা ভাৰতৰ সংবিধানৰ বিধি-বিধান অনুসৰিয়েই লোৱা হয়। ভাৰতীয় সংবিধানৰ আন এক অযুক্তৰাষ্ট্ৰীয় বৈশিষ্ট্য হৈছে সমগ্ৰ দেশৰ বাবে এক সমন্বিত আৰু সংহত আইনী ব্যৱস্থা। এই আইনী ব্যৱস্থাৰ শীৰ্ষত উচ্চতম ন্যায়ালয় থাকে আৰু ইয়াৰ পাছতেই থাকে উচ্চ ন্যায়ালয় আৰু ৰাজ্যৰ আন আন অধীনস্থ আদালতসমূহ। ভাৰতৰ ৰাজ্যসমূহৰ বাবে পৃথক আইনী ব্যৱস্থা নাই।

ভাৰতত কেৱল এক ধৰণৰ নাগৰিকত্বহে প্ৰচলিত। সেয়া হৈছে ভাৰতৰ নাগৰিকত্ব। সংশ্লিষ্ট ৰাজ্যৰ নাগৰিকত্ব আমাৰ নাই। ইয়াৰ বিপৰীতে প্ৰকৃত যুক্তৰাষ্ট্ৰীয় ব্যৱস্থাত দুই ধৰণৰ নাগৰিকত্ব থাকে — এক প্ৰকাৰ হৈছে সমগ্ৰ দেশৰ কাৰণে আৰু আন প্ৰকাৰ নিজৰ ৰাষ্ট্ৰসমূহৰ বাবে।

কেন্দ্ৰীয় চৰকাৰে প্ৰশাসনীয় ক্ষেত্ৰত ৰাজ্য চৰকাৰসমূহক প্ৰয়োজনীয় নিৰ্দেশাৱলী প্ৰদান কৰিব পাৰে। ৰাজ্য চৰকাৰসমূহ এই নিৰ্দেশাৱলী পালন কৰিবলৈ বাধ্য আৰু এই নিৰ্দেশাৱলী অনুযায়ী প্ৰশাসনীয় ব্যৱস্থাটো চলাই নিয়ে। সংবিধানৰ ৩৫৬ নং অনুচ্ছেদত উল্লেখ কৰা মতে, যদি কোনো ৰাজ্যই কেন্দ্ৰীয় চৰকাৰৰ নিৰ্দেশনা পালন কৰাত ব্যৰ্থ হয়, তেতিয়া ৰাজ্যখনত সাংবিধানিক অচলাৱস্থাৰ সৃষ্টি হোৱা বুলি গণ্য কৰা হয়। তেতিয়া সংবিধানৰ ৩৫৬ নং অনুচ্ছেদ অনুযায়ী ভাৰতৰ ৰাষ্ট্ৰপতিয়ে ৰাজ্যখনত ৰাষ্ট্ৰপতিৰ শাসন জাৰী কৰিব পাৰে। ই ভাৰতৰ সংবিধানৰ আন এক অযুক্তৰাষ্ট্ৰীয় বৈশিষ্ট্য।

ভাৰতবৰ্ষৰ ৰাজ্যসমূহৰ সাংবিধানিক মুৰব্বী ৰাজ্যপালক ভাৰতৰ ৰাষ্ট্ৰপতিয়ে নিযুক্তি দিয়ে। ৰাজ্যৰ ৰাজ্যপালক কেন্দ্ৰৰ প্ৰতিনিধি বুলি ক'ব পাৰি, কাৰণ তেওঁ ৰাজ্যৰ প্ৰশাসন সম্পৰ্কে সময়ে সময়ে ৰাষ্ট্ৰপতিলৈ প্ৰতিবেদন প্ৰেৰণ কৰে। প্ৰকৃত যুক্তৰাষ্ট্ৰত ৰাষ্ট্ৰসমূহৰ মুৰব্বীক কেন্দ্ৰীয় চৰকাৰে নিযুক্তি নিদিয়ে।

তদুপৰি, ভাৰতীয় সংসদৰ উচ্চ সদন ৰাজ্যসভাই, সমভাৱে বা সমতাক আধাৰ হিচাপে লৈ ৰাজ্যসমূহক প্ৰতিনিধিত্ব নকৰে। ৰাজ্য এখনৰ জনসংখ্যাৰ ওপৰত ভিত্তি কৰিহে ৰাজ্য এখনে ৰাজ্যসভাৰ প্ৰতিনিধি লাভ কৰে। কম জনসংখ্যাৰ ৰাজ্যতকৈ অধিক জনসংখ্যাৰ ৰাজ্যই ৰাজ্যসভালৈ অধিক প্ৰতিনিধি পঠিয়াব পাৰে।

এনেদৰে আমি ক'ব পাৰোঁ যে ভাৰত এখন প্ৰকৃত যুক্তৰাষ্ট্ৰ নহয়। ভাৰতৰ সংবিধানত কিছুমান যুক্তৰাষ্ট্ৰীয় বৈশিষ্ট্য আছে। কিন্তু তাতকৈ বহুতো অযুক্তৰাষ্ট্ৰীয় বা একক বৈশিষ্ট্য আছে। সেয়ে আমি ভাৰতক অখণ্ড সত্ত্বাৰে যুক্তৰাষ্ট্ৰ আখ্যা দিব পাৰোঁ।

ভাৰতৰ সংবিধান প্ৰণেতা সকলে ভাৰতৰ বাবে এক অতুলনীয় একক বৈশিষ্ট্যপূৰ্ণ যুক্তৰাষ্ট্ৰীয় পদ্ধতি বিচাৰিছিল যাক ড° কে. চি. হোৱেৰে 'সদৃশ যুক্তৰাষ্ট্ৰ' আখ্যা দিছে। ইয়াৰ অৰ্থ ভাৰত এক অৰ্ধ যুক্তৰাষ্ট্ৰীয় ৰাষ্ট্ৰ।

জানি থোৱা ভাল

'ফেডাৰেছন' পৰিভাষাটো লেটিন শব্দ 'foedus' ৰ পৰা আহিছে, যাৰ অৰ্থ সন্ধি বা চুক্তি। সেয়ে কিছুমান ৰাষ্ট্ৰই একেলগে কাম কৰি উন্নতি নিশ্চিত কৰাৰ অৰ্থে বা তেওঁলোকৰ উমৈহতীয়া শত্ৰুৰ পৰা ৰক্ষা পাবলৈ যেতিয়া একেলগ হৈ এক নতুন বৃহৎ ৰাষ্ট্ৰ গঢ়ি তোলাৰ বাবে চুক্তি স্বাক্ষৰ কৰে, তেতিয়াই যুক্তৰাষ্ট্ৰ গঢ় লৈ উঠে। গুৰুত্বপূৰ্ণ কথা এয়ে যে যিবিলাক ৰাষ্ট্ৰ লগ লাগি সংযুক্ত ৰাষ্ট্ৰ গঠন কৰিব, সেই বিলাকৰ ভৌগোলিক সংলগ্নতা আৰু জাতি, ধৰ্ম, ভাষা, সংস্কৃতি আদি বিষয়ত সেই দেশবোৰৰ মাজত কিছু পৰিমাণে মিল আৰু সমতা থাকিব লাগিব। ডাইচে কৈছিল "যুক্তৰাষ্ট্ৰীয় ৰাষ্ট্ৰ হৈছে ৰাষ্ট্ৰীয় একতা আৰু ক্ষমতা সমন্বয় সাধনৰ এক ৰাজনৈতিক উপায় য'ত ৰাষ্ট্ৰসমূহৰ স্ব অধিকাৰো বৰ্ত্তি থাকিব।

কৰ্ম ১১.১

যুক্তৰাষ্ট্ৰ আৰু ৰাষ্ট্ৰসমূহৰ মিত্ৰ সংঘৰ মাজৰ পাৰ্থক্য উলিয়াবলৈ চেষ্টা কৰক।

অগ্ৰগতি নিৰীক্ষণ

প্ৰশ্ন ১ ঃ ভাৰতৰ সংবিধানৰ দুটা যুক্তৰাষ্ট্ৰীয় বৈশিষ্ট্য আলোচনা কৰক।

.....

.....

প্ৰশ্ন ২ ঃ ভাৰতৰ সংবিধানৰ দুটা অযুক্তৰাষ্ট্ৰীয় বৈশিষ্ট্য আলোচনা কৰক।

.....

.....

প্ৰশ্ন ৩ ঃ ভাৰতক কিয় প্ৰকৃত যুক্তৰাষ্ট্ৰ বিবেচনা কৰা নহয়? চমুকৈ লিখক।

.....

.....

১১.৪ কেন্দ্ৰ আৰু ৰাজ্যসমূহৰ মাজত ক্ষমতাৰ বিভাজন

ভাৰতৰ সংবিধানে ৰাজ্য আৰু কেন্দ্ৰৰ মাজত ক্ষমতাৰ বণ্টন কৰিছে। যদিও ৰাজ্য চৰকাৰ সমূহতকৈ কেন্দ্ৰীয় চৰকাৰ অধিক শক্তিশালী তথাপি ৰাজ্য চৰকাৰৰ কৰ্ম সম্পাদনৰ নিজস্ব

পৰিমণ্ডল আছে। ভাৰতত উভয় চৰকাৰৰে কর্ম ৰাজি সু নির্ধাৰিত। অৱশিষ্ট ক্ষমতাৰাজি কেন্দ্রীয় চৰকাৰলৈ ৰখা হৈছে। আইন প্রণয়ন, প্রশাসনীয় আৰু অর্থনৈতিক বিষয়ত ক্ষমতাৰ বিভাজন তলত দিয়া ধৰণে আলোচনা কৰিব পাৰি ঃ

আইন প্রণয়ন সক্রান্তীয় ক্ষমতাৰ বিভাজন ঃ সংবিধানৰ ২৪৬ নং অনুচ্ছেদত কেন্দ্র আৰু ৰাজ্য সমূহৰ মাজত আইন প্রণয়ন সম্পর্কীয় ক্ষমতাৰ বণ্টন আলোচিত হৈছে। আইন প্রণয়নৰ কাৰণে দুয়োখন চৰকাৰৰ মাজত বিভিন্ন বিষয়ৰ অন্তর্ভুক্তিৰে তিনিখন সূচীৰ উল্লেখ সপ্তম অনুসূচীত পোৱা যায়। এই সূচী কেইখন হৈছে — কেন্দ্রীয় সূচী, ৰাজ্যিক সূচী আৰু সমৱর্ত্তী সূচী।

কেন্দ্রীয় সূচীৰ অন্তর্গত প্রতিৰক্ষা, বৈদেশিক সম্পর্ক, নোট আৰু মুদ্রা, নাগৰিকত্ব আৰু লোকপিয়লৰ দৰে বিষয়সমূহত ভাৰতৰ সংসদক আইন প্রণয়নৰ ক্ষমতা প্রদান কৰা হৈছে। এই সূচীত ৯৮ টা বিষয় আছে। এই বিষয়সমূহত ৰাজ্যিক বিধান মণ্ডলৰ আইন প্রণয়নৰ ক্ষমতা নাই। কেন্দ্রীয় সূচীৰ অন্তর্গত বিষয়সমূহ প্রধানকৈ দেশৰ একক চৰিত্রৰ বাবে অতি গুৰুত্বপূর্ণ।

ৰাজ্যিক বিধান মণ্ডলে ৰাজ্যিক সূচীৰ অন্তর্গত বিষয়ত আইন প্রণয়ন কৰিব পাৰে। এই সূচীত ৬১ টা বিষয় আছে আৰু এই বিষয়সমূহ স্থানীয় প্রয়োজনীয়তা আধাৰিত। সেই বিষয়বোৰ হৈছে আইন শৃংখলা, ৰাজহুৱা স্বাস্থ্য, বনানিকৰণ, আয়, অনাময় আদি। সংবিধানত এনে সুবিধাও আছে যে কিছুমান কাৰণত কেন্দ্রীয় বিধান মণ্ডলে ৰাজ্যিক সূচীৰ অন্তর্গত বিষয়তো আইন প্রণয়ন কৰিব পাৰে। সংবিধানৰ ২৪৯ নং অনুচ্ছেদে ৰাষ্ট্রীয় প্রয়োজনত ৰাজ্যিক সূচীৰ অন্তর্ভুক্ত বিষয়ত সংসদক আইন প্রণয়নৰ ক্ষমতা প্রদান কৰিছে। অৱশ্যে ই কার্যকৰী হ'বলৈ ৰাজ্যসভাত দুই তৃতীয়াংশ সংখ্যাগৰিষ্ঠতাত অনুমোদিত হ'ব লাগিব। আকৌ সংবিধানৰ ২৫০ নং অনুচ্ছেদত কোৱা হৈছে যে জৰুৰী অৱস্থাত ৰাজ্যিক সূচীৰ অন্তর্গত বিষয়ত সংসদে আইন প্রণয়নৰ ক্ষমতা লাভ কৰিব।

সংসদ আৰু ৰাজ্যিক বিধান মণ্ডলে সমৱর্ত্তী সূচীৰ অন্তর্গত বিষয়ত আইন প্রণয়ন কৰিব পাৰে। সমবর্ত্তী সূচীৰ ভিতৰত ৫২ টা বিষয় আছে। এই সূচীৰ অন্তর্গত বিষয়সমূহ অতি গুৰুত্বপূর্ণ আৰু একক চৰিত্রৰ। যি কি নহওক, সেই বিলাকত স্থানীয় লক্ষ্যও জড়িত হৈ থাকিব পাৰে। এই সূচীৰ অন্তর্গত কিছুমান বিষয় হৈছে শিক্ষা, অর্থনীতি, পৰিকল্পনা, সামাজিক সুৰক্ষা, বিদ্যুৎ আৰু সংবাদপত্র। এই সূচীৰ ক্ষেত্রত এটা কথা মন কৰিবলগীয়া যে যদিও এই সূচীৰ অন্তর্গত কোনো বিষয়ত কেন্দ্রীয় আইন আৰু ৰাজ্যিক আইনৰ মাজত সংঘাত সৃষ্টি হয় তেতিয়া কেন্দ্রীয় আইনে ৰাজ্যিক আইনতকৈ অধিক গুৰুত্ব পাব।

এই তিনিওখন সূচীত ঠাই নোপোৱা বিষয়সমূহক অৱশিষ্ট ক্ষমতা বুলি কোৱা হয়। এই বিষয়সমূহত আইন প্রণয়ন কৰাৰ বাবে সংসদৰ একচেটীয়া অধিকাৰ থাকে।

এতেকে আমি ক'ব পাৰোঁ যে কেন্দ্রীয় বিধানমণ্ডল অর্থাৎ সংসদ ৰাজ্যৰ বিধান মণ্ডলতকৈ আইন প্রণয়ন সম্পর্কীয় ক্ষমতা বণ্টনৰ ক্ষেত্রত অধিক ক্ষমতাশালী। কেন্দ্রীয় সূচীৰ অন্তর্গত বিষয় আৰু অৱশিষ্ট ক্ষমতাৰ আইন প্রণয়নৰ ক্ষেত্রত সংসদৰ একচেটীয়া ক্ষমতা আছে।

ই ৰাজ্যিক সূচীৰ অন্তৰ্গত বিষয়ত আইন প্ৰণয়নৰ ক্ষমতাৰ লগতে সমৱৰ্ত্তী সূচীৰ বিষয়তো কৰ্তৃত্বসূলভ ক্ষমতাৰ অধিকাৰী।

প্ৰশাসনীয় ক্ষমতাৰ বণ্টন ঃ প্ৰশাসনীয় ক্ষমতা বণ্টনৰ ক্ষেত্ৰতো, কেন্দ্ৰীয় চৰকাৰৰ গুৰুত্বপূৰ্ণ ভূমিকা আছে। ভাৰতীয় সংবিধানৰ ৭৩ নং অনুচ্ছেদত উল্লেখ থকা মতে, কেন্দ্ৰীয় চৰকাৰৰ ক্ষমতাৰ পৰিসৰ কেন্দ্ৰীয় বিধানমণ্ডলে আইন প্ৰণয়ন কৰিব পৰা সকলো ক্ষেত্ৰলৈকে বিস্তাৰিত। আকৌ ১৬২ নং অনুচ্ছেদত কোৱা হৈছে যে ৰাজ্যিক চৰকাৰৰ প্ৰশাসনীয় ক্ষমতা ৰাজ্যিক বিধানমণ্ডলে যিবোৰ বিষয়ত আইন প্ৰণয়ন কৰিব পাৰে সেই সকলো বিষয়তে আছে।

ভাৰতীয় সংবিধানত স্পষ্টকৈ কোৱা হৈছে যে সংসদে সংকলন কৰা আইন মতে ৰাজ্য চৰকাৰে তেওঁলোকৰ প্ৰশাসনীয় ক্ষমতা প্ৰয়োগ কৰিব। ৰাজ্য চৰকাৰে কেন্দ্ৰীয় চৰকাৰৰ প্ৰশাসনীয় ক্ষমতাৰ প্ৰয়োগত বাধা প্ৰদান বা অনিষ্ট সাধন কৰিব নোৱাৰে।

সংবিধানৰ ২৫৮ নং অনুচ্ছেদত কোৱা হৈছে যে কেন্দ্ৰীয় চৰকাৰৰ কৰ্তৃত্বাধীন যি কোনো কাৰ্য ৰাজ্য চৰকাৰ এখনৰ অনুমতি সাপেক্ষে চৰ্ত্তসাপেক্ষে বা বিনাচৰ্ত্তে ৰাষ্ট্ৰপতিয়ে গতাই দিব পাৰে। আকৌ ৩৫২ নং অনুচ্ছেদ মতে, কেন্দ্ৰীয় চৰকাৰে ভাৰতৰ যিকোনো এখন ৰাজ্যক বহিৰাগত আগ্ৰাসন আৰু আভ্যন্তৰীণ সংকটৰ পৰা ৰক্ষা কৰিবলৈ প্ৰয়োজনীয় ব্যৱস্থা গ্ৰহণ কৰিব পাৰে। যদি সংসদে প্ৰণয়ন কৰা আইন মতে বা সংসদৰ পৰামৰ্শাৱলী অনুসৰি কোনো ৰাজ্য চৰকাৰ ব্যৰ্থ হয়, তেতিয়া ৩৫৬ নং অনুচ্ছেদ অনুসৰি ৰাষ্ট্ৰপতিয়ে জৰুৰী ক্ষমতা প্ৰয়োগেৰে ৰাজ্যখনৰ প্ৰশাসন যন্ত্ৰটো নিজৰ হাতলৈ নিয়ে।

কেন্দ্ৰীয় চৰকাৰৰদ্বাৰা ৰাজ্যসমূহত নিযুক্ত বিষয়াসকলৰ জৰিয়তে কেন্দ্ৰীয় চৰকাৰে ৰাজ্য চৰকাৰৰ ওপৰত নিয়ন্ত্ৰণ বৰ্তাই ৰাখে। ৰাজ্য এখনৰ সাংবিধানিক মুৰব্বী ৰাজ্যপালেও কেন্দ্ৰীয় চৰকাৰৰ প্ৰতিনিধি হিচাপে ৰাজ্য এখনত কাৰ্য সম্পাদন কৰে। ইয়াৰ উপৰি সৰ্বভাৰতীয় সেৱাৰ বিষয়া সকলো থাকে।

অৰ্থনৈতিক ক্ষমতাৰ বণ্টন ঃ আইন প্ৰণয়ন, প্ৰশাসনীয় ক্ষমতাৰ দৰেই অৰ্থনৈতিক ক্ষমতাৰ ক্ষেত্ৰতো কেন্দ্ৰীয় চৰকাৰে ৰাজ্য চৰকাৰসমূহতকৈ অধিক ক্ষমতা ভোগ কৰে। চৰকাৰৰ বিভিন্ন কৰ প্ৰৱৰ্তন আৰু কৰ সংগ্ৰহৰদ্বাৰা গঠিত আয়ৰ প্ৰধান উৎসসমূহ কেন্দ্ৰ আৰু ৰাজ্যৰ মাজত বিতৰণ কৰা হয়। এই বণ্টন সমূহ তলত আলোচনা কৰা হ'ল —

সংবিধানৰ ২৬৪ ৰ পৰা ৩০০ নং অনুচ্ছেদলৈকে কেন্দ্ৰ আৰু ৰাজ্যৰ মাজত কৰ আৰু শুল্কৰ বণ্টনৰ বিষয়ে আলোচিত হৈছে।

ৰাজ্যসমূহৰদ্বাৰা প্ৰৱৰ্ত্তিত আৰু সংগৃহীত নিৰ্দিষ্ট কিছুমান কৰ আছে আৰু এইবোৰ ৰাজ্য চৰকাৰৰ আয়ৰ উৎস। ভূমিৰ খাজানা, কৃষিভিত্তিক আয় কৰ, স্থাৱৰ সম্পত্তি বা জমিদাৰী শুল্ক ৰ দৰে কৰসমূহ ৰাজ্য চৰকাৰে প্ৰবৰ্ত্তন আৰু সংগ্ৰহ কৰে। টিকট শুল্ক, ঔষধৰ আবকাৰী কৰ, প্ৰশাধন আদিৰ দৰে আন কৰসমূহ কেন্দ্ৰীয় চৰকাৰে ধাৰ্য কৰে। কিন্তু ৰাজ্য চৰকাৰে সংগ্ৰহ আৰু অধি গ্ৰহণ কৰে। ৰেল সেৱা, ডাক আৰু টেলিগ্ৰাফ, অনাতাঁৰ, সম্প্ৰচাৰ আদিৰ পৰা সংগৃহীত কৰ

কেন্দ্ৰৰ আয়ৰ উৎস। ইয়াৰ উপৰি আন কিছুমান কৰ আছে যিবোৰ কেন্দ্ৰই ধাৰ্য আৰু সংগ্ৰহ কৰে কিন্তু ৰাজ্যসমূহত আৰোপিত হয়। কেন্দ্ৰই বিভিন্ন ধৰণেৰে বিত্তীয় বিষয়ত ৰাজ্যসমূহৰ ওপৰত নিয়ন্ত্ৰণ কৰে। ৰাষ্ট্ৰপতিয়ে কেন্দ্ৰ আৰু ৰাজ্যসমূহৰ মাজত আয়কৰৰ পৰা উপাৰ্জিত ৰাজহ বিতৰণত পৰিৱৰ্তন ঘটাব পাৰে। কেন্দ্ৰই ৰাজ্যসমূহক ঋণ প্ৰদান কৰিব পাৰে আৰু কেতিয়াবা কিছুমান ৰাজ্যক বিশেষ ৰেহাই হিচাপে সহায়ক অনুদান আগবঢ়াব পাৰে। ইয়াৰ বাহিৰেও কেন্দ্ৰই ৰাজ্যসমূহৰ ওপৰত কেন্দ্ৰীয় সংস্থা, যেনে— ভাৰতৰ মহালেখা নিয়ন্ত্ৰক আৰু মহাগাণনিক আৰু ৰাষ্ট্ৰপতিৰদ্বাৰা নিযুক্ত বিত্তীয় আয়োগৰ জৰিয়তে বিত্তীয় নিয়ন্ত্ৰণ সাব্যস্ত কৰে। ভাৰতৰ বিত্তীয় আয়োগে প্ৰতি পাঁচ বছৰৰ মূৰে মূৰে ৰাজ্যসমূহ আৰু কেন্দ্ৰৰ মাজত মুঠ কৰৰ বিতৰণত অনুমোদন জনায়।

জানি থোৱা ভাল

সংবিধান সভাৰ কেন্দ্ৰীয় ক্ষমতা কমিটিৰ অধ্যক্ষ পণ্ডিত জৱহাৰলাল নেহৰু আছিল। সংবিধান সভাত তেওঁ প্ৰদান কৰা এক বক্তব্যত কৈছিল "আমি সকলৰে লক্ষ্য কৰা উচিত যে আমি দেশক যদি এক দুৰ্বল কেন্দ্ৰীয় কৰ্তৃপক্ষ যোগান ধৰোঁ, তেতিয়া ই দেশৰ স্বাৰ্থৰ বাবে ক্ষতিকাৰক হ'ব। কিয়নো দুৰ্বল কেন্দ্ৰীয় কৰ্তৃপক্ষই দেশত শান্তি সুনিশ্চিত কৰিব নোৱাৰিব, সকলোৰে লগত জড়িত গুৰুত্বপূৰ্ণ বিষয়ত সমন্বয় গঢ়ি তুলিব নোৱাৰিব আৰু আন্তঃৰাষ্ট্ৰীয় ক্ষেত্ৰত দেশৰ কাৰণে ফলপ্ৰসূ/কাৰ্যকৰী বক্তব্য দাঙি ধৰিবলৈ অসমৰ্থ হ'ব।

১১.৪.১ কেন্দ্ৰ আৰু ৰাজ্যসমূহৰ মাজৰ সম্পৰ্ক

যেতিয়া আমি কেন্দ্ৰ আৰু ৰাজ্যৰ সম্পৰ্কৰ বিষয়ে আলোচনা কৰিম, তেতিয়া এই কথা মনত ৰখা উচিত হ'ব যে ভাৰতৰ গাঁথনি যুক্তৰাষ্ট্ৰীয় হ'লেও ই অখণ্ড সত্ত্বাৰ অধিকাৰী। ভাৰতত দুই ধৰণৰ চৰকাৰ আছে আৰু এই দুই চৰকাৰৰ মাজত ক্ষমতাৰ বণ্টন কৰা হৈছে। অৱশ্যে এই ক্ষমতাৰ বিভাজন প্ৰকৃত যুক্তৰাষ্ট্ৰীয় চৰকাৰৰ দৰে নহয়। যিমান দূৰ সম্ভৱ ভাৰতত ক্ষমতা বিভাজনৰ ক্ষেত্ৰত ৰাজ্যৰ চৰকাৰৰ কৰ্তৃত্ব আৰু স্বতন্ত্ৰতাৰ পৰিসৰ অতি সীমাবদ্ধ। সেইবাবে ৰাজ্যসমূহৰ অধিক স্বতন্ত্ৰতাৰ দাবী সদায় উঠি আহিছে। ৰাজ্যসমূহৰ দাবী যে তেওঁলোকে উন্নয়ন আৰু আত্মনিৰ্ভৰশীলতাৰ বাবে অধিক ক্ষমতা পাব লাগে। এই কাৰণতে মাজে সময়ে দুই চৰকাৰৰ মাজৰ সম্পৰ্ক বিঘ্নিত হয়।

অধ্যাপক মৰিছ জোনছে ভাৰতৰ যুক্তৰাষ্ট্ৰীয় ব্যৱস্থাক "দৰ-দামী যুক্তৰাষ্ট্ৰীয় ব্যৱস্থা" (bargaining federalism) আখ্যা দিছে। ইয়াৰ কাৰণ হৈছে কেন্দ্ৰীয় চৰকাৰে ৰাজ্য চৰকাৰসমূহৰ ওপৰত প্ৰভাৱ খটুৱাৰ প্ৰৱণতা দেখা যায় আৰু ৰাজ্যসমূহে

তেওঁলোকৰ স্বতন্ত্রতা দাবী কৰে। যুক্তৰাষ্ট্রীয় ব্যৱস্থাৰ দৰ-দামৰ ধাৰণাটো কেইটামান বছৰৰ ভিতৰত আঞ্চলিক ৰাজনৈতিক দল আৰু আঞ্চলিকতাবাদী চিন্তাৰ বিকাশেৰে অধিক শক্তিশালী হৈ উঠিছে। অঞ্চল বিশেষৰ স্বার্থ সুৰক্ষিত কৰা আৰু উন্নতিৰ দাবীৰে দেশৰ বিভিন্ন প্রান্তত আঞ্চলিক ৰাজনৈতিক দলৰ গঠিত হৈছে। এই আঞ্চলিক দলবোৰ গঠনৰ আন এক হ'ল অঞ্চল বিশেষৰ বিভিন্ন প্রয়োজনীয়তাখিনি পূৰণ কৰাত ৰাষ্ট্রীয় দলসমূহ ব্যর্থ হৈছে। সেয়েহে আঞ্চলিক দলসমূহ যেতিয়াই ক্ষমতালৈ আহে, তেতিয়া সংশ্লিষ্ট অঞ্চলৰ সমস্যাবোৰ আৰু বিশেষ প্রয়োজনীয়তাখিনি পূৰণৰ অর্থে, তেওঁলোকে অধিক ক্ষমতা আৰু উপযুক্ত সম্পদৰ দাবী কৰে।

সংবিধান প্রণেতাসকলে ৰাজ্যসমূহৰ ক্ষমতাৰ প্রতিবন্ধকতা জনোৱাৰ উদ্দেশ্যেৰে কেন্দ্রীয় চৰকাৰক ৰাজ্য চৰকাৰসমূহতকৈ অধিক সম্পদশালী আৰু শক্তিশালী কৰি গঢ় দিয়া নাই। বৰঞ্চ ভাৰতত এক সহযোগিতাপূর্ণ যুক্তৰাষ্ট্রীয় ব্যৱস্থা প্রতিষ্ঠাৰহে লক্ষ্য আগত ৰাখিছিল। ভাৰতৰ সংবিধানে ৰাষ্ট্রীয় পর্য্যায়ত পৰস্পৰ নির্ভৰশীল সহযোগিতাপূর্ণ যুক্তৰাষ্ট্রীয় ব্যৱস্থা প্রতিষ্ঠাৰ পক্ষ্যতহে থিয় দিছে আৰু যুক্তৰাষ্ট্রীয় ব্যৱস্থাৰ কেন্দ্রৰ পৰিৱর্তে ৰাজ্য চৰকাৰসমূহকহে নির্দিষ্ট আৱণ্টিত ক্ষেত্রত পৰম স্বতন্ত্রতা প্রদান কৰিছে। সেয়েহে সংবিধানে ৰাষ্ট্রীয় উন্নয়ন পৰিষদ, বিত্তীয় আয়োগ, মহালেখা নিয়ন্ত্রক আৰু মহাগাণনিক, আন্তঃৰাজ্যিক পৰিষদ আৰু মাণ্ডলিক পৰিষদৰ দৰে সংস্থাসমূহৰ ব্যৱস্থা কৰিছে যিবোৰে বিভিন্ন ৰাষ্ট্রীয় আৰু আঞ্চলিক সমাধানৰ বাবে উভয় চৰকাৰকে একেলগে বহা আৰু কাম কৰাৰ সুযোগ দিয়ে। ইয়াৰ উপৰি, কোনো বিবাদ নিষ্পত্তিৰ ক্ষেত্রত সহায় কৰিবলৈ আন্তঃৰাজ্যিক নদীসমূহক নিয়ন্ত্রণ আৰু বণ্টন, আদিৰ কাৰণেও কিছুমান সংবিধান বদ্ধ সংস্থা থাকে। সংবিধান প্রণেতা সকলৰ উদ্দেশ্য আছিল যে কেন্দ্রীয় চৰকাৰ আৰু ৰাজ্য চৰকাৰ উভয়ে যাতে সহযোগিতাৰে আৰু সৌহাদ্যপূর্ণভাৱে কাম কৰিব পাৰে। কোনেও আনৰ কর্ম ক্ষেত্রৰ ওপৰত অনধিকাৰ প্রৱেশ কৰিব নোৱাৰে লগতে উভয় কর্তৃপক্ষই এটাই আনটোক সন্মান কৰা উচিত।

যি কি নহওক ভাৰতীয় যুক্তৰাষ্ট্রীয় ব্যৱস্থাত প্রকৃত কার্যক্ষেত্রত সংবিধানে নিজেই কেন্দ্রীয় চৰকাৰক অধিক শক্তিশালী কৰি গঢ়ি তুলিছে যাতে ইয়াৰ কর্মৰাজিৰ জৰিয়তে ৰাজ্যসমূহৰ ওপৰত প্রভাৱ বিস্তাৰ কৰি পাৰে। ৰাষ্ট্রপতিৰদ্বাৰা ৰাজ্যপালৰ নিযুক্তি বিধি ৩৫৬ নং অনুচ্ছেদৰ অধীনত ৰাষ্ট্রপতি শাসন বলবৎ বিধি, কেন্দ্রীয় চৰকাৰৰ নির্দেশনাৱলী পালন বিধি আৰু আন আন অযুক্তৰাষ্ট্রীয় বৈশিষ্ট্যই কেন্দ্রীয় চৰকাৰক শক্তিশালী স্থিতি প্রদান কৰিছে।

জানি থোৱা ভাল

'ফেডাৰেছন' পৰিভাষাটো লেটিন শব্দ 'foedus' ৰ পৰা আহিছে, যাৰ অর্থ সন্ধি বা চুক্তি। সেয়ে কিছুমান ৰাষ্ট্রই একেলগে কাম কৰি উন্নতি নিশ্চিত কৰাৰ অর্থে বা তেওঁলোকৰ উমৈহতীয়া শত্রুৰ পৰা ৰক্ষা পাবলৈ যেতিয়া একেলগ হৈ এক নতুন বৃহৎ ৰাষ্ট্র গঢ়ি তোলাৰ বাবে চুক্তি স্বাক্ষৰ কৰে, তেতিয়াই যুক্তৰাষ্ট্র গঢ় লৈ উঠে। গুৰুত্বপূর্ণ কথা এয়ে যে যিবিলাক ৰাষ্ট্র লগ লাগি সংযুক্ত ৰাষ্ট্র গঠন কৰিব, সেই বিলাকৰ ভৌগোলিক সংলগ্নতা আৰু জাতি, ধর্ম, ভাষা, সংস্কৃতি আদি বিষয়ত সেই দেশবোৰৰ মাজত কিছু পৰিমাণে মিল আৰু সমতা থাকিব লাগিব। ডাইচে কৈছিল " যুক্তৰাষ্ট্রীয় ৰাষ্ট্র হৈছে ৰাষ্ট্রীয় একতা আৰু ক্ষমতা সমন্বয় সাধনৰ এক ৰাজনৈতিক উপায় য'ত ৰাষ্ট্রসমূহৰ স্ব অধিকাৰো বর্ত্তি থাকিব।

কর্ম ১১.২

প্রকৃত যুক্তৰাষ্ট্রত ৰাজ্য বা প্রদেশৰ ৰাজ্যপাল এজনক কেনেদৰে নিযুক্তি দিয়া হয় জানিবলৈ চেষ্টা কৰক।

অগ্রগতি নিৰীক্ষণ

প্রশ্ন ৪ ঃ সংবিধান প্রণেতাসকলে কিয় এক শক্তিশালী কেন্দ্রৰে যুক্তৰাষ্ট্রীয় চৰকাৰৰ সুবিধা প্রদান কৰিছে?

.....

.....

১১.৫ ভাৰতীয় যুক্তৰাষ্ট্রীয় ব্যৱস্থাৰ মূল্যায়ন

এক অখণ্ড সত্তা আৰু কেন্দ্রীয় চৰকাৰৰ প্রভাৱশালীতাৰে ভাৰতত এক যুক্তৰাষ্ট্রীয় ৰাজনীতি বিদ্যমান। কেন্দ্রীয় চৰকাৰ শক্তিশালী স্থিতিৰ বিপক্ষে ৰাজ্যসমূহৰ মাজত সদায় এক অসন্তুষ্টি বিদ্যমান। ৰাজ্যসমূহে নিজৰ পৰিমণ্ডলত স্বতন্ত্রতা বিচাৰে আৰু ৰাজ্যৰ কল্যাণৰ বাবে স্বতন্ত্রভাৱে কাম কৰিবলৈ পর্যাপ্ত/যথোচিত ক্ষমতা দাবী কৰে। ৰাজা মান্নাৰ কমিটি, কেন্দ্র ৰাজ্য সম্পর্ক বিষয়ত পশ্চিম বংগ চৰকাৰৰ স্মাৰকপত্র, আনন্দ চাহিব সিদ্ধান্ত (Resolution), জম্মু আৰু কাশ্মীৰ বিধান সভাৰ স্বায়ত্ব শাসন সিদ্ধান্ত, আৰু চৰকাৰীয়া আয়োগ এই সকলোবোৰ বর্তমান অৱস্থাৰ তুলনাত ৰাজ্যসমূহক অধিক ক্ষমতা প্রদানৰ পক্ষে স্থিতি গ্রহণ কৰিছে। কেন্দ্র-ৰাজ্য সম্পর্কে সন্দর্ভত উঠা প্রশ্ন অধ্যয়ন কৰিবলৈ আৰু আৱশ্যকীয় পৰামর্শ আগবঢ়াবলৈ ১৯৮৩ চনত কেন্দ্রীয় চৰকাৰে চৰকাৰীয়া আয়োগ প্রতিষ্ঠা কৰিছিল। এই আয়োগে ভাৰতত

এক শক্তিশালী কেন্দ্রীয় চৰকাৰৰ প্রয়োজনীয়তা উপলব্ধি কৰিছিল যদিও ৰাজ্যসমূহলৈ অধিক ক্ষমতা হস্তান্তৰৰ পৰামর্শ দিছিল যাতে দেশত এক সহযোগিতা মূলক যুক্তৰাষ্ট্রীয় ব্যৱস্থা প্রতিষ্ঠা হয়।

সাম্প্রতিক বছৰসমূহত আমি দেখিছোঁ যে ভাৰতত জোঁট বন্ধন ৰাজনীতি বৃদ্ধি আৰু বিকাশ ঘটিছে । এনে হোৱাৰ প্রধান কাৰণ হৈছে বিভিন্ন মাণ্ডলিক আৰু আঞ্চলিক দলৰ উত্থান আৰু বিধান সভা আৰু সংসদীয় উভয় নির্বাচনতে আসনৰ এইবোৰৰ শক্তিশালী স্থিতি। সাম্প্রতিক কেইটামান সংসদীয় নির্বাচনত এককভাৱে লোকসভাত চৰকাৰ গঠন কৰিব পৰাকৈ কোনো ৰাষ্ট্রীয় ৰাজনৈতিক দলেই পৰম সংখ্যাগৰিষ্ঠতা লাভ কৰিবলৈ সক্ষম হোৱা নাই। তেওঁলোকে সম্ভাবনাপন্ন ৰাষ্ট্রীয়, মাণ্ডলিক আৰু আঞ্চলিক দলসমূহৰ লগত জোঁট বন্ধনেৰে কেন্দ্রত চৰকাৰ গঠন কৰে। ইয়ে ভাৰতীয় যুক্তৰাষ্ট্রীয় ব্যৱস্থাৰ গাঁথনিত ব্যাপক পৰিবর্তন আনিছে। ভাৰতীয় যুক্তৰাষ্ট্রীয় ৰাজনীতিৰ কর্ম পদ্ধতি পৰিৱর্তনৰ সূচক হিচাপে পৰিকল্পনা আয়োগৰ ঠাইত ৰাষ্ট্রীয় ভাৰত পৰিৱর্তন সংস্থা (National Institute for Transforming India) চমুকৈ নীতি আয়োগৰ সংস্থাপন লক্ষ্য কৰা দেখা যায়। পৰিকল্পনা আয়োগে কেন্দ্রীভূত প্রক্রিয়াৰে কার্য সম্পাদন কৰিছিল। সমগ্র পৰিকল্পনা প্রক্রিয়াটো কেন্দ্রীয় চৰকাৰৰ তত্ত্বাৱধান আৰু নিয়ন্ত্রণত আগবাঢ়িছিল। ২০১৫ চনৰ ১ জানুৱাৰীত কার্যকৰী ৰূপত প্রকাশ লাভ কৰা নতুন সংস্থাটোৰ আর্হি বা নক্সা সহযোগিতা প্রতিযোগিতামূলক সূত্রৰ আধাৰত গঢ়ি তোলা হৈছে য'ত কেন্দ্র আৰু ৰাজ্যৰ উভয় চৰকাৰে দেশৰ সর্বাঙ্গীন আৰু ক্ষীপ্র উন্নতিত সক্রিয়তাৰে অংশ ল'ব পাৰে।

১১.৬ অধ্যায়টিৰ পৰা আমি কি শিকিলোঁ

- ভাৰতীয় সংবিধানৰ প্রথম অনুচ্ছেদতেই ভাৰতক 'ৰাজ্যসমূহৰ সংঘ' বুলি কোৱা হৈছে।
- ভাৰতৰ যদিও কিছুমান গুৰুত্বপূর্ণ যুক্তৰাষ্ট্রীয় বৈশিষ্ট্য আছে তথাপিও ইয়াক এখন প্রকৃত যুক্তৰাষ্ট্রীয় দেশ বুলিব নোৱাৰি। ভাৰতীয় সংবিধানত বহুতো অ-যুক্তৰাষ্ট্রীয় অথবা একক ৰাষ্ট্রৰ বৈশিষ্ট্যও সন্নিৱিষ্ট কৰা হৈছে।
- ভাৰতত কেন্দ্রীয় চৰকাৰক ৰাজ্য চৰকাৰবোৰতকৈ অধিক ক্ষমতা দিয়া হৈছে আৰু ই বিভিন্ন ধৰণে ৰাজ্যবোৰক নিয়ন্ত্রণ কৰিব পাৰে।
- কেন্দ্রীয় ,ৰাজ্যিক আৰু সমৱর্তী সূচীত অন্তর্ভুক্ত নকৰা ক্ষমতাবোৰক অৱশিষ্ট ক্ষমতা বোলা হয়। কেৱল কেন্দ্রীয় চৰকাৰেহে অৱশিষ্ট ক্ষমতা প্রয়োগ কৰিব পাৰে।
- সংবিধান প্রণেতাসকলে ভাৰতক এখন সহযোগিতাপূর্ণ যুক্তৰাষ্ট্রৰূপে গঢ়ি তোলাৰ লক্ষ্য বান্ধি লৈছিল আৰু সেইমর্মে অনুকূল ব্যৱস্থা এটা নির্মাণ কৰিব পৰাকৈ সংবিধানত বিভিন্ন নীতি নিয়ম সংযোজিত কৰিছিল। সেয়েহে সমগ্র দেশৰ স্বার্থত কেন্দ্রীয় আৰু ৰাজ্য চৰকাৰে পৰস্পৰৰ কার্যকলাপৰ সীমাক সন্মান কৰা আৰু মিলাপ্রীতিৰে কাম কৰি যোৱা উচিত।

১১.৭ অধিক জানিবলৈ

অসমীয়া গ্ৰন্থ ঃ

১) গগৈ, অধ্যাপক পুৰন্দৰ২০০০ । *ভাৰতৰ প্ৰশাসন আৰু ৰাজনীতি*। গুৱাহাটী ঃ বনলতা।

২) শৰ্মা, দুৰ্গা কান্ত , ৰফিক, জামান আৰু শৰ্মা ,ড° পূৰবী ২০০৫। *স্নাতক মহলাৰ ভাৰতীয় ৰাজনৈতিক ব্যৱস্থা— এক আলোকপাত* । গুৱাহাটী ঃ অসম বুক ডিপ'।

৩) পাল, ড° কৃপেশ চন্দ্ৰ আৰু নায়ক, প্ৰতুল চন্দ্ৰ২০১১ । *স্নাতক মহলাৰ ভাৰতৰ ৰাজনৈতিক ব্যৱস্থা*। গুৱাহাটী ঃ অৰুণ প্ৰকাশন।

ইংৰাজী গ্ৰন্থ ঃ

1) Chander, Prakash.(2000). *Indian Government and Politics*. New Delhi : Cosmos Bookhive Pvt. Ltd.

2) Ghai, K.K. (2007). *Indian Government and Politics*.New Delhi: Kalyani Publishers.

3) Kapur, Anup Chand and Misra, K.K. (2006). *Select Constitutions.* New Delhi : S. Chand and Company.

4) Pylee, M,V. (2006). *Constitutional Government in India.* New Delhi:S. Chand and Company.

১১.৮ অগ্ৰগতিৰ খতিয়ান

১ নং প্ৰশ্নৰ উত্তৰ ঃ ভাৰতীয় সংবিধানৰ দুটা যুক্তৰাষ্ট্ৰীয় বৈশিষ্ট্য তলত দিয়া ধৰণে আলোচনা কৰিব পাৰি —

সংবিধানত দুই ধৰণৰ চৰকাৰৰ ক্ষমতা স্পষ্ট বিভাজন কৰা আছে। দুই চৰকাৰৰ মাজত ক্ষমতা আইন প্ৰণয়ন, প্ৰশাসনীয় আৰু অৰ্থনৈতিক ক্ষেত্ৰৰ ভিত্তিত ভাগ কৰা হৈছে। দুই চৰকাৰৰ নিৰ্দিষ্ট ক্ষমতাৰ বিষয় সন্দৰ্ভত সপ্তম অনুসূচীত তিনিখন সূচী/তালিকা অন্তৰ্ভুক্ত হৈছে।

ভাৰতৰ সংবিধান হৈছে লিখিত সংবিধান। ইয়াৰ খচৰা সংবিধান সভাই প্ৰস্তুত কৰিছিল আৰু ১৯৪৯ চনৰ ২৬ নৱেম্বৰত ইয়াক গ্ৰহণ কৰা হয় আৰু ১৯৫০ চনৰ

২৬ জানুৱাৰীৰ পৰা ইয়াক বলৱৎ কৰা হয়। সংবিধানৰ বিধি ব্যৱস্থাসমূহ স্পষ্ট আৰু পুংখানুপুংখ ভাৱে আলোচনা কৰা হৈছে। ই হৈছে পৃথিৱীৰ ভিতৰতে সকলোতকৈ দীঘলীয়া সংবিধান।

প্ৰশ্ন নং ২ উত্তৰ ঃ ভাৰতৰ সংবিধানৰ দুটা অযুক্তৰাষ্ট্ৰীয় বৈশিষ্ট্য তলত দিয়া ধৰণেৰে আলোচনা কৰিব পাৰি। এইবোৰক অখণ্ড বৈশিষ্ট্য বুলিও কোৱা হয়।

যদিও ভাৰতৰ সংবিধানৰ সংশোধনী প্ৰক্ৰিয়া অনমনীয়, তথাপি সংবিধানৰ স্থিতি অনমনীয় নহয়। বহুতো বিধি-বিধান সাধাৰণ পদ্ধতিৰেই সংশোধন কৰিব পাৰি। ৰাজ্যিক বিধান মণ্ডলসমূহৰ অংশগ্ৰহণ অবিহনেই সংবিধানৰ বহু অংশই ভাৰতৰ সংসদে একক ভাৱেই সংশোধন কৰিছে।

প্ৰকৃত যুক্তৰাষ্ট্ৰত দুই প্ৰকাৰৰ সংবিধান থাকে এখন হৈছে সমগ্ৰ যুক্তৰাষ্ট্ৰৰ বাবে আৰু আনখন হৈছে আন ৰাষ্ট্ৰসমূহৰ স্বতন্ত্ৰ ভাৱে। কিন্তু ভাৰতত কেৱল এখনেই সংবিধান আৰু এই সংবিধান ৰাজ্যসমূহৰ বাবেও প্ৰযোজ্য। ভাৰতৰ ৰাজ্য সমূহৰ নিজস্ব সংবিধান নাই। যদিও জম্মু আৰু কাশ্মীৰৰ সংবিধান পৃথক তথাপি ইয়াৰ কাৰ্যপন্থা ভাৰতৰ সংবিধানৰ বিধি-বিধান অনুসৰিয়েই লোৱা হয়।

প্ৰশ্ন নং ৩ উত্তৰ ঃ সংবিধানত ভাৰতক কেতিয়াও যুক্তৰাষ্ট্ৰ বুলি কোৱা হোৱা নাই। সংবিধানৰ প্ৰথম অনুচ্ছেদতেই ভাৰতক ৰাজ্য সমূহৰ সংঘ বা সন্মিলন বুলিহে কোৱা হৈছে।

যদিও সংবিধানত কিছুমান গুৰুত্বপূৰ্ণ যুক্তৰাষ্ট্ৰীয় বৈশিষ্ট্য আছে তথাপি বহুতো অযুক্তৰাষ্ট্ৰীয় বৈশিষ্ট্যও আছে। ভাৰতত কেন্দ্ৰ আৰু ৰাজ্যসমূহৰ মাজত ক্ষমতাৰ বণ্টন কৰা হৈছে যদিও ৰাজ্য চৰকাৰতকৈ কেন্দ্ৰীয় চৰকাৰক অধিক ক্ষমতা প্ৰদান কৰা হৈছে। ৰাজ্য সমূহৰ অৱস্থিতি কেন্দ্ৰৰ ইচ্ছাৰ ওপৰত নিৰ্ভৰশীল। সমগ্ৰ দেশৰ কাৰণে এখনেই সংবিধান আছে আৰু প্ৰকৃত যুক্তৰাষ্ট্ৰৰ বিসদৃশ একক নাগৰিকত্ব প্ৰচলন আছে।

উল্লিখিত কাৰণসমূহৰ বাবেই ভাৰতক প্ৰকৃত যুক্তৰাষ্ট্ৰ বুলিব নোৱাৰি।

প্ৰশ্ন নং ৪ উত্তৰ ঃ সংবিধান প্ৰণেতাসকলে বিভিন্ন কাৰণত এনে ধৰণৰ যুক্তৰাষ্ট্ৰীয় আৰ্হিৰ সুবিধা প্ৰদান কৰিছে। উদাহৰণস্বৰূপে, বৈচিত্ৰপূৰ্ণ জনসংখ্যাৰে/ জনগাঁথনিৰে ভাৰত এক বিশাল দেশ। সেয়ে দেশৰ একতা আৰু অখণ্ডতা বৰ্ত্তাই ৰাখিবলৈ এক শক্তিশালী কেন্দ্ৰৰ আৱশ্যক বুলি গণ্য কৰা হয়। আকৌ এক আধুনিক জনকল্যাণকামী ৰাষ্ট্ৰৰ হিচাপে দায়বদ্ধতা সম্পাদন কৰিবলৈ আৰু নতুনকৈ স্বাধীন হোৱা ৰাষ্ট্ৰৰ অৰ্থনৈতিক উন্নয়নৰ কাৰণে পৰ্যাপ্ত সম্পদ আৰু ক্ষমতাৰে এক শক্তিশালী কেন্দ্ৰৰ অতি প্ৰয়োজন। একে সময়তে, আন্তঃৰাষ্ট্ৰীয় সন্মিলনসমূহত ভাৰতৰ কণ্ঠ সজোৰে প্ৰতিষ্ঠা কৰিবলৈ কেন্দ্ৰীয় চৰকাৰ যথেষ্ট পৰিমাণে ক্ষমতাশালী হোৱা উচিত।

১১.৯ আৰ্হি প্ৰশ্ন

(ক) বস্তুধৰ্মী প্ৰশ্ন -

প্ৰশ্ন ১ ঃ সংবিধানৰ কোনটো অনুচ্ছেদে ভাৰতক 'ৰাজ্যসমূহৰ সংঘ' বুলি কৈছে?

প্ৰশ্ন ২ ঃ অৱশিষ্ট ক্ষমতা মানে কি?

প্ৰশ্ন ৩ ঃ ভাৰতীয় সংবিধানৰ যিকোনো এটা যুক্তৰাষ্ট্ৰীয় বৈশিষ্ট্য উল্লেখ কৰক।

(খ) চমু প্ৰশ্ন (প্ৰায় ১৫০ টা মান শব্দত উত্তৰ দিয়ক)

প্ৰশ্ন ১ ঃ ভাৰতীয় সংবিধানৰ অ-যুক্তৰাষ্ট্ৰীয় বৈশিষ্ট্যবোৰৰ বিষয়ে এটা টোকা লিখক।

প্ৰশ্ন ২ ঃ কেন্দ্ৰ আৰু ৰাজ্য চৰকাৰৰ মাজৰ আইন প্ৰণয়ন সংক্ৰান্তীয় সম্পৰ্কটো ব্যাখ্যা কৰক।

(গ) ৰচনাধৰ্মী প্ৰশ্ন (প্ৰায় ৩০০-৫০০ টা মান শব্দত উত্তৰ দিয়ক)

প্ৰশ্ন ১ ঃ 'ভাৰত ৰাজ্যসমূহৰ সংঘ' — আলোচনা কৰক।

প্ৰশ্ন ২ ঃ কেন্দ্ৰ আৰু ৰাজ্য চৰকাৰৰ মাজত বিত্তীয় ক্ষমতা কেনেদৰে বিভাজন কৰা হয় আলোচনা কৰক।

প্ৰশ্ন ৩ ঃ ভাৰতীয় ৰাজনৈতিক ব্যৱস্থাত হোৱা শেহতীয়া পৰিৱৰ্তনৰ আধাৰত কেন্দ্ৰ আৰু ৰাজ্য চৰকাৰৰ মাজৰ সম্পৰ্ক আলোচনা কৰক।

প্ৰশ্ন ৪ ঃ ভাৰতীয় যুক্তৰাষ্ট্ৰীয় ব্যৱস্থাৰ এক মূল্যায়ন আগবঢ়াওক।

****

অধ্যায় ১২ ঃ ভাৰতৰ স্থানীয় স্বায়ত্ব শাসন

অধ্যায় গাঁথনি

১২.১ উদ্দেশ্য
১২.২ পৰিচয়
১২.৩ ভাৰতৰ স্থানীয় স্বায়ত্ব শাসন আৰু ইয়াৰ বিকাশ
১২.৪ অসমৰ স্থানীয় স্বায়ত্ব শাসন আৰু ইয়াৰ বিকাশ
১২.৫ ৭৩ তম আৰু ৭৪ তম সংবিধান সংশোধনী
১২.৫.১ ৭৩ তম সংবিধান সংশোধনী
১২.৫.২ ৭৪ তম সংবিধান সংশোধনী
১২.৬ অধ্যায়টিৰ পৰা আমি কি শিকিলোঁ
১২.৭ অধিক জানিবলৈ
১২.৮ অগ্রগতিৰ খতিয়ান
১২.৯ আৰ্হি প্রশ্ন

১২.১ উদ্দেশ্য

এই অধ্যায়টি অধ্যয়ন কৰি আপুনি—

- ভাৰতবর্ষৰ স্থানীয় স্বায়ত্ব শাসন ব্যৱস্থাৰ বিকাশ আৰু উন্নয়ন সম্বন্ধে বর্ণনা কৰিব পাৰিব
- অসমৰ স্থানীয় স্বায়ত্ব শাসন ব্যৱস্থাৰ বিকাশ আৰু উন্নয়ন সম্পর্কে জ্ঞাত হ'ব
- সংবিধানৰ ৭৩তম সংশোধনী আৰু পঞ্চায়তৰ লগত জড়িত নিয়মাৱলীসমূহ ব্যাখ্যা কৰিব পাৰিব
- সংবিধানৰ ৭৪তম সংশোধনী আৰু নগৰ পালিকাৰ লগত জড়িত নিয়মাৱলীসমূহ বর্ণনা কৰিব পাৰিব
- জিলা পৰিষদ, আঞ্চলিক পঞ্চায়ত আৰু গাঁও পঞ্চায়তৰ প্রধান কার্যসমূহৰ ব্যাখ্যা আগবঢ়াব পাৰিব।

১২.২ পৰিচয়

এই অধ্যায়টোত আপোনাক ভাৰতবর্ষৰ স্থানীয় স্বায়ত্ব শাসন ব্যৱস্থাৰ লগত পৰিচয় কৰাই দিয়া হ'ব। আমাৰ দেশ ভাৰতবর্ষত ইংৰাজসকলে শাসন কৰা সময়ছোৱাৰ পৰাই স্থানীয় স্বায়ত্ব শাসন ব্যৱস্থাৰ প্রচলন আছিল যদিও সংবিধানৰ ৭৩ তম সংশোধনী আইন, ১৯৯২, কার্যকৰী হোৱাৰ লগে লগেই স্থানীয় স্বায়ত্ব শাসন ব্যৱস্থাটোৱে সাংবিধানিক মর্যাদা লাভ কৰে।

অর্থাৎ ইংৰাজৰ শাসন কালত স্থানীয় স্বায়ত্ব শাসন ব্যৱস্থাটোৱে বিশেষ প্রাধান্য লাভ কৰা নাছিল আৰু প্রশাসনত ভাৰতীয়সকলৰ অংশগ্রহণ সুনিশ্চিত হোৱা নাছিল। ৭৩ তম সংবিধান সংশোধনী আইন, ১৯৯২, কার্যকৰী হোৱাৰ লগে লগে স্থানীয় অনুষ্ঠানসমূহে স্বায়ত্ব শাসিত অনুষ্ঠানলৈ মর্যাদা লাভ কৰে। বর্ত্তমানে এনে অনুষ্ঠানসমূহে নিজে আঁচনি প্রস্তুত কৰি তেনে আঁচনি বাস্তৱত ৰূপায়ন কৰিব পাৰে। ৭৩ তম সংশোধনীৰ জৰিয়তে দেশৰ অর্থনৈতিক উন্নয়ন আৰু সামাজিক ন্যায় প্রতিষ্ঠাৰ ক্ষেত্রত এক সুকীয়া প্রতিচ্ছবি প্রতিফলিত হয়।

১২.৩ ভাৰতৰ স্থানীয় স্বায়ত্ব শাসন আৰু ইয়াৰ বিকাশ

'স্থানীয় স্বায়ত্ব শাসন' ধাৰণাটোৰ উৎপত্তি হয় আমাৰ দেশ ভাৰতবর্ষ বৃটিছসকলে শাসন কৰাৰ সময়ছোৱাত। সেই সময়ছোৱাত ভাৰতীয়সকলক কোনো ধৰণৰ উন্নয়নমূলক কামত জড়িত কৰোৱা হোৱা নাছিল, যাৰ ফলত ভাৰতীয়সকলে বৃটিছ শাসনৰ প্রতি অসন্তুষ্টি প্রকাশ কৰিছিল। অৱশেষত বৃটিছসকলে স্থানীয় প্রশাসন আৰু উন্নয়নত ভাৰতীয়সকলক জড়িত কৰোৱাৰ কাৰণে সিদ্ধান্ত গ্রহণ কৰিছিল, যাৰ ফলত স্থানীয় স্বায়িত্ব শাসন ব্যৱস্থাটোৱে এক নিজস্ব গতি লাভ কৰে। ঐতিহাসিক ৭৩ তম আৰু ৭৪ তম সংবিধান সংশোধনী আইন, ১৯৯২, ভাৰতীয় সংসদে প্রণয়ন কৰাৰ ফলস্বৰূপে স্থানীয় স্বায়ত্ব শাসন ব্যৱস্থাটোৱে সাংবিধানিক স্বীকৃতি লাভ কৰে বর্তমান কেন্দ্রীয় চৰকাৰ আৰু ৰাজ্যিক চৰকাৰৰ দৰে স্থানীয় চৰকাৰ (local government) প্রশাসনৰ এক অন্যতম গোট হিচাপে বিবেচনা কৰা হয়।

স্বাধীনতা লাভৰ প্রাক্-মুহূর্তত, ভাৰতীয় গ্রাম্য এলেকাসমূহ এক অনানুষ্ঠানিক (informal) পঞ্চায়ত অনুষ্ঠানৰ দ্বাৰা পৰিচালিত হৈছিল। এই পঞ্চায়ত অনুষ্ঠানসমূহে পৰিচালিত সমাজত আর্থ-সামাজিক পৰিস্থিতিৰ লগত ভাৰতীয় সমাজ ব্যৱস্থাক সংগঠিত কৰি ৰাখিছিল।

স্থানীয় স্বায়ত্ব শাসন ব্যৱস্থাৰ প্রসাৰণৰ কাৰণে বৃটিছ ৰাজত্বকালত পোন প্রথমে ১৮৮২ চনত লর্ড ৰিপন (Lord Ripon) ৰ উদ্যোগত এই যুগান্তকাৰী পদক্ষেপ গ্রহণ কৰা হৈছিল। ইয়াৰ পাছত, ১৯১৯ চনৰ মন্টেগু চেম্চ'ফর্ড সংস্কাৰ আইন (Montague Chelmsford Reforms)ৰ প্রতিবেদনত স্থানীয় স্বায়ত্ব শাসন বিষয়টোক দ্বৈতশাসন (Dyarchy) নামৰ এক শাসন ব্যৱস্থাৰ অধীনত হস্তান্তৰিত বিষয় (Transferred Subject) হিচাপে উল্লেখ কৰিছিল । এই সময়ছোৱাত প্রদেশসমূহত গাঁও পঞ্চায়ত গঠন কৰা হৈছিল যদিও কোনো ধৰণৰ উল্লেখযোগ্য সফলতা লাভ কৰিব পৰা নাছিল। ভাৰতবর্ষই স্বাধীনতা লাভ কৰাৰ লগে লগে স্থানীয় স্বায়ত্ব শাসন বিষয়টোৱে জনমানসত গা-কৰি উঠিছিল। কাৰণ সংবিধান প্রণেতাসকলে দেশৰ স্থৰিৰতা (stability), ঐক্য (unity) আৰু অর্থনৈতিক উন্নয়নৰ বাবে চৰকাৰক অধিক ক্ষমতা অর্পণ আৰু কেন্দ্রীয়কৰণ ব্যৱস্থাৰ ওপৰত গুৰুত্ব দিছিল। স্বাধীনতা লাভৰ পাছত স্থানীয় স্বায়ত্ব শাসন আৰু তৃণমূল গণতন্ত্র (grassroot democracy) - এই বিষয়বোৰে সর্বোত্তম প্রাধান্য লাভ কৰিছিল।

কাৰণ দেশৰ ৰাজনৈতিক নেতৃত্বই ভাৰতীয়সকলৰ বাবে সকলো ক্ষেত্ৰতে উন্নয়ন সুনিশ্চিত কৰাৰ পৰিকল্পনা গ্ৰহণ কৰিছিল আৰু এনে পৰিকল্পনাৰ অংশবিশেষ হিচাপে চৰকাৰে গণতান্ত্ৰিক বিকেন্দ্ৰীকৰণ পদ্ধতি ৰূপায়ণ কৰিছিল। আনহাতে, দেশৰ নতুন সংবিধানৰ চতুৰ্থ ভাগত অন্তৰ্ভুক্ত ৰাষ্ট্ৰ পৰিচালনাৰ নিৰ্দ্দেশাত্মক নীতিৰ ৪০নং অনুচ্ছেদত গাঁও পঞ্চায়তসমূহক স্থানীয় প্ৰশাসনৰ গোট হিচাপে গঢ়ি তোলাৰ আঁচনি সম্বন্ধে উল্লেখ কৰিছিল। ইয়াতেই উল্লেখ কৰা ভাল হ'ব যে গণতান্ত্ৰিক বিকেন্দ্ৰীকৰণ ব্যৱস্থা মহাত্মা গান্ধীৰ 'স্বৰাজ' (swaraj) ধাৰণাৰ লগত আদৰ্শগত ভাৱে মিল থকা দেখা যায়। গান্ধীজীয়ে কৈছিল যে তৃণমূল পৰ্যায়ৰ পৰাই স্বাধীনতাৰ বীজ সিঁচৰতি হ'ব লাগিব।

স্বৰাজ প্ৰতিষ্ঠাৰ উদ্দেশ্যে গান্ধীজীয়ে কৈছিল যে - মুষ্টিমেয় লোকৰদ্বাৰা শাসনৰ ক্ষমতা আহৰণ কৰিব পাৰিলেই স্বৰাজ স্থাপিত হ'ব নোৱাৰে; অধিক সংখ্যক লোকৰদ্বাৰা ৰাজনৈতিক ক্ষমতা আহৰণ কৰিব পাৰিলেহে প্ৰকৃত অৰ্থত স্বৰাজ স্থাপিত হ'ব।

স্বাধীনতা লাভৰ পাছত ভাৰতৰ গ্ৰাম্য জনসাধাৰণৰ অৰ্থনৈতিক বিকাশ আৰু উন্নয়ন প্ৰক্ৰিয়া ত্বৰান্বিত কৰাৰ উদ্দেশ্যে ভাৰত চৰকাৰে পঞ্চবাৰ্ষিক পৰিকল্পনা (Five Year Plan) সূচনা কৰিছিল। এনে প্ৰক্ৰিয়াৰ অংশবিশেষ হিচাপে ১৯৫২ চনত সমূহীয়া উন্নয়ন পৰিকল্পনা (Community Development Project) নামেৰে এক বৃহৎ আঁচনি আৰম্ভ কৰা হৈছিল। যাৰ প্ৰধান উদ্দেশ্য আছিল - গ্ৰাম্য অঞ্চলৰ পৰা দৰিদ্ৰতা (poverty), দূৰ্ভিক্ষ (hunger), বেমাৰ-আজাৰ (disease) আদি নিৰ্মূল কৰা। প্ৰথম পঞ্চবাৰ্ষিক পৰিকল্পনাৰ অধীনত ৫০০ টা (Community Centres) 'সমূহীয়া কেন্দ্ৰ' সমগ্ৰ দেশত স্থাপন কৰা হৈছিল আৰু ১৯৫৩ চনত (National Extension Service) নামৰ এক জনহিতৈষী আঁচনি আৰম্ভ কৰিছিল। এনে আঁচনিবোৰৰ যোগেদি গ্ৰাম্য জনসাধাৰণৰ প্ৰত্যক্ষ অংশগ্ৰহণ সুনিশ্চিত কৰাৰ লক্ষ্য ৰখা হৈছিল যদিও জনসাধাৰণে এনে আঁচনিৰ প্ৰতি সঁহাৰি দিয়া নাছিল। সেয়েহে ১৯৫৭ চনত গঠন হোৱা বলবন্ত ৰায় মেহতা কমিটিয়ে (Balwant Rai Mehta Committee) গণতান্ত্ৰিক বিকেন্দ্ৰীকৰণৰ জৰিয়তে (democratic decentralisatoin) পঞ্চায়তীৰাজ অনুষ্ঠান প্ৰতিষ্ঠা কৰি পৰ্যাপ্ত ক্ষমতা হস্তান্তৰ কৰাৰ পৰামৰ্শ আগবঢ়াইছিল।

বলবন্ত ৰায় মেহতা (Balwant Rai Mehta Committee) কমিটিয়ে তিনি তৰপীয়া স্থানীয় চৰকাৰ ব্যৱস্থা (Three Tier Local Government), যথা - গাঁও অঞ্চলত গাঁও পঞ্চায়ত, ব্লক পৰ্যায়ত পঞ্চায়ত সমিতি আৰু জিলা পৰ্যায়ত জিলা পৰিষদ প্ৰতিষ্ঠাৰ বাবে পৰামৰ্শ আগবঢ়াইছিল।

বলবন্ত ৰায় মেহতা কমিটিৰ পৰামৰ্শৰলী অধিক তাৎপৰ্য বহন কৰা হেতুকে এই কমিটিৰ প্ৰতিবেদন মহা-অধিকাৰ পত্ৰ (Magna Carta) হিচাপে জনা যায়। মেহতা কমিটিৰ পৰামৰ্শ অনুসৰি ৰাজস্থান চৰকাৰে পোন প্ৰথমে তিনি তৰপীয়া পঞ্চায়তী ব্যৱস্থা সূচনা কৰিছিল। ইয়াৰ সমান্তৰালভাৱে আন আন ৰাজ্যসমূহেও একেধৰণৰ পঞ্চায়তী ব্যৱস্থাৰ পাতনি মেলে। যাৰ ফলত

যুক্তৰাষ্ট্ৰীয় শাসন ব্যৱস্থাত এক নতুন যুগৰ সূচনা হয়। ষাঠিৰ দশকৰ মাজভাগলৈ এই পঞ্চায়ত অনুষ্ঠানসমূহে ভালদৰে কাৰ্যসম্পাদন কৰিছিল যদিও জনসাধাৰণৰ নিষ্ক্ৰিয় অংশগ্ৰহণ, অনিয়মিত নিৰ্বাচন ব্যৱস্থা আদি কাৰণবোৰৰ হেতুকে এই অনুষ্ঠানসমূহৰ সম্মোহন ম্লান হৈছিল।

ইয়াৰ পিছত চাদ্দিক আলি কমিটি (Sadiq Ali Committee) (১৯৬৪) গঠন কৰা হৈছিল, যাৰ উদ্দেশ্য আছিল গণতান্ত্ৰিক বিকেন্দ্ৰীকৰণ নিৰীক্ষণ কৰা। ১৯৭৪ চনত জনতা চৰকাৰে পঞ্চায়ত ব্যৱস্থাৰ দ্ৰুত প্ৰসাৰণৰ কাৰণে অশোক মেহতা কমিটি (Ashok Mehta Committee) গঠন কৰিছিল। এই কমিটিয়ে উন্নয়ন প্ৰক্ৰিয়াত ৰাজনৈতিক দলসমূহৰ মুক্ত অংশগ্ৰহণ সুনিশ্চিত কৰা, পঞ্চায়তী ৰাজ ব্যৱস্থাক এক জনজাগৰণ হিচাপে গঢ়ি তোলা, মণ্ডল পঞ্চায়ত আৰু জিলা পঞ্চায়ত নামেৰে দুই তৰপীয়া পঞ্চায়ত অনুষ্ঠান গঢ়ি তোলা ইত্যাদি পৰামৰ্শ আগবঢ়াইছিল। এই কমিটিৰ পৰামৰ্শৰলীয়ে ভাৰতবৰ্ষৰ ৰাজ্যসমূহৰ মাজত মিশ্ৰিত প্ৰতিক্ৰিয়াৰ সৃষ্টি কৰিছিল। কিছুমান ৰাজ্যই মেহতা কমিটিৰ পৰামৰ্শৰলীৰ ভিত্তিত পঞ্চায়ত ব্যৱস্থা গঠন কৰিব বিছৰা নাছিল যদিও কেৰেলা, কৰ্ণাটক, মহাৰাষ্ট্ৰ, পশ্চিমবংগ আদি ৰাজ্যসমূহে মেহতা কমিটিৰ পৰামৰ্শৰলীৰ প্ৰতি আগ্ৰহ প্ৰকাশ কৰিছিল। ৰাজ্যসমূহৰ কিছুমানে পঞ্চায়তীৰাজ অনুষ্ঠানসমূহলৈ অধিক ক্ষমতা হস্তান্তৰ কৰা আৰু উন্নয়নী প্ৰক্ৰিয়াত জনসাধাৰণক অংশগ্ৰহণ কৰোৱাত অনিচ্ছা প্ৰকাশ কৰিছিল। যাৰ ফলত মহাত্মা গান্ধীৰ গ্ৰাম্য ৰাজ্য প্ৰতিষ্ঠাৰ সপোন বাস্তৱায়িত হোৱা নাছিল।

আশীৰ দশকত দৰিদ্ৰতা নিৰ্মূল আঁচনিৰ সম্প্ৰসাৰণ, জিলা গ্ৰামীণ উন্নয়ন সংস্থা (DRDA) ৰ সৃষ্টি আৰু গ্ৰাম্য উন্নয়নৰ লগত জড়িত আন আন সংগঠনৰ সূচনা হোৱাৰ ফলস্বৰূপে উন্নয়নী প্ৰক্ৰিয়াৰ লগত পঞ্চায়তীৰাজ ব্যৱস্থাক সংলগ্ন কৰাৰ আৱশ্যকতা চৰকাৰে অনুভৱ কৰিছিল। সেয়েহে ১৯৮৩ চনত চি. এইচ. হনুমন্ত ৰাও ৱৰ্কিং গ্ৰুপ (C.H. Hanumanth Rao Working Group) আৰু ১৯৮৫ চনত জি. ভি. কে. ৰাও কমিটি (G.V.K. Rao Committee) গঠন কৰিছিল।

এই কমিটিসমূহৰ গঠন কৰাৰ প্ৰধান লক্ষ্য আছিল দৰিদ্ৰতা নিৰ্মূল কৰণ আঁচনিসমূহৰ বাস্তৱ ৰূপায়ণৰ ওপৰত অধ্যয়ন কৰা। এই কমিটিয়ে নিয়মিত নিৰ্বাচন অনুষ্ঠিত কৰা, জিলা পৰিষদক অধিক শক্তিশালী কৰি তোলাৰ ওপৰত গুৰুত্ব আৰোপ কৰিছিল। ১৯৮৬ চনত বিশিষ্ট আইনজ্ঞ এল. এম. সিংভি (L.M. Singhvi) ৰ অধ্যক্ষতাত পঞ্চায়ত অনুষ্ঠানসমূহৰ বিত্তীয় দিশ চালি জাৰি চোৱাৰ উদ্দেশ্যে আন এখন কমিটি গঠন কৰা হৈছিল। এই কমিটিয়ে গাঁওসমূহক পুনৰ সংগঠিত কৰি গাঁও পঞ্চায়ত অধিক কাৰ্যক্ষম কৰি তোলাৰ ওপৰত গুৰুত্ব দিছিল। এই কমিটিয়ে দুই তিনিখন গাঁও সংলগ্ন কৰি এখন গাঁও পঞ্চায়ত গঠন কৰাৰ পৰামৰ্শ দিছিল।

ইয়াৰ উপৰি চৰকাৰিয়া আয়োগ (Sarkaria Commission on Centre-State Relations) আৰু থুংগন কমিটি (Thungan Committee) আদিয়ে স্থানীয় স্বায়ত্ব শাসনৰ ওপৰত বিস্তৃত অধ্যয়ন কৰি এই অনুষ্ঠানসমূহৰ কাৰ্যপ্ৰণালী সুচাৰুৰূপে পৰিচালনা কৰাৰ ওপৰত

গুৰুত্ব দিছিল। এই কমিটিয়ে পঞ্চায়ত অনুষ্ঠানসমূহক সাংবিধানিক মর্যাদা দিয়া আৰু সময়মতে পঞ্চায়ত নির্বাচন অনুষ্ঠিত কৰাৰ ওপৰত পৰামর্শ আগবঢ়াইছিল। ৰাজীৱ গান্ধীৰ প্রধানমন্ত্রীত্বৰ সময়ছোৱাত গাঁও আৰু নগৰ উভয়তে স্থানীয় অনুষ্ঠান (Local Govt.) সমূহক পুনৰ গঠন কৰাৰ উদ্দেশ্যে ভাৰতীয় সংবিধান সংশোধনৰ নিচিনা পদক্ষেপ গ্রহণৰ ওপৰত জোৰ দিছিল। পঞ্চায়তীৰাজ অনুষ্ঠানসমূহক পুনঃউজ্জীৱিত কৰাৰ উদ্দেশ্যে উপায় উদ্ভাৱন আৰু দেশত এক সক্রিয় আৰু দায়িত্বশীল প্রশাসন ব্যৱস্থা (responsive administration) প্রৱর্ত্তন কৰাৰ ওপৰত গুৰুত্ব দিছিল। সেই উদ্দেশ্যে ১৯৭৪ আৰু ১৯৮৮ চনত ৰেচ্পন্চিভ্ এড্মিনিষ্ট্রেশ্যন (Responsive Administration) শীর্ষক কেইবালানি আলোচনা চক্র আৰু সম্মিলনৰ আয়োজন কৰা হৈছিল, য'ত জিলা উপায়ুক্ত (District Collector) সমূহে অংশগ্রহণ কৰিছিল। পঞ্চায়তীৰাজ অনুষ্ঠানসমূহক অধিক কার্যক্ষম আৰু কার্যদক্ষ হিচাপে গঢ়ি তোলাৰ উদ্দেশ্যে এই সম্মিলনে এই অনুষ্ঠানসমূহক অধিক ক্ষমতা আৰু কর্তৃত্ব দিয়াৰ ক্ষেত্রত সিদ্ধান্ত গ্রহণ কৰে। এনে সিদ্ধান্তসমূহ বাস্তৱত ৰূপায়ণ কৰাৰ উদ্দেশ্যে ১৯৮৯ চনত সংসদৰ শীতকালীন অধিবেশনত '৬৪তম আৰু ৬৫তম সংবিধান সংশোধনী বিধেয়ক' দুখন উত্থাপন কৰা হয়। এই বিধেয়ক দুখনৰ অন্তর্নিহিত লক্ষ্য আছিল তৃণমূল পর্যায়ত গণতন্ত্র প্রতিষ্ঠা কৰা, জনসাধাৰণৰ হাতত ক্ষমতা অর্পণ কৰা, দুর্নীতি (corruption) নির্মূল কৰা আৰু ৰাজনীতিত মধ্যভোগীৰ (middle men) অৱস্থিতি লুপ্ত কৰা ইত্যাদি।

পঞ্চায়তীৰাজ অনুষ্ঠানক অধিক ক্ষমতা হস্তান্তৰকৰণেৰে এক সুকীয়া মর্যাদা দিবলৈ গ্রহণ কৰা এনে পদক্ষেপ এক ঐতিহাসিক পদক্ষেপ হিচাপে বিবেচিত হৈছিল। আনকি সেই সময়ৰ কেন্দ্রীয় চৰকাৰেও উপলব্ধি কৰিছিল যে ৰাষ্ট্রই লক্ষ্যভিত্তিক উন্নয়ন (purposeful development), প্রশাসনত জনসাধাৰণৰ প্রত্যক্ষ অংশগ্রহণৰ জৰিয়তেহে লাভ কৰিব পাৰে আৰু সেই উদ্দেশ্যে পঞ্চায়ত অনুষ্ঠানসমূহত জনসাধাৰণৰ অংশগ্রহণ সুনিশ্চিত কৰিব বিছাৰিছিল। অৱশেষত সংসদত ৭৩ তম সংবিধান সংশোধনী আইন, ১৯৯২ গৃহীত হয় আৰু এই আইনে পঞ্চায়ত অনুষ্ঠানসমূহক সাংবিধানিক মর্যাদা প্রদান কৰে। ৭৩ তম সংবিধান সংশোধনী আইন গৃহীত হোৱাৰ ফলত সংবিধানত নতুনকৈ নৱম অংশ (Part-IX) আৰু একাদশ অনুসূচী (Eleventh Schedule) সংযোজন কৰি পঞ্চায়ত সম্বন্ধীয় ব্যৱস্থাসমূহ লিপিবদ্ধ কৰা হয়। ১৯৯৩ চনৰ ২৪ এপ্রিল তাৰিখৰ পৰা এই আইনখন কার্যকৰী হয়।

ৰাষ্ট্রীয় গণতান্ত্রিক মিত্রজোট (National Democratic Alliance) শাসনাধিষ্ঠিত চৰকাৰৰ সময়ছোৱাতো পঞ্চায়তীৰাজ ব্যৱস্থাক অধিক ত্বৰান্বিত কৰাৰ উদ্দেশ্যে বিভিন্ন পদক্ষেপ গ্রহণ কৰিছিল। সেই সময়ৰ প্রধানমন্ত্রী অটল বিহাৰী বাজপেয়ীৰ তত্ত্বাৱধানত নতুন দিল্লীত দুদিনীয়া পঞ্চায়ত মুৰব্বীসকলৰ সম্মিলন (৫-৬ এপ্রিল, ২০০২) অনুষ্ঠিত হৈছিল। এই সম্মিলনত পঞ্চায়ত অনুষ্ঠানসমূহে সন্মুখীন হোৱা সমস্যাসমূহ বিতংভাৱে আলোচনা কৰা হয় আৰু জনকল্যাণমূলক আঁচনি, যেনে - প্রাথমিক শিক্ষা, জনস্বাস্থ্য, খোৱাপানী সমস্যা আদি ৰূপায়নৰ

বাবে উপযুক্ত পুঁজিৰ (fund) যোগান ধৰাৰ ওপৰত গুৰুত্ব দিয়া হয়। প্ৰধানমন্ত্ৰী বাজপেয়ীয়ে এই সন্মিলনতেই পঞ্চায়ত অনুষ্ঠানসমূহক অধিক ক্ষমতা প্ৰদান কৰি গণতন্ত্ৰৰ ভেটি তৃণমূল পৰ্যায়ত সবল কৰাৰ ওপৰত গুৰুত্ব আৰোপ কৰে।

৭৩তম সংবিধান সংশোধনী আইন (১৯৯২) খনক স্থানীয় স্বায়ত্ব শাসন ব্যৱস্থাৰ ইতিহাসত এক মাইলৰ খুটি হিচাপে (milestone) বিবেচনা কৰা হয়। এই আইনৰ জৰিয়তে স্থানীয় জনসাধাৰণক ৰাজনৈতিক আৰু প্ৰশাসনীয় দিশত ক্ষমতা হস্তান্তৰ কৰা হৈছে। তৃণমূল পৰ্যায়ত গণতন্ত্ৰ প্ৰতিষ্ঠা কৰাই হ'ল এই আইনৰ প্ৰধান লক্ষ্য। এই আইনে দেশত তিনি তৰপীয়া পঞ্চায়ত ব্যৱস্থাৰ সূচনা কৰাৰ উপৰিও স্থানীয় জনসাধাৰণৰ সাধাৰণ সভা (General Assembly) হিচাপে পৰিগণিত গ্ৰাম সভাক (Gram Sabha) সাংবিধানিক মৰ্যাদা প্ৰদান কৰে। প্ৰতি পাঁচ বছৰৰ অন্তৰে অন্তৰে পঞ্চায়ত অনুষ্ঠানসমূহৰ নিয়মিত নিৰ্বাচন অনুষ্ঠিত কৰা; অনুসূচিত জাতি আৰু জনজাতিৰ বাবে আসন সংৰক্ষণ কৰা; মহিলাসকলৰ বাবে সুকিয়াকৈ ৩৩% আসন সংৰক্ষণৰ ব্যৱস্থা কৰা, ইত্যাদি হ'ল এই আইনখনৰ কেইটামান উল্লেখযোগ্য দিশ।

অগ্ৰগতি নিৰীক্ষণ

প্ৰশ্ন ১ ঃ কোনখন আইনৰ প্ৰতিবেদনত স্থানীয় স্বায়ত্ব শাসন বিষয়টোক দ্বৈতশাসন (Dyarchy) ৰ অধীনত হস্তান্তৰিত বিষয় (Transferred Subject) হিচাপে উল্লেখ কৰিছিল?

.....

.....

প্ৰশ্ন ২ ঃ কোন চনত সমুহীয়া উন্নয়ন পৰিকল্পনা (Community Development Project) আৰম্ভ কৰা হৈছিল ?

(ক) ১৯৪৭ (খ) ১৯৫১ (গ) ১৯৫২

.....

.....

প্ৰশ্ন ৩ ঃ কোনখন কমিটিৰ প্ৰতিবেদনক পঞ্চায়ত ব্যৱস্থাৰ মহাঅধিকাৰ পত্ৰ (Magna-Carta) হিচাপে জনা যায়।

(ক) বলবন্ত ৰায় মেহতা

(খ) অশোক মেহতা কমিটি

(গ) জি. ভি. কে. ৰাও কমিটি।

.....

.....

প্ৰশ্ন ৪ ঃ বলবন্ত ৰায় মেহতা কমিটিয়ে তিনিতৰপীয়া পঞ্চায়ত ব্যৱস্থাৰ পৰামৰ্শ আগবঢ়াইছিল। (শুদ্ধ/অশুদ্ধ)

.....

.....

১২.৪ অসমৰ স্থানীয় স্বায়ত্ব শাসন

আগতেই উল্লেখ কৰা হৈছে যে বৃটিছ ৰাজত্বকালত স্থানীয় স্বায়ত্ব শাসন ব্যৱস্থাৰ উন্নয়নৰ কাৰণে কোনাধৰণৰ উল্লেখযোগ্য পদক্ষেপ গ্ৰহণ কৰা হোৱা নাছিল। দেশৰ উন্নয়নী প্ৰক্ৰিয়াত জনসাধাৰণে অংশগ্ৰহণ কৰাৰ সুবিধা নোপোৱা হেতুকে ভাৰতীয় জনসাধাৰণে সময়ে সময়ে প্ৰতিবাদ সাব্যস্ত কৰিছিল। ইয়াৰ অনুৰূপ প্ৰভাৱ অসমকে ধৰি সমগ্ৰ ভাৰতবৰ্ষৰ ৰাজ্যসমূহত সমানে পৰিলক্ষিত হৈছিল। স্থানীয় অনুষ্ঠানসমূহক সীমিত পৰিমাণৰ ক্ষমতা দিছিল। স্থানীয় জনসাধাৰণৰ স্বাৰ্থৰ প্ৰতি বৃটিছ শাসকবৰ্গই মনোযোগ নিদিয়াৰ ফলস্বৰূপে স্থানীয় অনুষ্ঠানসমূহ বিৰাট বিপৰ্যয়ৰ সন্মুখীন হৈছিল। অৱশ্যে স্থানীয় জনসাধাৰণৰ জীৱন আৰু সম্পত্তি ৰক্ষা কৰাৰ উদ্দেশ্যে কিছুমান আইন প্ৰণয়ন কৰা হৈছিল। ইয়াৰ ভিতৰত ১৮৮৭ চনত প্ৰণয়ন কৰা চৌকিদাৰ পঞ্চায়ত আইন (Chowkidar Panchayat Act) আছিল অন্যতম। এইখন আইনে গাঁও অঞ্চলত গাঁও পঞ্চায়ত গঠন কৰাৰ ওপৰত গুৰুত্ব দিছিল। এই আইনে গাঁও অঞ্চলৰ ৬০ ঘৰ বা তাতকৈ অধিক সামৰি গাঁও পঞ্চায়ত গঠন কৰাৰ সমূহ দায়িত্ব জিলা শাসনকৰ্তাৰ (District Magistrate) হাতত অৰ্পণ কৰিছিল। আনহাতে, এই আইনৰ জৰিয়তে প্ৰায় ওচৰা-ওচৰিকৈ থকা দুখন গাঁও সামৰি এখন পঞ্চায়ত গঠনৰ ব্যৱস্থাও অন্তৰ্ভুক্ত কৰা হৈছিল। প্ৰাচীন অসমত প্ৰচলিত এই আইনৰ অধীনত চৌকিদাৰী ব্যৱস্থাৰ পদ্ধতি (Chowkidari System) প্ৰচলন আছিল আৰু চৌকিদাৰসকলে গাঁৱৰ জনসাধাৰণক সেৱা কৰিছিল। গাঁৱৰ জনসাধাৰণৰ পৰা সংগৃহীত কৰ (Tax) আদায়ৰ যোগেদি তেওঁলোকক পাৰিশ্ৰমিক দিয়াৰো ব্যৱস্থা আছিল। মুঠৰ ওপৰত, সেইসময়ত পঞ্চায়তৰ কাম-কাজ চৌকিদাৰী ব্যৱস্থাৰ মাজত সীমিত আছিল।

১৯০৯ চনৰ পাছত সমগ্ৰ ভাৰতবৰ্ষৰ লগতে অসমতো পঞ্চায়ত ব্যৱস্থাই এক বিশেষ দিশত গতি কৰিছিল। কাৰণ ১৯০৯ চনত অসম ৰয়েল কমিছন অন দিচেন্ত্ৰলাইজেছন (Assam Royal Commission on Decentralisation) (১৯০৭) ৰ পৰামৰ্শৰলী গ্ৰহণ কৰা হয়। এই আয়োগে পঞ্চায়ত অনুষ্ঠানসমূহক অধিক ক্ষমতা হস্তান্তৰ কৰাৰ বিষয়ে পৰামৰ্শ আগবঢ়াইছিল। আন ৰাজ্যৰ দৰে সমসাময়িকভাৱে অসমতো এই আয়োগৰ পৰামৰ্শৰলীসমূহ অনুসৰণ কৰা হয় আৰু পঞ্চায়ত অনুষ্ঠানসমূহক স্থানীয় সমস্যা যেনে- জনস্বাস্থ্য, পানীযোগান ইত্যাদি সমাধান কৰাৰ বাবে অধিক ক্ষমতা হস্তান্তৰ কৰাৰ ওপৰত গুৰুত্ব প্ৰদান কৰা হয়।

১৯১৫ চনত গৃহীত হোৱা স্থানীয় স্বায়ত্ব শাসিত আইন (Local Self Government Act) খনত এই আয়োগৰ পৰামৰ্শৱলী অন্তর্ভুক্ত কৰা হয়। এই আইনৰ অধীনত পঞ্চায়ত সদৃশ কিছুমান স্থানীয় অনুষ্ঠান গঠন কৰা হৈছিল যদিও এই অনুষ্ঠানসমূহে প্রশাসনীয় আৰু বিত্তীয় সমস্যাৰ সন্মুখীন হ'ব লগাত পৰিছিল। আনহাতে গাঁও অঞ্চলৰ জনসাধাৰণৰ মাজত সৃষ্টি হোৱা খেলিমেলিৰ ফলত এই অনুষ্ঠানসমূহে সুচাৰুৰূপে প্রশাসনীয় কার্য পৰিচালনা কৰিব পৰা নাছিল। ১৯২৬ চনত পুনৰ অসম গ্রামীন স্বায়ত্বশাসিত আইন (Assam Rural Self Government Act) নামৰ আন এখন আইন প্রৱর্তন কৰা হৈছিল। গাঁৱৰ জনসাধাৰণে যাতে তেওঁলোকৰ সক্রিয় অংশগ্রহণেৰে স্থানীয় সমস্যাসমূহ সুচাৰুৰূপে সমাধান কৰিব পাৰে সেই উদ্দেশ্যে এই প্রশাসনীয় গাঁথ নিৰ সৃষ্টি কৰা আৰু পঞ্চায়তসমূহক অধিক ক্ষমতা আৰু কার্য হস্তান্তৰ কৰাই আছিল এই আইন প্রৱর্তনৰ প্রধান লক্ষ্য। পঞ্চায়তসমূহৰ ক্ষমতা আৰু কার্য পৰিধি বৃদ্ধি কৰা হৈছিল যদিও স্থানীয় জনসাধাৰণে এই অনুষ্ঠানসমূহৰ প্রশাসনীয় কাম-কাজ পৰিচালনা কৰিব পৰা নাছিল। ১৯৪৮ চনত অসম গ্রামীণ পঞ্চায়ত আইন (Assam Rural Panchayat Act) নামেৰে আন এখন আইন গ্রহণ কৰা হৈছিল আৰু এই আইনৰ জৰিয়তে দুই তৰপীয়া পঞ্চায়ত ব্যৱস্থাৰ সূচনা কৰা হয়। প্রাথমিক পঞ্চায়ত (Primary Panchayat) আৰু গ্রাম্য পঞ্চায়ত (Rural Panchayat) নামেৰে দুই ধৰণৰ পঞ্চায়ত অনুষ্ঠান এই আইনৰ যোগেদি গঠন কৰা হৈছিল। প্রাথমিক পঞ্চায়তৰ প্রশাসনীয় কামকাজ এখন গাঁৱৰ মাজতেই সীমাবদ্ধ আছিল যদিও গ্রাম্য পঞ্চায়তৰ হাতত দুই-তিনিখন গাঁৱৰ প্রশাসনীয় কাম-কাজ পৰিচালনাৰ দায়িত্ব অর্পণ কৰা হৈছিল। অৱশ্যে এই আইন খনেও জনসাধাৰণৰ আশা-আকাংক্ষা পূৰণ কৰিব পৰা নাছিল।

১৯৫৯ চনত অশোক মেহতা কমিটিৰ (১৯৫৭) (Ashok Mehta Committee, 1957) পৰামর্শৰ ভিত্তিত অসম পঞ্চায়তীৰাজ আইন (১৯৫৯) (Assam Panchayati Raj Act, 1959) নামেৰে এখন আইন প্রৱর্তন কৰা হৈছিল। এই আইনৰ অধীনত মহকুমা পৰিষদ (Mohkuma-Parishad), আঞ্চলিক পঞ্চায়ত (Anchalik Panchayat) আৰু গাঁও পঞ্চায়ত (Gram Panchayat) নামেৰে তিনিতৰপীয়া পঞ্চায়ত অনুষ্ঠান গঠন কৰা হয়। মহকুমা পৰিষদে পৰামর্শকাৰী গোট (advisory body) হিচাপে প্রশাসনৰ উচ্চ পর্যায়ত, আঞ্চলিক পঞ্চায়তে মধ্য পর্যায়ত আৰু গাঁও পঞ্চায়তে একেবাৰে নিম্ন পর্যায়ত কার্যনির্বাহ কৰিছিল। কিন্তু আঞ্চলিক পৰিষদে সুকলমে কাম কাজ সম্পাদন কৰিব নোৱাৰাৰ হেতুকে ১৯৭২ চনত আইনগতভাৱে বিলুপ্ত কৰা হয়। সেই অনুসাৰে ১৯৭২ চনত দুইতৰপীয়া পঞ্চায়ত ব্যৱস্থাৰ সূচনা কৰা হয় আৰু জিলা পর্যায়ত মহকুমা পৰিষদ আৰু গাঁও পর্যায়ত গাঁও পঞ্চায়ত পুনৰ গঠন কৰা হয়। জনস্বাস্থ্য, শিক্ষা, জনকল্যান, কৃষি, কুটীৰ শিল্প, সমবায় সমিতি ইত্যাদি বিষয়ৰ দায়িত্ব মহকুমা পৰিষদৰ হাতত অর্পণ কৰা হয়। আনহাতে, গাঁও অঞ্চলৰ উন্নয়নৰ কাম-কাজৰ সম্পূর্ণ দায়িত্ব গাঁও পঞ্চায়তৰ হাতত অর্পণ কৰা হয়।

অসমৰ স্থানীয় স্বায়ত্ব শাসন ব্যৱস্থাৰ ইতিহাসত আন এক উল্লেখযোগ্য আইন হ'ল ১৯৮৬ চনৰ অসম পঞ্চায়তীৰাজ আইন (Assam Panchayati Raj Act 1986)। এই আইনে পুনৰ তিনিতৰপীয়া পঞ্চায়ত ব্যৱস্থা প্ৰ ৱৰ্তন কৰিছিল। এই আইনৰ যোগেদি আঞ্চলিক পঞ্চায়তৰ বাজেট অনুমোদন কৰা, আঞ্চলিক পঞ্চায়তৰ কাম-কাজ নিৰীক্ষণ কৰা, অনুদান বিতৰণৰ সন্দৰ্ভত চৰকাৰক উপদেশ দিয়া ইত্যাদি দায়িত্বসমূহ মহকুমা পৰিষদৰ হাতত ন্যস্ত কৰা হৈছিল।

অসমৰ পঞ্চায়ত ব্যৱস্থাৰ ইতিহাসত ১৯৯২ চনটোক এক উল্লেখযোগ্য বৰ্ষ বছৰ হিচাপে গণ্য কৰিব পাৰি। কাৰণ এই বছৰতেই পঞ্চায়ত নিৰ্বাচন অনুষ্ঠিত হৈছিল।

১৯৯২ চনত ভাৰত চৰকাৰে ৭৩ তম সংবিধান সংশোধনী আইনৰ যোগেদি তৃণমূল পৰ্যায়লৈ গণতন্ত্ৰক স্থলাভিষিক্ত কৰাৰ উদ্দেশ্যে নতুন পঞ্চায়তীৰাজ ব্যৱস্থাৰ সূচনা কৰে। ইয়াৰ অনুৰূপ ব্যৱস্থা হিচাপে অসম চৰকাৰেও অসম পঞ্চায়ত আইন ১৯৯৪ (Assam Panchayat Act 1994) গ্ৰহণ কৰে। এই আইন অনুসৰি জিলা পৰ্যায়ত জিলা পৰিষদ, ব্লক পৰ্যায়ত আঞ্চলিক পঞ্চায়ত আৰু গাঁও পৰ্যায়ত গাঁও পঞ্চায়ত নামেৰে তিনিতৰপীয়া পঞ্চায়ত অনুষ্ঠান গঠন কৰা হয়। গাঁও অঞ্চলৰ ভোটাৰসকলে প্ৰত্যক্ষভাৱে গাঁও পঞ্চায়তৰ সভাপতি আৰু সদস্যসকলক নিৰ্বাচিত কৰে। নিৰ্বাচিত আঞ্চলিক পঞ্চায়তৰ সদস্যসকলৰ মাজৰে পৰা আঞ্চলিক পঞ্চায়তৰ সভাপতিজনকে নিৰ্বাচিত কৰা হয়। আনহাতে, জিলা পৰিষদৰ সদস্যসকলক জিলাপৰিষদ এলেকাৰ ভোটাৰসকলে প্ৰত্যক্ষভাৱে নিৰ্বাচিত কৰে।

অসম পঞ্চায়ত আইন ১৯৯৪ৰ আন এক উল্লেখযোগ্য বৈশিষ্ট্য হ'ল অনুসূচিত জাতি, জনজাতি লোকসকল আৰু বিশেষকৈ মহিলাসকলৰ কাৰণে আসন সংৰক্ষণৰ ব্যৱস্থা। এই ব্যৱস্থাত জনগাঁথনিৰ ওপৰত ভিত্তি কৰি অনুসূচিত জাতি আৰু জনজাতিৰ লোকসকলৰ কাৰণে আসন সংৰক্ষণৰ দিহা কৰা হৈছে। মহিলাসকলক ৰাজনৈতিক প্ৰতিনিধিত্ব আৰু সিদ্ধান্ত গ্ৰহণ প্ৰক্ৰিয়াত অংশগ্ৰহণৰ সুবিধা দিয়াৰ উদ্দেশ্যে মুঠ আসনৰ ৩৩% শতাংশ আসন মহিলাৰ কাৰণে আচুতীয়াকৈ সংৰক্ষণৰ ব্যৱস্থা কৰা হৈছে। পঞ্চায়ত অনুষ্ঠানসমূহৰ বিত্তীয় দিশ-নিৰীক্ষণৰ কাৰণে ৰাজ্যিক বিত্তীয় আয়োগ (State Finance Commission) গঠনৰ ব্যৱস্থা কৰা হৈছে। ৰাজ্যিক বিত্তীয় আয়োগে পঞ্চায়ত অনুষ্ঠানসমূহলৈ প্ৰয়োজনীয় পুঁজিৰ যোগন ধৰিব পাৰে। তদুপৰি, জিলা পৰিকল্পনা কমিটি (District Planning Committee) গঠন কৰি সমগ্ৰ জিলাৰ খচৰা পৰিকল্পনা (Draft Plan) প্ৰস্তুত কৰাৰ দিহা কৰা হৈছে। জিলা পৰিকল্পনা কমিটিয়ে প্ৰস্তুত কৰা খচৰা পৰিকল্পনা নিৰ্দ্ধাৰিত সময়ত চৰকাৰৰ ওচৰত প্ৰেৰণ কৰিব লাগে।

অসম পঞ্চায়ত আইন ১৯৯৪ অধীনত পঞ্চায়ত অনুষ্ঠানসমূহৰ বাবে কিছুমান কাৰ্য (functions) নিৰ্ধাৰিত কৰা হৈছে। ইয়াৰ ভিতৰত গাঁও পঞ্চায়তে সম্পাদন কৰিব লগীয়া কাৰ্যসমূহ হ'ল - বাৰ্ষিক অৰ্জন আৰু বাৰ্ষিক বাজেট প্ৰস্তুত কৰা, প্ৰাকৃতিক দুৰ্যোগৰ সময়ত সাহায্য দানৰ ব্যৱস্থা কৰা, ৰাজহুৱা সম্পত্তিৰ বেদখল মুক্ত কৰা, স্বেচ্ছামূলক শ্ৰমদান ব্যৱস্থা

সংগঠিত কৰা, সামাজিক কামৰ বাবে বৰঙণি সংগ্রহ কৰা, গাঁও অঞ্চলৰ পৰিসংখ্যা যুগুত কৰা আৰু গাঁও পঞ্চায়ত এলেকাৰ অধীনত উন্নয়নমূলক কাম সম্পন্ন কৰা ইত্যাদি।

সেইদৰে, আঞ্চলিক পঞ্চায়তেও বার্ষিক আঁচনি আৰু বার্ষিক বাজেট প্রস্তুত কৰি জিলা পৰিষদৰ অনুমোদনৰ কাৰণে পঠাব লাগে। ইয়াৰ উপৰি আঞ্চলিক পঞ্চায়ত এলেকাধীন গাঁও পঞ্চায়তবোৰৰ বছৰেকীয়া পৰিকল্পনা বিবেচনা কৰা, একত্র কৰা আৰু একত্রিত পৰিকল্পনা চৰকাৰ বা জিলা পৰিষদলৈ পঠোৱা, চৰকাৰ বা জিলা পৰিষদে ন্যস্ত কৰা কাম সম্পন্ন কৰা, প্রাকৃতিক দুর্যোগৰ সময়ত সাহার্য বিতৰণ কার্যত চৰকাৰক সহায় কৰা ইত্যাদি।

আনহাতে, জিলা পৰিষদৰ প্রধান কাম হ'ল জিলাখনৰ অর্থনৈতিক উন্নয়ন আৰু সামাজিক ন্যায়ৰ বাবে পৰিকল্পনা প্রস্তুত কৰা আৰু ইয়াৰ সফল কার্যকৰণৰ ব্যৱস্থা গ্রহণ কৰা।

ইয়াৰ উপৰি ৰাজ্যিক বিধান মণ্ডলে আইন অনুসৰি পঞ্চায়ত অনুষ্ঠানসমূহক অধিক ক্ষমতা আৰু কার্য অর্পণ কৰিব পাৰে, যাতে ৰাজ্যিক চৰকাৰ বা কেন্দ্রীয় চৰকাৰৰ নিচিনাকৈ পঞ্চায়ত অনুষ্ঠানসমূহেও কার্য সম্পাদন কৰিব পাৰে। ৭৩ তম সংবিধান সংশোধনীৰ জৰিয়তে সমাজৰ অতিকৈ পিছপৰা আৰু অনুন্নত সম্প্রদায়, যেনে - অনুসূচিত জাতি আৰু জনজাতিৰ লোকসকলৰ উন্নতিৰ উদ্দেশ্যে আসন সংৰক্ষণৰ দিহা কৰা হৈছে। উপযুক্ত প্রতিনিধিত্ব আৰু প্রত্যক্ষ অংশগ্রহণৰ জৰিয়তে সামাজিক, অর্থনৈতিক আৰু ৰাজনৈতিক দিশত আন সম্প্রদায়ৰ সমানে সমানে তেওঁলোকক আগবঢ়াই লৈ যোৱাই হ'ল এই আইনৰ আন এক লক্ষ্য। মহিলাসকলক পুৰুষৰ সমকক্ষ আৰু উন্নত কৰা আৰু সমাজত সামাজিক ন্যায় (Social Justice) আৰু লিংগ ভিত্তিক ন্যায় (Gender Justice) প্রতিষ্ঠা কৰাৰ উদ্দেশ্যে মুঠ আসনৰ ৩৩.৩% আসন মহিলাৰ বৰে বাধ্যতামূলকভাৱে সংৰক্ষণৰ ব্যৱস্থা কৰা হৈছে। পঞ্চায়তী অনুষ্ঠানসমূহৰ ওপৰত কার্যপালিকাৰ নিয়ন্ত্রণ ৰোধ কৰাৰ উদ্দেশ্যে ভাৰতবর্ষৰ প্রায়বোৰ ৰাজ্যিক চৰকাৰে আইনগতভাৱে পঞ্চায়তীৰাজ অনুষ্ঠানসমূহৰ ওপৰত অধিক ক্ষমতা অর্পণ কৰাৰ সমান্তৰালভাৱে অধিক বিভাগ (departments) হস্তান্তৰ কৰিছে। উদাহৰণস্বৰূপে, মধ্যপ্রদেশ চৰকাৰে পঞ্চায়তীৰাজ অনুষ্ঠানসমূহক ২২ টা বিভাগ হস্তান্তৰ কৰাৰ বিপৰীতে অসম চৰকাৰে পঞ্চায়ত অনুষ্ঠানসমূহলৈ ১৪ টা বিভাগ হস্তান্তৰ কৰিছে।

জানি থোৱা ভাল

গ্রাম সভা হৈছে পঞ্চায়তীৰাজৰ প্রকৃত ভেটি স্বৰূপ। ই হৈছে গ্রামীণ জনগণৰ নিজস্ব সংসদ। ১৮ বছৰৰ উর্দ্ধৰ প্রতিজন প্রাপ্ত বয়স্ক লোক গ্রাম সভাৰ সদস্য হয়। গ্রাম সভাৰ জৰিয়তে পঞ্চায়ত প্রতিনিধিসকল গাঁওবাসীৰ প্রতি দায়বদ্ধ হৈ থাকে।

চিন্তা-চর্চা কৰক ১২.১

অসমত যোৱাটো পঞ্চায়ত নির্বাচন কেতিয়া অনুষ্ঠিত হৈছিল? এই বিষয়ে অধিক জানিবলৈ চেষ্টা কৰক।

.....

.....

.....

.....

অগ্রগতি নিৰীক্ষণ

প্রশ্ন ৫ ঃ ১৯৪৮ চনৰ অসম গ্রামীণ পঞ্চায়ত আইন (Assam Rural Panchayat Act) খনে দুই তৰপীয়া পঞ্চায়ত ব্যৱস্থাৰ সূচনা কৰে। (শুদ্ধ/অশুদ্ধ)

.....

প্রশ্ন ৬ ঃ অসম পঞ্চায়ত আইন (Assam Panchayat Act 1994) ১৯৯৪ অধীনত গঠন কৰা তিনিতৰপীয়া পঞ্চায়ত অনুষ্ঠান উল্লেখ কৰক।

.....

.....

.....

.....

প্রশ্ন ৭ ঃ ১৯৯৪ চনৰ অসম পঞ্চায়ত আইনৰ অধীনত পঞ্চায়ত অনুষ্ঠানসমূহলৈ প্রয়োজনীয় পুঁজিৰ যোগান ধৰিবৰ বাবে গঠন কৰা আয়োগৰ নাম উল্লেখ কৰক।

.....

.....

.....

.....

প্রশ্ন ৮ ঃ ১৯৮৬ চনৰ অসম পঞ্চায়ত আইনে (Assam Panchayat Act 1986) কেই তৰপীয়া পঞ্চায়ত ব্যৱস্থা প্ৰৱর্তন কৰিছিল?

.....

.....

.....

.....

১২.৫ ৭৩ তম আৰু ৭৪ তম সংবিধান সংশোধনী

ভাৰতবৰ্ষৰ স্থানীয় স্বায়ত্ব শাসন ব্যৱস্থাৰ ইতিহাসত ৭৩তম আৰু ৭৪তম সংবিধান সংশোধনী আইন, ১৯৯২, এই আইন দুখনক উল্লেখযোগ্য আইন হিচাপে বিবেচনা কৰা হয়। কাৰণ এই আইনে তৃণমূল পর্যায়ৰ স্থানীয় চৰকাৰসমূহক সাংবিধানিক মর্যাদা প্রদান কৰে, যাৰ ফলত স্থানীয় চৰকাৰসমূহ প্রশাসনৰ অবিচ্ছেদ্য অংশ হিচাপে বিবেচিত হৈছে।

১২.৫.১ ৭৩ তম সংবিধান সংশোধনী, ১৯৯২

৭৩ তম সংবিধান সংশোধনী আইন (১৯৯২)ৰ প্রধান বৈশিষ্ট্যসমূহ তলত দিয়া হ'লঃ

- ৭৩ তম সংবিধান সংশোধনী আইন গৃহীত হোৱাৰ ফলত সংবিধানত নতুনকৈ পঞ্চায়ত নামেৰে নৱম অংশ (Part-IX) সংযোজিত কৰা হয়।
- এই নতুন অনুসূচী, অর্থাৎ একাদশ অনুসূচী (Eleventh Schedule) সংযোজন কৰা হয়। ইয়াত ২৯টা বিষয় অন্তর্ভুক্ত কৰা হয় যিসমূহ বিষয় পঞ্চায়তলৈ সংবিধানৰ নৱম অংশৰদ্বাৰা হস্তান্তৰ কৰা হয়; এই বিষয়সমূহ হৈছে— কৃষি, লগতে কৃষি সম্প্রসাৰণ, ভূমি উন্নয়ন, ভূমি সংস্কাৰ ব্যৱস্থা ৰূপায়ণ, ভূমি সংহত আৰু ভূমি সংৰক্ষণ, লঘু জলসিঞ্চন, জল সংৰক্ষণ আৰু জলচ্ছেদ উন্নয়ন, পশুপালন, দুগ্ধপাম আৰু কুকুৰা পালন, মীন পালন, সামাজিক আৰু কৃষি বনানীকৰণ, খাদী আৰু গ্রামোদ্যোগ, গ্রাম্য গৃহ নির্মাণ, খোৱা পানী, ইন্ধন আৰু পশু খাদ্য ইত্যাদি।
- ৭৩ তম সংবিধান সংশোধনী আইনে তিনি তৰপীয়া পঞ্চায়ত ব্যৱস্থাৰ সূচনা কৰে। গাঁও পর্যায়, ব্লক পর্যায়ৰ আঞ্চলিক পঞ্চায়ত আৰু জিলা পর্যায়ত জিলা পৰিষদ নামেৰে তিনি তৰপীয়া ব্যৱস্থাৰ সূচনা কৰা হৈছে।
- উক্ত আইনে পঞ্চায়তী অনুষ্ঠানৰ কার্যকাল পাঁচ বছৰ নির্দ্ধাৰণ কৰে, যাতে নির্দ্ধাৰিত সময়ৰ অন্তৰে অন্তৰে নিয়মিত পঞ্চায়ত নির্বাচন অনুষ্ঠিত হয়।
- অনুচ্ছেদ নং ২৪৩ (B) অনুসৰি গ্রাম্য এলেকাৰ উন্নয়নৰ বাবে স্বায়ত্ব শাসিত অনুষ্ঠান হিচাপে পঞ্চায়ত গঠনৰ ব্যৱস্থা কৰে।
- অনুচ্ছেদ নং ২৪৩ অনুসৰি পঞ্চায়তী অনুষ্ঠানসমূহক স্বায়ত্ব শাসিত অনুষ্ঠান 'Institutions of Self Government' হিচাপে স্বীকৃতি দিয়া হৈছে। ইয়াৰ লগতে এই অনুষ্ঠানসমূহক প্রয়োজনীয় ক্ষমতা আৰু কার্যহস্তান্তৰ কৰা হৈছে যাতে গাঁও অঞ্চলৰ উন্নয়নৰ অর্থে আঁচনি যুগুত কৰি তেনে আঁচনি সফল ৰূপায়ণ কৰিব পাৰে।

- উক্ত আইনে গাঁওসভা (Gram Sabha) নামৰ এক নতুন অনুষ্ঠানৰ জন্ম দিয়ে। গাঁওসভা হ'ল গাঁও অঞ্চলৰ জনসাধাৰণৰ সাধাৰণ সভা (General Assembly) য'ত গাঁও অঞ্চলৰ উন্নয়নৰ চিন্তা-চৰ্চা কৰা হয়।
- ৭৩ তম সংবিধান সংশোধনী অনুসৰি অনুসৰি ৰাজ্যিক বিত্ত আয়োগ গঠন (State Finance Commission) কৰাৰ ব্যৱস্থা কৰা হৈছে। বিভিন্ন স্তৰৰ পঞ্চায়ত অনুষ্ঠানসমূহৰ মাজত ধন (Resource) বিতৰণ কৰাই হ'ল এনে আয়োগৰ প্ৰধান কাম।
- ৭৩ তম সংবিধান সংশোধনী আইনৰ অনুচ্ছেদ নং ২৪৩-ZD অনুসৰি এক বৈশিষ্ট্য হ'ল প্ৰতিখন জিলাৰ কাৰণে একোখনকৈ জিলা পৰিকল্পনা কমিটি (District Planning Committee) গঠন কৰা। সমগ্ৰ জিলাৰ অধীনৰ নগৰীয়া আৰু গাঁৱলীয়া স্থানীয় স্বায়ত্ব শাসিত কৰ্তৃপক্ষবোৰে প্ৰস্তুত কৰা বছৰেকীয়া পৰিকল্পনাবোৰ একত্ৰিত কৰা (Consolidate) আৰু সমগ্ৰ জিলাখনৰ কাৰণে এখন খছৰা পৰিকল্পনা (Draft Plan) প্ৰস্তুত কৰাই হ'ল জিলা পৰিকল্পনা কমিটিৰ প্ৰধান কাম।
- অনুসূচিত জাতি আৰু জনজাতিৰ লোকসকলৰ কাৰণে আসন সংৰক্ষণ (Seat Reservation) হ'ল উক্ত সংশোধনী আইনৰ আন এটি এক বৈশিষ্ট্য। সকলোৱে যাতে দেশৰ গণতান্ত্ৰিক আৰু উন্নয়নী প্ৰক্ৰিয়াত অংশগ্ৰহণ কৰি নিজ জাতিৰ উন্নয়ন সু-নিশ্চিত কৰিব পাৰে সেই উদ্দেশ্যে জনসংখ্যাৰ অনুপাত অনুসৰি আসন সংৰক্ষণৰ দিহা কৰা হৈছে।
- তদুপৰি মুঠ আসনৰ এক তৃতীয়াংশ আসন মহিলাসকলৰ কাৰণে আচুতীয়াকৈ সংৰক্ষণৰ ব্যৱস্থা কৰা হৈছে যাতে পুৰুষৰ দৰে মহিলাসকলেও উন্নয়নী প্ৰক্ৰিয়া আৰু সিদ্ধান্ত গ্ৰহণ প্ৰক্ৰিয়াত অংশগ্ৰহণ কৰিব পাৰে।
- উক্ত সংশোধনী আইনে পঞ্চায়ত অনুষ্ঠানসমূহৰ বাবে মুক্ত আৰু নিকা নিৰ্বাচন (Free and Fair Election) অনুষ্ঠিত কৰাৰ দায়িত্ব ৰাজ্যিক নিৰ্বাচনী আয়োগৰ হাতত ন্যস্ত কৰে।

  প্ৰতি পাঁচ বছৰৰ মূৰে মূৰে নিয়মিত নিৰ্বাচন (Regular Election) অনুষ্ঠিত কৰাৰ ওপৰত উক্ত সংশোধনী আইনে গুৰুত্ব প্ৰদান কৰে।
- ৰাজ্যিক বিধান মণ্ডলে আইন প্ৰণয়ন কৰি স্বায়ত্ব শাসিত অনুষ্ঠানসমূহৰ বছৰেকীয়া হিচাপ চালিজাৰি চাব পাৰে আৰু তেনে হিচাপ পৰীক্ষা (Audit) কৰাৰ ব্যৱস্থাও কৰিব পাৰে।

জানি থোৱা ভাল

সামাজিক হিচাপ পৰীক্ষণ (Social Auditing) হ'ল বিত্তীয় হিচাপ পৰীক্ষণৰ পৰিপূৰকভাৱে গঢ়ি উঠা আন এক ধাৰণা (concept)। এনে ধাৰণাৰ জৰিয়তে কোনো এটা সংগঠনৰ অবিত্তীয় দিশসমূহ (non financial aspects), ইয়াৰ সফলতা আৰু বিফলতা, ইত্যাদি সম্বন্ধে গভীৰভাৱে মূল্যায়ন কৰা হয়। সামাজিক হিচাপ পৰীক্ষা কৌশলৰ জৰিয়তে যিকোনো এটা নিৰ্বাচিত বিষয়ৰ ওপৰত গাঁওসভাৰ বৈঠকত আলোচনা কৰা হয় আৰু সংগঠনৰ কৰণীয় সম্বন্ধে আলোকপাত কৰা হয়।

১২.৫.২ ৭৪ তম সংবিধান সংশোধনী আইন, ১৯৯২

৭৪তম সংবিধান সংশোধনী আইন, ১৯৯২, আমাৰ দেশত কার্যকৰী হয় ১৯৯৩ চনৰ ২৪ এপ্ৰিলৰ পৰা। ৭৪ তম সংবিধান সংশোধনী আইন, (১৯৯২)ৰ প্ৰধান বৈশিষ্ট্যসমূহ তলত দিয়া হ'ল ঃ

- এই সংশোধনী আইনে সংবিধানত নৱম (ক) (Part-IXA) নামেৰে এক নতুন অংশ সংযোজন কৰে আৰু সংবিধানৰ দ্বাদশ অনুসূচীত (Twelfth Schedule) নগৰ পালিকা (Municipality) সম্বন্ধীয় ১৮টা বিষয় অন্তর্ভুক্ত কৰা হয়।
- ২৪৩ Q নং অনুচ্ছেদ (Article 243Q) অনুসৰি নগৰীয় এলেকাৰ প্ৰশাসন সুচাৰুৰূপে পৰিচালনা কৰিবলৈ নগৰ পঞ্চায়ত, পৌৰসভা (Municipal Councils) আৰু পৌৰনিগম (Municipal Corporations) নামেৰে তিনিতৰপীয়া নগৰীয়া স্বায়ত্বশাসিত অনুষ্ঠানৰ সৃষ্টি কৰা হয়। ইয়াৰ প্ৰতিনিধিসকলক নিজসমষ্টিৰ ভোটাৰসকলে প্ৰত্যক্ষভাৱে নির্বাচিত কৰে। প্ৰত্যেক পৌৰ এলেকাক কিছুমান সৰু সৰু ভৌগোলিক এলেকাত বিভক্ত কৰা হয় আৰু এনে এলেকাসমূহক ৱার্ড (Ward) বোলে। প্ৰত্যেক ৱার্ডৰ পৰা এজনকৈ সদস্য প্ৰত্যক্ষ নির্বাচন পদ্ধতিৰে নির্বাচিত কৰা হয়। সদস্যসকল প্ৰাপ্তবয়স্ক ভোটাৰ ভিত্তিত নির্বাচিত হয়। ৱাজ্যিক বিধানমণ্ডলে আইন প্ৰণয়নৰ জৰিয়তে ৱার্ড কমিটিৰ গঠন আৰু ৱার্ড এলেকাৰ সীমা নির্ধাৰণ কৰিব পাৰে।
- প্ৰত্যেকখন নগৰ পালিকাই ইয়াৰ প্ৰথমখন সভা আহ্বান কৰা দিনটোৰ পৰা পাঁচ বছৰ কার্যকাল চলায়। ৭৪তম সংবিধান সংশোধনী আইনৰ জৰিয়তে অনুসূচিত জাতি আৰু জনজাতিৰ লোকসকলৰ বাবে আসন সংৰক্ষণৰ ব্যৱস্থা কৰা হৈছে। মুঠ আসনৰ ৩৩%শতাংশ আসন মহিলাসকলৰ বাবে সংৰক্ষণৰ দিহা কৰা হৈছে। এই আইনৰ অধীনত নগৰ পালিকাৰ হ'ল এক স্বায়ত্ব শাসিত

অনুষ্ঠান। অর্থনৈতিক উন্নয়ন আৰু সামাজিক ন্যায় প্রতিষ্ঠাৰ উদ্দেশ্যে এনে অনুষ্ঠানসমূহে আঁচনি যুগুত আৰু ৰূপায়ণ কৰিব পাৰে।

- ৰাজ্যিক বিধানমণ্ডলে আইন প্রণয়নৰ জৰিয়তে এনে অনুষ্ঠানসমূহলৈ ক্ষমতা আৰু কর্তৃত্ব হস্তান্তৰ কৰিব পাৰে, যাতে এনে অনুষ্ঠানসমূহ স্বায়ত্বশাসিত অনুষ্ঠান হিচাপে গঢ় লয়। পৌৰ অনুষ্ঠানসমূহে সংবিধানৰ দ্বাদশ অনুসূচীৰ অধীনত অন্তর্ভুক্ত ১৮ টা বিষয়ৰ ওপৰত আঁচনি যুগুত আৰু ৰূপায়ণ কৰিব পাৰে। পৌৰ অনুষ্ঠানসমূহলৈ কৰ আৰোপ আৰু সংগ্রহ কৰৰ ক্ষমতা অর্পণ কৰা হৈছে। পৌৰ এলেকাৰ অন্তর্ভুক্ত পৰিসীমাৰ ভিতৰত এই অনুষ্ঠানসমূহে কৰ আৰোপ আৰু সংগ্রহ কৰি পুঁজি (Fund) গঠন কৰিব পাৰে।
- ৭৩ তম সংবিধান সংশোধনী আইন (১৯৯৩)ৰ অধীনত গঠন হোৱা ৰাজ্যিক वित्तीय আয়োগে (State Finance Commission) পৌৰ অনুষ্ঠানসমূহৰ বিত্তীয় অৱস্থাৰ ওপৰত সমীক্ষা চলাব পাৰে। পৌৰ অনুষ্ঠানসমূহৰ নির্বাচন সুচাৰুৰূপে পৰিচালনা আৰু নিয়ন্ত্রণ কৰাৰ উদ্দেশ্যে ৰাজ্যিক নির্বাচন আয়োগৰ ওপৰত দায়িত্ব ন্যস্ত কৰা হৈছে আৰু এই আয়োগে নির্বাচন বিধি প্রস্তুত কৰে।

অগ্রগতি নিৰীক্ষণ

প্রশ্ন ৯ ঃ ৭৩তম সংবিধান সংশোধনী আইন কোনটো নতুন অংশ ভাৰতীয় সংবিধানত সংযোজন কৰে?

.....

.....

প্রশ্ন ১০ ঃ পঞ্চায়ত এলেকাৰ অধীনত গাঁওসভা হ'ল গ্রাম্য জনতাৰ সংসদ (People's Parliament) (শুদ্ধ/অশুদ্ধ)

.....

.....

প্রশ্ন ১১ ঃ পঞ্চায়তৰ কার্যকাল -

(ক) ৪ বছৰ (খ) ৫ বছৰ (গ) ৬ বছৰ

.....

.....

প্রশ্ন ১২ ঃ গাঁও পঞ্চায়তৰ সভাপতিজন কেনেকৈ নির্বাচিত হয়?

.....

.....

প্ৰশ্ন ১৩ ঃ নগৰ পালিকাৰ কাৰ্যকাল হ'ল ছয় বছৰ। (শুদ্ধ/অশুদ্ধ)

.....

প্ৰশ্ন ১৪ ঃ নগৰ পালিকাৰ বিভিন্ন ভাগসমূহ কি কি?

.....

.....

১২.৬ অধ্যায়টিৰ পৰা আমি কি শিকিলোঁ

- 'স্থানীয় স্বায়ত্ব শাসন' ধাৰণাটোৰ উৎপত্তি হয় আমাৰ দেশ ভাৰতবৰ্ষ বৃটিছসকলে শাসন কৰাৰ সময়ছোৱাত। পঞ্চায়ত অনুষ্ঠানসমূহৰ এক স্বায়ত্ব শাসিত অনুষ্ঠানৰ মৰ্যাদা প্ৰদান কৰাৰ উদ্দেশ্যে স্বাধীনতাৰ পাছৰ পৰাই চৰকাৰী প্ৰচেষ্টাৰ উদ্যোগত বিভিন্ন ধৰণৰ কমিটি গঠন কৰা হৈছিল, যাতে পঞ্চায়ত অনুষ্ঠানসমূহে নিজে আঁচনি প্ৰস্তুত কৰি তেনে আঁচনিৰ ৰূপায়ণ কৰিব পাৰে।
- ৭৩ তম সংবিধান সংশোধনী আইন (১৯৯২) আৰু ৭৪তম সংবিধান সংশোধনী আইন, ১৯৯২, কেইখনক স্থানীয় স্বায়ত্ব শাসন ব্যৱস্থাৰ ইতিহাসত এক মাইলৰ খুটি হিচাপে (milestone) বিবেচনা কৰা হয়। এই আইন কেইখনৰ জৰিয়তে স্থানীয় জনসাধাৰণক ৰাজনৈতিক আৰু প্ৰসাশনীয় দিশত ক্ষমতা হস্তান্তৰ কৰা হৈছে। তৃণমূল পৰ্যায়ত গণতন্ত্ৰ প্ৰতিষ্ঠা কৰাই হ'ল এই আইনৰ প্ৰধান লক্ষ্য।
- ৭৩ তম সংবিধান সংশোধনী আইন গৃহীত হোৱাৰ ফলত সংবিধানত নতুনকৈ পঞ্চায়ত নামেৰে নৱম অংশ (Part-IX) সংযোজিত কৰা হয়।এক নতুন অনুসূচী, অৰ্থাৎ একাদশ অনুসূচী (Eleventh Schedule) সংযোজন কৰা হয়।
- প্ৰতি পাঁচ বছৰৰ মূৰে মূৰে নিয়মিত নিৰ্বাচন (Regular Election) অনুষ্ঠিত কৰাৰ ওপৰত ৭৩ তম সংবিধান সংশোধনী সংশোধনী আইনে গুৰুত্ব প্ৰদান কৰে। ইয়াৰ উপৰি মুঠ আসনৰ এক তৃতীয়াংশ আসন মহিলাসকলৰ কাৰণে আচুতীয়াকৈ সংৰক্ষণৰ ব্যৱস্থা কৰা হৈছে যাতে পুৰুষৰ দৰে মহিলাসকলেও উন্নয়নী প্ৰক্ৰিয়া আৰু সিদ্ধান্ত গ্ৰহণ প্ৰক্ৰিয়াত অংশগ্ৰহণ কৰিব পাৰে। অনুসূচিত জাতি আৰু জনজাতিৰ লোকসকলৰ কাৰণে আসন সংৰক্ষণ (Seat Reservation) হ'ল উক্ত সংশোধনী আইনৰ আন এটি এক বৈশিষ্ট্য।
- ইয়াৰ অনুৰূপ ব্যৱস্থা হিচাপে অসম চৰকাৰেও অসম পঞ্চায়ত আইন ১৯৯৪ (Assam Panchayat Act 1994) গ্ৰহণ কৰে। এই আইন অনুসৰি জিলা পৰ্যায়ত জিলা পৰিষদ, ব্লক পৰ্যায়ত আঞ্চলিক পঞ্চায়ত আৰু গাঁও পৰ্যায়ত গাঁও পঞ্চায়ত নামেৰে তিনিতৰপীয়া পঞ্চায়ত অনুষ্ঠান গঠন কৰা হয়।

- ৭৪তম সংবিধান সংশোধনী আইন, ১৯৯২, সংবিধানত নৱম (ক) (Part-IXA) নামেৰে এক নতুন অংশ সংযোজন কৰে আৰু সংবিধানৰ দ্বাদশ অনুসূচীত (Twelfth Schedule) নগৰ পালিকা (Municipality) সম্বন্ধীয় ১৮টা বিষয় অন্তর্ভুক্ত কৰা হয়।

১২.৭ অধিক জানিবলৈ

অসমীয়া গ্রন্থ ঃ

১) গগৈ, অধ্যাপক পুৰন্দৰ২০০০ । *ভাৰতৰ প্রশাসন আৰু ৰাজনীতি*। গুৱাহাটী ঃ বনলতা।

২) শর্মা, দুর্গা কান্ত , ৰফিক, জামান আৰু শর্মা ,ড° পূৰবী ২০০৫। *স্নাতক মহলাৰ ভাৰতীয় ৰাজনৈতিক ব্যৱস্থা— এক আলোকপাত* । গুৱাহাটী ঃ অসম বুক ডিপ'।

৩) পাল, ড° কৃপেশ চন্দ্র আৰু নায়ক, প্রতুল চন্দ্র২০১১ । *স্নাতক মহলাৰ ভাৰতৰ ৰাজনৈতিক ব্যৱস্থা*। গুৱাহাটী ঃ অৰুণ প্রকাশন।

ইংৰাজী গ্রন্থ ঃ

1) Chander, Prakash.(2000). *Indian Government and Politics*. New Delhi : Cosmos Bookhive Pvt. Ltd.

2) Ghai, K.K. (2007). *Indian Government and Politics*.New Delhi: Kalyani Publishers.

3) Kapur, Anup Chand and Misra, K.K. (2006). *Select Constitutions.* New Delhi : S. Chand and Company.

4) Pylee, M,V. (2006). *Constitutional Government in India.* New Delhi:S. Chand and Company.

১২.৮ অগ্রগতিৰ খতিয়ান

১ নং প্রশ্নৰ উত্তৰ ঃ মন্টেগু চেম্চ'ফর্ড সংস্কাৰ আইন (Montague Chelmsford Reforms)ৰ প্রতিবেদনত।

২ নং প্রশ্নৰ উত্তৰ ঃ (গ)১৯৫২ চনত

৩ নং প্রশ্নৰ উত্তৰ ঃ (ক) বলবন্ত ৰায় মেহতা কমিটি।

৪ নং প্রশ্নৰ উত্তৰ ঃ শুদ্ধ

৫ নং প্রশ্নৰ উত্তৰ ঃ শুদ্ধ

৬ নং প্রশ্নৰ উত্তৰ ঃ জিলা পর্যায়ত জিলা পৰিষদ, ব্লক পর্যায়ত আঞ্চলিক পঞ্চায়ত আৰু গাঁও পর্যায়ত গাঁও পঞ্চায়ত

৭ নং প্রশ্নৰ উত্তৰ ঃ ৰাজ্যিক বিত্তীয় আয়োগ (State Finance Commission)

৮ নং প্রশ্নৰ উত্তৰ ঃ তিনি

৯ নং প্রশ্নৰ উত্তৰ ঃ নৱম অংশ (Part-IX)

১০ নং প্রশ্নৰ উত্তৰ ঃ শুদ্ধ

১১ নং প্রশ্নৰ উত্তৰ ঃ ৫ বছৰ

১২ নং প্রশ্নৰ উত্তৰ ঃ গাঁও পঞ্চায়ত এলেকাৰ অন্তর্ভুক্ত ভোটাৰসকলে প্রত্যক্ষ নির্বাচন পদ্ধতিৰে গাঁও পঞ্চায়তৰ সভাপতি জনক নির্বাচিত কৰে।

১৩ নং প্রশ্নৰ উত্তৰ ঃ অশুদ্ধ

১৪ নং প্রশ্নৰ উত্তৰ ঃ নগৰ পালিকা, পৌৰসভা আৰু পৌৰ নিগম

১২.৯ আৰ্হি প্রশ্ন

(ক) বস্তুধর্মী প্রশ্ন -

প্রশ্ন ১ ঃ কোনখন কমিটিয়ে মণ্ডল পঞ্চায়ত আৰু জিলা পঞ্চায়ত নামেৰে দুই তৰপীয়া পঞ্চায়ত অনুষ্ঠান গঢ়ি তোলা পৰামর্শ আগবঢ়াইছিল?

প্রশ্ন ২ ঃ কোনটো অনুচ্ছেদ অনুসৰি পঞ্চায়তী অনুষ্ঠানসমূহক স্বায়ত্ব শাসিত অনুষ্ঠান 'Institutions of Self Government' হিচাপে স্বীকৃতি দিয়া হৈছে?

প্রশ্ন ৩ ঃ নগৰ পালিকাৰ দুটা কার্য উল্লেখ কৰক।

প্রশ্ন ৪ ঃ সংবিধানৰ কোনটো অনুসূচীত নগৰ পালিকা সম্বন্ধীয় বিষয় অন্তর্ভুক্ত কৰা হৈছে?

খ) চুটি প্রশ্ন (১৫০ শব্দৰ ভিতৰত উত্তৰ লিখক)

প্রশ্ন ১ ঃ অসম পঞ্চায়ত আইন ১৯৯৪ ৰ প্রধান বৈশিষ্ট্যসমূহ উল্লেখ কৰক।

প্রশ্ন ২ ঃ ৭৩ তম সংবিধান সংশোধনী আইন (১৯৯২) আৰু ৭৪ তম সংবিধান সংশোধনী আইন (১৯৯২)ৰ দুটা বৈশিষ্ট্য উল্লেখ কৰক।

প্রশ্ন ৩ ঃ ভাৰতৰ স্থানীয় স্বায়ত্ব শাসনৰ বিকাশ সম্পর্কে এটি টোকা লিখক।

প্রশ্ন ৪ ঃ অসমৰ স্থানীয় স্বায়ত্ব শাসনৰ বিকাশ সম্পর্কে ব্যাখ্যা কৰক।

গ) ৰচনাধর্মী প্রশ্ন (৩০০-৫০০ শব্দৰ ভিতৰত উত্তৰ লিখক)

প্রশ্ন ১ ঃ ৭৩ তম সংবিধান সংশোধনী আইন (১৯৯২) ৰ মূল বৈশিষ্ট্যসমূহ লিখক।

প্রশ্ন ২ ঃ ৭৪ তম সংবিধান সংশোধনী আইন (১৯৯২) ৰ মূল বৈশিষ্ট্যসমূহ লিখক।

****

অধ্যায় ১৩ ঃ নির্বাচন আয়োগ; নির্বাচনী সংস্কাৰ

অধ্যায় গাঁথনি

১৩.১ উদ্দেশ্য

১৩.২ পৰিচয়

১৩.৩ নির্বাচন আয়োগ

- ১৩.৩.১ গাঁথনি
- ১৩.৩.২ নিযুক্তি আৰু কার্যকাল
- ১৩.৩.৩ নির্বাচন আয়োগৰ স্বতন্ত্রতা
- ১৩.৩.৪ ভাৰতৰ নির্বাচন আয়োগৰ ক্ষমতা আৰু কার্যাৱলী

১৩.৪ ভাৰতত নির্বাচনী সংস্কাৰ

১৩.৫ অধ্যায়টিৰ পৰা আমি কি শিকিলোঁ

১৩.৬ অধিক জানিবলৈ

১৩.৭ অগ্রগতিৰ খতিয়ান

১৩.৮ আৰ্হি প্রশ্ন

১৩.১ উদ্দেশ্য

এই অধ্যায়টিৰ জৰিয়তে আপুনি—

- নির্বাচন আয়োগৰ গাঁথনি ব্যাখ্যা কৰিব পাৰিব
- নির্বাচন আয়োগে কিদৰে স্বতন্ত্রতা বজায় ৰাখে লক্ষ্য কৰিব পাৰিব
- নির্বাচন আয়োগৰ ক্ষমতা আৰু কার্যাৱলী আলোচনা কৰিব পাৰিব
- ভাৰত চৰকাৰৰদ্বাৰা বিভিন্ন নির্বাচনী সংস্কাৰ আৰু নির্বাচন আয়োগৰ লগতে আগলৈ অধিক সংস্কাৰৰ বাবে পৰামর্শসমূহ ব্যাখ্যা কৰিব পাৰিব ।

১৩.২ পৰিচয়

গণতান্ত্রিক ব্যৱস্থাত নির্বাচন এক অত্যাৱশ্যকীয় বা আধাৰ উপাদান। গণতন্ত্রই যিহেতু জনসাধাৰণৰ প্রতিনিধিসকলক আইন প্রণয়নৰ ক্ষমতা প্রদান কৰিছে সেয়েহে নির্বাচনৰ গুৰুত্বক অস্বীকাৰ বা অৱমূল্যায়ন কৰিব নোৱাৰি। এক সুসংগঠিত আৰু সুস্থিৰ নির্বাচন পদ্ধতি অবিহনে গণতান্ত্রিক ব্যৱস্থা ফলপ্রসূ হ'ব নোৱাৰে।

সংসদীয় আৰ্হি চৰকাৰেৰে ভাৰত গণৰাজ্য পৃথিৱীৰ ভিতৰতে সর্ববৃহৎ গণতন্ত্র। সেয়েহে নির্বাচন পদ্ধতি আৰু নির্বাচন পৰিচালনা কৌশলে ভাৰতীয় ৰাজনৈতিক পদ্ধতিত গুৰুত্বপূর্ণ স্থান দখল অধিকাৰ কৰিছে। সংবিধানৰ প্রণেতাসকল এই দিশটোৰ প্রতি সম্পূর্ণ সজাগ আছিল

আৰু সেয়েহে স্বতন্ত্ৰ পৰিচালনা ব্যৱস্থাৰ সুবিধা প্ৰদান কৰিছে। উদাহৰণস্বৰূপে, নিৰ্বাচন আয়োগে ৰাষ্ট্ৰপতি, উপ ৰাষ্ট্ৰপতি, কেন্দ্ৰীয় সংসদ আৰু ৰাজ্যিক বিধান সভাৰ নিৰ্বাচন পৰিচালনা কৰে।

এই অধ্যায়ত আমি পুংখানুপুংখভাৱে নিৰ্বাচন আয়োগৰ গাঁথনি, ক্ষমতা আৰু কাৰ্যাৱলীৰ বিষয়ে আলোচনা কৰিম। ইয়াৰ সমান্তৰালভাৱে আমাৰ নিৰ্বাচনী প্ৰক্ৰিয়াত যিমান খিনি বিভিন্ন সংস্কাৰ কৰা হৈছে তাৰ লগতে ভৱিষ্যতে সংস্কাৰ সাধনৰ বাবে কিছুমান পৰামৰ্শও আলোচনা কৰা হ'ব।

১৩.৩ নিৰ্বাচন আয়োগ

ভাৰতৰ সংবিধানৰ ৩২৪ নং অনুচ্ছেদে ৰাষ্ট্ৰপতি, উপ ৰাষ্ট্ৰপতি, সংসদ আৰু বিধানসভা এই সকলো নিৰ্বাচন তত্ত্বাৱধান, পৰিচালনা আৰু নিয়ন্ত্ৰণ কৰিবলৈ এক একক নিৰ্বাচন আয়োগৰ সুবিধা প্ৰদান কৰিছে। এই আয়োগ হৈছে স্থায়ী, স্বতন্ত্ৰ আৰু সংবিধান বদ্ধ বা সংবিধান স্বীকৃত সংস্থা।

১৩.৩.১ গাঁথনি

১৯৫০ চনৰ ২৫ জানুৱাৰীত কেৱল এজন মুখ্য নিৰ্বাচন আয়ুক্তৰে নিৰ্বাচন আয়োগ গঠন কৰা হয়। ১৯৮৯ চনত ৰাজীৱ গান্ধীৰ চৰকাৰৰ দিনত প্ৰথম বাৰৰ বাবে আৰু দুগৰাকী নিৰ্বাচনী আয়ুক্ত নিৰ্বাচন আয়োগত নিযুক্তি দিয়া হয়। অৱশ্যে এই সিদ্ধান্ত ১৯৮৯ চনৰ নৱেম্বৰত ভি. পি. সিঙে চৰকাৰৰ দিনতে বাতিল কৰা হয়। ১৯৯৩ চনত ৰাষ্ট্ৰপতিয়ে এক অধ্যাদেশ যোগে দুগৰাকী অতিৰিক্ত আয়ুক্তক নিযুক্তি দিয়ে। পৰৱৰ্ত্তী সময়ত সংসদে নিৰ্বাচনী আয়ুক্ত সংশোধনী বিধেয়ক (১৯৯৩) গৃহীত কৰে, তেতিয়াৰ পৰা দুগৰাকী নিৰ্বাচন আয়ুক্ত আৰু তেওঁলোকৰ ওপৰত এগৰাকী মুখ্য নিৰ্বাচন আয়ুক্তৰে নিৰ্বাচন আয়োগ গঠন কৰা হয়। ১৯৯৫ চনৰ উচ্চতম ন্যায়ালয়ৰ ৰায় অনুসৰি এই তিনিওগৰাকী নিৰ্বাচন আয়ুক্তই সকলো বিষয়তে সমান ক্ষমতা আৰু সমান সাংবিধানিক মৰ্যাদা লাভ কৰিব। অৱশ্যে নিৰ্বাচন আয়োগৰ সভাসমূহত মুখ্য নিৰ্বাচন আয়ুক্তই সভাপতিত্ব কৰিব। সিদ্ধান্ত সমূহ সৰ্বসন্মতি ক্ৰমে অথবা সংখ্যাগৰিষ্ঠ মতৰদ্বাৰা লোৱা হয়।

নিৰ্বাচন আয়োগৰ মুখ্য কাৰ্যালয় বা সচিবালয় নতুন দিল্লীত অৱস্থিত, প্ৰায় তিনিশ বিষয়া কৰ্মচাৰীৰে গঠিত সচিবালয়ৰ মুৰব্বী হিচাপে আয়োগৰদ্বাৰা বাছনিকৃত দুগৰাকী উপ নিৰ্বাচন আয়ুক্ত থাকে। সচিবালয়ে আয়োগৰ প্ৰশাসনীয় কাম-কাজত সহায় কৰে।

ৰাজ্যিক পৰ্যায়ত নিৰ্বাচন আয়োগে নিযুক্তি দিয়া মুখ্য নিৰ্বাচনী বিষয়াই ৰাজ্য চৰকাৰৰ লগত পৰামৰ্শ কৰি ৰাজ্যৰ নিৰ্বাচনী কাম-কাজ তত্ত্বাৱধান কৰে।

১৩.৩.২ নির্বাচন আয়োগৰ নিযুক্তি আৰু কার্যকাল

সংসদে প্রস্তুত কৰা বিধিৰ অধীনত ৰাষ্ট্রপতিয়ে নির্বাচন আয়োগৰ তিনিও গৰাকী নির্বাচন আয়ুক্তক নিযুক্তি প্রদান কৰে। সংসদ আৰু ৰাজ্যিক বিধানসভাৰ সাধাৰণ নির্বাচন আৰম্ভ হোৱা আগেয়ে মুখ্য আয়ুক্তক নিজৰ কর্মৰাজি সম্পাদন কৰাত সহায় কৰিবলৈ ৰাষ্ট্রপতিয়ে প্রাদেশিক আয়ুক্তসকলক নিযুক্তি দিয়ে।

নির্বাচন আয়োগৰ তিনিগৰাকী আয়ুক্তৰ চাকৰিৰ ম্যাদ বা কার্যকাল ছয় বছৰ। ৰাষ্ট্রপতিয়ে এবাৰত তেওঁলোকৰ চাকৰি কাল এবছৰলৈ বৃদ্ধি কৰিব পাৰে। অৱশ্যে ৬৫ বছৰ বয়স অতিক্রম কৰাৰ পাছত তেওঁলোক পদৱীত থাকিব নোৱাৰিব।

১৩.৩.৩ নির্বাচন আয়োগৰ স্বতন্ত্রতা

ভাৰতৰ সংবিধানে নির্বাচন আয়োগৰ স্বতন্ত্রতা বর্তাই ৰখাৰ বাবে কিছুমান নির্দিষ্ট সুবিধা প্রদান কৰিছে যাতে এই সাধ্যগত কর্তৃত্বৰে ৰাজনৈতিক দলসমূহৰ ক্ষমতাৰ হস্তক্ষেপৰ পৰা মুক্ত হৈ দেশত কার্যপালিকা আৰু ন্যায়পালিকাৰ কাৰণে মুক্ত আৰু নিৰপেক্ষ নির্বাচন অনুষ্ঠিত কৰিব পাৰে।

আয়োগৰ নিৰপেক্ষতা আৰু স্বতন্ত্রতা বর্তাই ৰখাৰ বাবে সংবিধানৰদ্বাৰা তলত দিয়া ধৰণেৰে ভূমিকা বা ব্যৱস্থাসমূহ গ্রহণ কৰা হৈছে।

(ক) মুখ্য নির্বাচনী আয়ুক্ত হিচাপে এবাৰ নিযুক্তি পোৱাৰ পাছত তেওঁক ৰাষ্ট্রপতিয়ে সাধাৰণ বা গতানুগতিক পন্থাৰে অপসাৰণ কৰিব নোৱাৰে। অৱশ্যে তেওঁ নিজে পদত্যাগ কৰিব পাৰে। সদনৰ দুই খন সদনতে উপস্থিত দুই তৃতীয়াংশ সদস্যৰ মতদানেৰে গৃহীত প্রস্তাৱ অনুসৰিহে ৰাষ্ট্রপতিয়ে কেৱল মুখ্য নির্বাচনী আয়ুক্তক অপসাৰিত কৰিব পাৰে। আন আন নির্বাচন আয়ুক্ত বা প্রাদেশিক আয়ুক্তসকলক চাকৰিৰ পৰা মুখ্য নির্বাচনী আয়ুক্তৰ পৰামর্শ মর্মে ৰাষ্ট্রপতিয়ে অপসাৰণ কৰিব পাৰে।

(খ) নিযুক্তিৰ পাছত মুখ্য নির্বাচনী আয়ুক্ত এগৰাকী বিফল হ'লে বা তেওঁ কিবা অসুবিধাজনক পৰিস্থিতিৰ মুখামুখি হ'লেও তেওঁৰ চাকৰিৰ পদমর্যাদাৰ পৰিৱর্তন কৰিব নোৱাৰি।

(গ) নির্বাচন অনুষ্ঠিত কৰা, তত্ত্বাৱধানত, পৰিচালনা আৰু নিয়ন্ত্রণ কৰাৰ ক্ষেত্রত নির্বাচন আয়োগৰ ক্ষমতা অদ্বিতীয় বা পূর্ণস্বাধীনতা। এই ক্ষেত্রত কোনোৱে আয়োগক প্রশ্ন কৰিব নোৱাৰে।

১৩.৩.৪ নির্বাচন আয়োগৰ ক্ষমতা আৰু কার্যাৱলী

১৯৫০ আৰু ১৯৫১ চনৰ জনসাধাৰণৰ প্রতিনিধিত্ব আইনৰ সহায়েৰে নির্বাচন আয়ুক্তৰ অধীনত নির্বাচন আয়োগে নির্বাচনী কাম-কাজ সম্পাদন কৰে। দেশৰ সমগ্র

নির্বাচনী প্রক্রিয়াটো এই দুই আইনৰ জৰিয়তে সম্পন্ন হয়। এই দুই আইনে নির্বাচন পদ্ধতি আৰু ইয়াৰ কাম-কাজৰ আধাৰ নির্মাণো কৰিছে।

সংবিধানৰ ৩২৪ ৰ পৰা ৩২৮ অনুচ্ছেদলৈকে নির্বাচন আয়োগৰ ক্ষমতা আৰু কার্যাৱলী উল্লেখ কৰা হৈছে। তলত সেইবোৰ আলোচনা কৰা হ'ল —

(ক) প্রশাসনীয় ক্ষমতা

(১) সংসদ, বিধান সভা, ৰাষ্ট্রপতি, উপ ৰাষ্ট্রপতি আৰু আঞ্চলিক বা দেশৰ পৰিষদ সমূহৰ বাবে ভোটাৰৰ নথি-পত্র, তালিকা আদি প্রস্তুত কৰা; প্রত্যেক লোকপিয়লৰ পাছত আৰু প্রত্যেক সংসদীয় আৰু ৰাজ্যিক বিধান সভাৰ নির্বাচনৰ আগে আগে উপযুক্ত ভাৱে সেইবোৰ পুনঃপৰীক্ষা আৰু সংশোধন কৰা।

(২) দেশত নির্বাচনী প্রক্রিয়াটো মুক্ত আৰু পৰিচ্ছন্নভাৱে যাতে সম্পন্ন হয় তাৰ বাবে সমগ্র ব্যৱস্থাটো তত্ত্বাৱধান কৰা।

(৩) নির্বাচনৰ তাৰিখ স্থিৰ আৰু ঘোষণা কৰা, মনোনয়ন পত্র-দাখিল আৰু প্রত্যাহাৰৰ দিন ধার্য কৰা, নির্বাচনৰ আগেয়ে মনোনয়ন পত্রসমূহ পৰীক্ষা কৰা আৰু নির্বাচনৰ ফলাফল ঘোষণা কৰা।

(৪) কেন্দ্র আৰু বিধান সভাৰ সদস্যৰ অযোগ্যতাৰ সম্পর্কত প্রশ্ন উত্থাপন হ'লে আয়োগে ৰাষ্ট্রপতি আৰু ৰাজ্যপালক এই বিষয়ত পৰামর্শ প্রদান কৰিব পাৰে।

(৫) নির্বাচন পৰিচালনাৰ বাবে প্রয়োজনীয় কর্মচাৰী যাতে যথোপযুক্তভাৱে পোৱা যায় তাৰ সুবিধা কৰিবলৈ ৰাষ্ট্রপতি আৰু ৰাজ্যৰ ৰাজ্যপালক অনুৰোধ কৰা।

(৬) কোনো সমষ্টিত যদি ভোট গ্রহণৰ দিনা অসৎ কার্যপন্থাৰ বাবে বিশৃংখলতাৰ সৃষ্টি হয়, তেতিয়া সমষ্টিটোত নতুনকৈ ভোট গ্রহণৰ ব্যৱস্থাও আয়োগে কৰিব পাৰে।

(৭) লোকসভা আৰু ৰাজ্যিক বিধান সভাৰ অনুসূচীত জাতি আৰু অনুসূচীত জনজাতিৰ বাবে আসন সংৰক্ষণ বিষয়তো নির্বাচন আয়োগ জড়িত।

(৮) সংসদৰ সাম্প্রতিক সীমা নির্ধাৰণ আইনৰ অধীনত সমগ্র ভাৰতৰ সমষ্টিসমূহৰ ক্ষেত্রীয় সীমা নির্ধাৰণ।

(৯) ৰাজনৈতিক দলসমূহক স্বীকৃতি প্রদান আৰু পঞ্জীয়ন কৰা, নির্বাচনৰ ফলাফলৰ পাছত দলসমূহৰ কৃতকার্যতা বা সফলতাক আধাৰ কৰি ৰাষ্ট্রীয় বা ৰাজ্যিক ৰাজনৈতিক দলসমূহক তেওঁলোকৰ মর্যাদা প্রদান কৰা, আৰু দলসমূহক প্রতীক চিহ্ন প্রদান কৰা।

(১০) কোনো এক ৰাজনৈতিক দলৰ নির্বাচনী প্রতীক চিহ্ন বণ্টন সম্পর্কীয় বিতর্ক বা বাদানুবাদ সৃষ্টি হ'লে, নির্বাচন আয়োগে তাৰ সমাধান কৰিব পাৰে।

(১১) নিৰ্বাচন আয়োগে নিৰ্বাচনৰ আগেয়ে সকলোবোৰ ৰাজনৈতিক দলক ৰাজহুৱা প্ৰচাৰ মাধ্যম যেনে সৰ্বভাৰতীয় অনাতাঁৰ আৰু দূৰদৰ্শন যোগেদি নিৰ্বাচনী প্ৰচাৰ চলাবৰ বাবে সময় নিৰ্ধাৰণ আৰু আৱণ্টনো কৰে।

(খ) অৰ্ধ বিচাৰ সংক্ৰান্তীয় ক্ষমতা

(১) নিৰ্বাচন আয়োগ স্বীকৃতি প্ৰাপ্ত ৰাজনৈতিক দলসমূহৰ মাজত বিবাদ নিষ্পত্তি আৰু নিৰ্বাচনী প্ৰতীক পট আৱণ্টনৰ ক্ষেত্ৰত আদালতৰ দৰে কাৰ্য সম্পাদন কৰে। নিৰ্বাচনী ব্যৱস্থাৰ লগত জড়িত বিবাদ বা বিতৰ্কসমূহ অনুসন্ধানৰ বাবে আয়োগে বিষয়া নিয়োগ কৰিব পাৰে।

(২) নিৰ্বাচনত প্ৰতিদ্বন্দ্বিতা কৰা প্ৰাৰ্থী এগৰাকীক নিৰ্বাচন আয়োগে অযোগ্য ঘোষণা কৰিব পাৰে যদিহে প্ৰাৰ্থীগৰাকীয়ে নিৰ্বাচনী ব্যয়ৰ হিচাপ আয়োগে নিৰ্ধাৰণ কৰি দিয়া সময়ৰ ভিতৰত আৰু আইনে নিৰ্ধাৰণ কৰি দিয়া মতে দিব নোৱাৰে।

(৩) নিৰ্বাচন আয়োগে আইনৰ অধীনত এনে ধৰণৰ অযোগ্যতাৰ সময় হ্ৰাস বা প্ৰত্যাহাৰ কৰিব পাৰে আৰু আন অযোগ্যতাও উঠাই ল'ব পাৰে।

(গ) নিৰ্বাচনৰ আৰ্হি আচৰণ বিধি ঃ

(১) নিৰ্বাচন আয়োগৰ আন গুৰুত্বপূৰ্ণ কাৰ্য হ'ল আৰ্হি আচৰণ বিধি প্ৰস্তুত কৰা আৰু আয়োগৰদ্বাৰা ৰাজ্যিক বিধান সভা বা লোকসভাৰ সাধাৰণ নিৰ্বাচনৰ দিন ঘোষণা কৰাৰ লগে লগে আৰ্হি আচৰণ বিধি বলৱৎ কৰা। সমগ্ৰ নিৰ্বাচনী প্ৰক্ৰিয়াটো সম্পূৰ্ণ হোৱালৈকে আৰ্হি আচৰণ বিধি বাহাল থাকে।

আৰ্হি আচৰণ বিধি হৈছে ভাৰতৰ নিৰ্বাচন আয়োগে জাৰী কৰা শাসনাধিষ্ঠিত দলকে ধৰি সকলো ৰাজনৈতিক দল আৰু সকলো প্ৰতিদ্বন্দ্বীয়ে নিৰ্বাচনৰ সময়ত প্ৰধানকৈ সাধাৰণ আচাৰ বিধি সম্পৰ্কত, ভাষণ, নিৰ্বাচনী ইস্তাহাৰ, সভা-সমিতি আৰু শোভাযাত্ৰা, ভোট গ্ৰহণৰ দিন আৰু ভোট গ্ৰহণ কেন্দ্ৰ আদিবোৰত পালন কৰিবলগীয়া নিৰ্দেশাৱলী বা নিয়মৰ সমষ্টি।

আচাৰ বিধিত সন্নিৱিষ্ট নিৰ্দেশাৱলী বা নিয়মসমূহ মানি চলিম বুলি দেশৰ সকলো ৰাজনৈতিক দলৰ সন্মতি স্বীকাৰ আৰু ঐক্যমতেৰেহে নিৰ্বাচনী আচাৰ বিধিৰ নিৰ্দেশাৱলী সফল কাৰ্যকৰী হয়। আৰ্হি আচৰণ বিধিৰ প্ৰধান লক্ষ্যই মুক্ত আৰু নিকা নিৰ্বাচন অনুষ্ঠিত কৰা, সাম্প্ৰদায়িক সংঘাত আৰু দুৰ্নীতি কাৰ্য প্ৰতিহত কৰা।

- **সাধাৰণ আচাৰ বিধি**

  কোনো দল বা প্ৰাৰ্থীয়ে এনে কোনো কামত জড়িত হ'ব নোৱাৰে, যি বিভিন্ন জাতি আৰু ধৰ্ম বা ভাষিক সম্প্ৰদায়ৰ মাজত উত্তেজনাৰ/সংঘাতৰ কাৰণ হয় বা তেওঁলোকৰ মাজত বিদ্যমান বৈপৰীত্যক অধিক তীব্ৰতৰ কৰি তোলে।

যেতিয়া আন এটা ৰাজনৈতিক দলক সমালোচনা কৰা হয়, তেতিয়া এই সমালোচনা সেইদলৰ নীতি আৰু আঁচনি, বিগত সময়ৰ দলটোৰ তথ্যপাতি আৰু কাম-কাজৰ মাজতে সীমাবদ্ধ হ'ব লাগে। দলেই হওক বা প্ৰাৰ্থীয়ে হওক আন প্ৰতিদ্বন্দ্বী প্ৰাৰ্থীৰ ব্যক্তিগত জীৱনক সমালোচনা কৰিব নোৱাৰিব।

সকলো ৰাজনৈতিক দল আৰু প্ৰাৰ্থীয়ে ভোটাৰক ধন প্ৰদান কৰা, ভোটাৰক ভয় ভাবুকি প্ৰদান কৰা, ভোটাৰক প্ৰভাৱিত কৰা, ভোটগ্ৰহণ কেন্দ্ৰৰ ১০০ মিটাৰৰ ভিতৰত প্ৰচাৰ চলোৱাৰ দৰে দুৰ্নীতিমূলক কাৰ্যৰ পৰা আঁতৰি থাকিব লাগিব। ভোট গ্ৰহণৰ দিনা ভোটগ্ৰহণ শেষ হোৱাৰ ৪৮ ঘণ্টাৰ আগতেই ৰাজহুৱা সভা, শোভাযাত্ৰা আদিবোৰ বন্ধ হ'ব লাগিব আৰু ভোট গ্ৰহণ কেন্দ্ৰলৈ প্ৰাৰ্থী বা দলে ভোটাৰক অনা নিয়া কৰিব নোৱাৰিব।

মছজিদ, মন্দিৰ,গীৰ্জা বা অন্যান্য উপাসনা থলসমূহ নিৰ্বাচনী প্ৰচাৰ থলী হিচাপে ব্যৱহাৰ কৰিব নোৱাৰিব। জাতি, সম্প্ৰদায়, বা ভাষা আৰু ধৰ্মৰ ভিত্তিত কোনো দল বা প্ৰাৰ্থীয়ে ভোট লাভৰ বাবে চেষ্টা বা ভোট বিচাৰিব নোৱাৰিব।

- **সভা-সমিতি বা শোভাযাত্ৰা সম্পৰ্কীয় নিৰ্দেশাৱলী**

দল বা প্ৰাৰ্থী এগৰাকীয়ে যিকোনো প্ৰস্তাৱিত প্ৰচাৰ সভাত উচ্চ প্ৰাবল্য শব্দ যন্ত্ৰ বা আন যিকোনো ধৰণৰ সা-সুবিধা সমূহ ব্যৱহাৰ কৰিবলৈ সংশ্লিষ্ট কৰ্তৃপক্ষৰ পৰা আৱশ্যকীয় অনুমতি বা অনুজ্ঞা লাভ কৰিব লাগিব।

নিৰ্বাচনী সভা অনুষ্ঠিত কৰিবলৈ আয়োজকে সভা অনুষ্ঠিত হ'বলগীয়া স্থান, যেনে — ৰাজহুৱা খেলপথাৰ, ৰাজহুৱা প্ৰেক্ষাগৃহ, ৰাজহুৱা গৃহ আদিবোৰ ব্যৱহাৰৰ বাবে আগতীয়াকৈ সংশ্লিষ্ট কৰ্তৃপক্ষৰ পৰা অনুমতি ল'ব লাগে।

ৰাজনৈতিক দল বা প্ৰাৰ্থী এগৰাকীয়ে তেওঁলোকৰ নিৰ্বাচনী প্ৰচাৰৰ বাবে অনুষ্ঠিত হ'বলগীয়া যিকোনো ধৰণৰ সভা-সমিতি শোভাযাত্ৰা আদিৰ সময় আৰু স্থানৰ বিষয়ে স্থানীয় আৰক্ষী প্ৰশাসনক জনাব লাগে যাতে আৰক্ষীয়ে শোভাযাত্ৰাৰ সময়ত যান-যঁট নিয়ন্ত্ৰণ আৰু শান্তি শৃংখলা বৰ্তাই ৰাখিব পাৰে।

সমদল বা শোভাযাত্ৰা আয়োজকে ইয়াৰ আৰম্ভণি আৰু সামৰণি স্থানৰ লগতে সমদলৰ যাত্ৰা পথৰ বিষয়েও আগতীয়াকৈ প্ৰশাসনক অৱগত কৰিব লাগে। এই ক্ষেত্ৰত কোনো বিকল্প ৰখা উচিত নহয়।

- **ভোটগ্ৰহণৰ দিন আৰু ভোটগ্ৰহণ কেন্দ্ৰৰ বাবে নিৰ্দেশাৱলী**

সকলো ৰাজনৈতিক দল আৰু প্ৰাৰ্থী বা তেওঁলোকৰ সমৰ্থক সকল ভোটগ্ৰহণৰ দিনা আৰু ভোটগ্ৰহণ শেষ হ'বলৈ ৪৮ ঘন্টা সময় থকাৰে পৰা ভোটাৰৰ মাজত নিচাযুক্ত পানীয় বিতৰণ বা যোগান ধৰা কাৰ্যৰ পৰা বিৰত থাকিব লাগিব।

ভোটগ্ৰহণ কেন্দ্ৰৰ কাষত অন্যাৱশ্যকীয় জনসমাগমৰ অনুমতি দিয়া বা উৎসাহিত কৰা আৰু ৰাজনৈতিক দল আৰু প্ৰাৰ্থীৰদ্বাৰা অস্থায়ী দলীয় শিবিৰ বা টিকট ঘৰ

স্থাপন কৰা নিষিদ্ধ। ভোটৰ আৰু প্ৰাৰ্থীৰদ্বাৰা স্বীকৃত ভোট প্ৰতিনিধিৰ বাহিৰে নিৰ্বাচন আয়োগৰ পাৰ-পত্ৰ অবিহনে কোনো লোক ভোট গ্ৰহণ কেন্দ্ৰত প্ৰৱেশ কৰিব নোৱাৰে।

ভোটগ্ৰহণ কেন্দ্ৰৰ আভ্যন্তৰ বা কাষত বিশৃংখল আচৰণ আৰু শান্তি ভংগ, ৰাজনৈতিক দল আৰু প্ৰাৰ্থীসমূহৰদ্বাৰা ভোটগ্ৰহণ কেন্দ্ৰ অধিগ্ৰহণ, উচ্চ প্ৰাবল্যযুক্ত শব্দযন্ত্ৰ ব্যৱহাৰ আদিবোৰ নিষিদ্ধ।

➢ **শাসনাধিষ্ঠিত দল বা ক্ষমতাধিষ্ঠিত দলৰ কাৰণে নিৰ্দেশাৱলী**

কেন্দ্ৰৰে হওক বা ৰাজ্যৰেই হওক শাসনাধিষ্ঠিত দলে নিৰ্বাচনী প্ৰচাৰত তেওঁলোকৰ চৰকাৰী মৰ্যাদা ব্যৱহাৰ কৰিব নোৱাৰিব।

ৰাজহুৱা ঠাই বা ভূমিত ৰাজহুৱা সভা অনুষ্ঠিত কৰা আৰু নিৰ্বাচন সংক্ৰান্তীয় কাম-কাজত ব্যৱহৃত আকাশী যান বা হেলিকপ্তাৰ আদি অৱতৰণ কৰিবলৈ ব্যৱহাৰ কৰাৰ ক্ষেত্ৰত শাসনাধিষ্ঠিত দলৰ একচেটীয়া অধিকাৰ নাথাকিব। এনেধৰণৰ সুযোগ সুবিধা আৰু স্থান একে নিয়ম আৰু চৰ্ত্ত সাপেক্ষে আন দল বা প্ৰাৰ্থীসকলকো ব্যৱহাৰ কৰিবলৈ শাসনাধিষ্ঠিত দলে দিব লাগিব।

জিৰণি গৃহ, ডাক বঙলা, অন্যান্য চৰকাৰী গৃহ যাপনৰ সুবিধাসমূহ কেৱল শাসনাধিষ্ঠিত দলে বা প্ৰাৰ্থীয়ে একচেটীয়াভাৱে ব্যৱহাৰ কৰিব নোৱাৰে আৰু এনে সা-সুবিধাসমূহ আন দল বা প্ৰাৰ্থী সমূহকো সুন্দৰ ধৰণেৰে ব্যৱহাৰ কৰিবলৈ অনুমতি প্ৰদান কৰিব লাগে। কিন্তু কোনো দল বা প্ৰাৰ্থীয়ে এনে থকা খোৱাৰ সুবিধাসমূহ বা আশ্ৰয়গৃহ সহিতে মুকলি ঠাই আদি নিৰ্বাচনী প্ৰচাৰ কাৰ্যালয় বা কোনো দলৰ নিৰ্বাচনী সভা অনুষ্ঠিত কৰা গৃহ বা ঠাই হিচাপে ব্যৱহাৰ কৰিব নোৱাৰিব।

শাসন ক্ষমতাত থকা দলটোৱে বাতৰি কাকত আৰু আন আন প্ৰচাৰ মাধ্যমত ৰাজহুৱা টকা ব্যয় কৰি নিজৰ বিজ্ঞাপন দিব নোৱাৰিব। নিৰ্বাচনৰ সময়ত চৰকাৰী জনসংযোগ মাধ্যমৰ অপব্যৱহাৰেৰে ক্ষমতাধিষ্ঠিত দলে নিজৰ পৰিৱেশন কৰিব নোৱাৰিব। নিৰ্বাচনৰ সময়ত যিকোনো বিত্তীয় অনুদানৰ ঘোষণা বা প্ৰতিশ্ৰুতি, যিকোনো ধৰণৰ প্ৰকল্প বা আঁচনিৰ অধীনত আধাৰশিলা স্থাপন, আদি কাৰ্যৰ পৰা নিৰ্বাচনী বিধিয়ে মন্ত্ৰী আৰু অন্যান্য কৰ্তৃপক্ষক বাৰণ কৰিছে। এই সময়ছোৱাত শাসনাধিষ্ঠিত দলে ভোটাৰক নিজৰ পক্ষে প্ৰভাৱিত কৰিবলৈ চৰকাৰী বা চৰকাৰী অধীনস্থ ৰাজহুৱা খণ্ডত বিশেষ নিযুক্তি আদিও দিব নোৱাৰিব।

ইয়াৰ উপৰি নিৰ্বাচনী কামত মন্ত্ৰীসকলক চৰকাৰী গাড়ী ব্যৱহাৰ কৰিবলৈ অনুমতি দিয়া নহয়। নিৰ্বাচনত প্ৰতিদ্বন্দ্বিতা আগবঢ়োৱা প্ৰাৰ্থী, বিধায়ক, সাংসদ, মন্ত্ৰী সকলে স্থানীয় নিগম, চৰকাৰ অধীনস্থ ৰাজহুৱা খণ্ড পৌৰ নিগম আদিৰ যান-বাহন ব্যৱহাৰ কৰিব নোৱাৰিব।

সামৰণিত ক'ব পাৰি যে, নির্বাচনী আৰ্হি আচৰণ বিধি ভংগৰ বহুতো ঘটনা ভাৰতৰ নির্বাচন আয়োগৰ দৃষ্টিগোচৰলৈ অহা আমি লক্ষ্য কৰিছোঁ। কিন্তু বহুবোৰ ঘটনাত আগলৈ এনেধৰণৰ ভুলৰ পুনৰাবৃত্তি নকৰিবলৈ সকীয়নি দি অপৰাধ ক্ষমা কৰি দিয়ে।

অগ্রগতি নিৰীক্ষণ

প্রশ্ন ১ ঃ নির্বাচন আয়োগ এক সাংবিধানিক সংস্থা। (শুদ্ধ/অশুদ্ধ)

.....

প্রশ্ন ২ ঃ নির্বাচন আয়োগ এক একক সদস্যৰ আয়োগ। (শুদ্ধ/অশুদ্ধ)

.....

প্রশ্ন ৩ ঃ মুখ্য নির্বাচন আয়ুক্তক কোনে নিযুক্তি দিয়ে?

.....

প্রশ্ন ৪ ঃ নির্বাচন আয়ুক্তসকলৰ কার্যকাল কিমান?

.....

প্রশ্ন ৫ ঃ নির্বাচন আয়োগৰ স্বতন্ত্রতা বর্তাই ৰখাবলৈ গ্রহণ কৰা দুটা পদক্ষেপ উল্লেখ কৰক।

.....

প্রশ্ন ৬ ঃ ভাৰতৰ নির্বাচন আয়োগৰ দুটা গুৰুত্বপূর্ণ কার্যাৱলী লিখক।

.....

.....

১৩.৪ ভাৰতৰ নির্বাচনী সংস্কাৰ সমূহ

ওপৰৰ আলোচনাৰ পৰা আমাৰ দেশৰ গণতান্ত্রিক ৰাজনৈতিক ব্যৱস্থাত নির্বাচন আয়োগৰ গুৰুত্ব আমি উপলব্ধি কৰিলোঁ। সন্দেহ নাই, নির্বাচন আয়োগে অতি দক্ষতা আৰু সাধুতাৰে ইয়াৰ কর্তব্যসমূহ পালন কৰে। অৱশ্যে ইয়াৰ পাছতো আমাৰ নির্বাচনী ব্যৱস্থাত নির্দিষ্ট কিছুমান আঁসোৱাহ আছে। টকা আৰু বাহুবল ক্ষমতা, ভোটগ্রহণ কেন্দ্র দখল, ৰিগিং, নির্বাচনী হিংসা, দৰিদ্রতা, জাতিবাদ, সাম্প্রদায়িকতা সংস্থাপন হীনতা, বহু কোণীয়া প্রতিদ্বন্দ্বিতা, নির্বাচনী প্রক্রিয়াত অপৰাধমূলক আৰু অসামাজিক উপাদানৰ সংযোগ, সামান্য ভোটৰ সংখ্যাগৰিষ্ঠতাত বিজয় ঘোষণা পদ্ধতি, নিম্ন ভোট দান হাৰেৰে ভোট আৰু আসনৰ মাজত ৰৈ যোৱা পার্থক্যৰ বাবে হোৱা নির্বাচনী অসমতা, শাসনত থকা দলৰ দ্বাৰা নির্বাচনী আৰু চৰকাৰী যন্ত্রটো অপব্যৱহাৰ, অধিক সংখ্যক ভোটাৰৰ মাজতেই শিক্ষাৰ অভাৱ আদিৰ দৰে বহু বেমাৰ আৰু অসৎ কার্যই আমাৰ নির্বাচন ব্যৱস্থাটোক কলুষিত কৰিছে।

সেয়েহে এনেধৰণৰ আঁসোৱাহ আৰু অনিয়মবোৰৰ পৰা উপশম পাবলৈ নিতান্তই নিৰ্বাচন আয়োগৰ বহুল সংস্কাৰৰ প্ৰয়োজন। তেতিয়াহে ভাৰতীয় গণতন্ত্ৰ শক্তিশালী সমৃদ্ধিশালী হ'ব।

বিভিন্ন নিৰ্বাচনী সংস্কাৰ কমিটি, আয়োগ আদিৰ প্ৰতিবেদন আৰু বিভিন্ন আলোচনা চক্ৰত হোৱা কিছু সংখ্যক আনুষ্ঠানিক আৰু অনানুষ্ঠানিক দলীয় আলোচনা আৰু ব্যক্তিগত ফালৰ পৰাও ভাৰতৰ নিৰ্বাচনী সংস্কাৰৰ বাবে কিছুমান আৱশ্যকীয় পৰামৰ্শ আহিছে। কেইখনমান গুৰুত্বপূৰ্ণ কমিটি হৈছে ভি.এম. টৰকুণ্ডে কমিটি (১৯৭৪), ডিনেশ গোস্বামী কমিটি (১৯৯০), ৰাজনীতি অপৰাধীকৰণ সম্পৰ্কত ভোহৰা কমিটি, ৰাজ্যৰ পুঁজিৰে অনুষ্ঠিত নিৰ্বাচন সম্পৰ্কত ইন্দ্ৰজিৎ গুপ্তা কমিটি, আইন আয়োগৰ উপানুক্ৰমিক প্ৰতিবেদন, নিৰ্বাচন আয়োগ, এম.এন ভেংকট চালিয়াৰ অধ্যক্ষতাত সংবিধান পুনৰীক্ষণ সম্পৰ্কীয় ৰাষ্ট্ৰীয় আয়োগ বীৰপ্পা মৈলীৰ অধ্যক্ষতাত চৰকাৰী নীতি সম্পৰ্কীয় দ্বিতীয় প্ৰশাসনীয় সংস্কাৰ আয়োগ, এ. পি.শ্বৰ অধ্যক্ষতাত আইন আয়োগৰ প্ৰতিবেদন (২০১৫) আদি।

যি কি নহওক চৰকাৰে বহু আয়োগৰ প্ৰতিবেদন পৰামৰ্শসমূহ আংশিক ভাৱে গ্ৰহণ কৰিছে। উদাহৰণস্বৰূপে, ১৯৮৮ চনৰ ৬১ সংখ্যক সংবিধান সংশোধনী জৰিয়তে ভোটদানৰ নিম্নতম বয়স ২১ বছৰৰ পৰা ১৮ বছৰ কৰা হয়। অনুপযুক্ত প্ৰাৰ্থীক ৰোধ কৰিবৰ বাবে প্ৰস্তাৱকৰ সংখ্যা বৃদ্ধি কৰা হৈছে। ১৯৯৮ চনৰ পৰা ইলেক্টনিক ভোটিং মেচিনৰ (EVM) ব্যৱহাৰ কৰা হৈছে। ভোটকেন্দ্ৰ দখলৰ দৰে ঘটনা সংঘটিত সমষ্টিত ভোটগ্ৰহণ ৰদ কৰি নতুনকৈ ভোটগ্ৰহণৰ দিন ঘোষণা কৰাৰ ব্যৱস্থা কৰা হৈছে। ১৯৭১ চনৰ ৰাষ্ট্ৰীয় সন্মান আইন অমান্য কৰা ব্যক্তিক নিৰ্বাচনত প্ৰতিদ্বন্দ্বিতা কৰাত অযোগ্য বুলি ঘোষণা কৰা হৈছে। জমানত ধনৰ পৰিমাণ বৃদ্ধি কৰা হৈছে। দুটাতকৈ অধিক সমষ্টিত প্ৰতিদ্বন্দ্বিতা কৰাত বাধা, ভোট গ্ৰহণ কেন্দ্ৰলৈ বা তাৰ আশে পাশে অস্ত্ৰ শস্ত্ৰ লৈ যোৱাত বাধা, নিৰ্বাচনৰ দিনা কৰ্মচাৰী সকললৈ বেতনসহ ছুটী মঞ্জুৰ, নিচাজাতীয় পানীয় বিক্ৰীত বাধা, উপনিৰ্বাচনৰ বাবে সময়সীমা নিৰ্ধাৰণ, নিৰ্বাচনী প্ৰচাৰৰ সময় ২০ দিনৰ পৰা ১৪ দিনলৈ হ্ৰাস, নিৰ্বাচনৰ সময়ছোৱাত ভোট প্ৰদান কৰি ওলাই অহা ভোটাৰক কাক ভোটদান কৰিলে সেয়া সোধাত বাধা প্ৰদান, লোকসভা আসনত প্ৰতিদ্বন্দ্বিতা কৰা প্ৰাৰ্থী এগৰাকীয়ে সৰ্বোচ্চ নিৰ্বাচনী ব্যয় ৰ ১৬ পৰা ৪০ লাখ আৰু বিধান সভা আসনত ৮ ৰ পৰা১৬ লাখ কৰা, পোষ্টেল বেলটৰ যোগেদি ভোটদানৰ ব্যৱস্থা, ভাৰতৰ বাহিৰত বাস কৰা নাগৰিককো ভোটদানৰ সুবিধা প্ৰদান, প্ৰত্যেক বছৰৰ ২৫ জানুৱাৰীত ৰাষ্ট্ৰীয় ভোটাৰ দিৱস উদযাপনৰ যোগেদি ভোটাৰৰ মাজত সজাগতা বৃদ্ধি কৰা ২০০০০/- টকাতকৈ বেছি বৰঙণিৰ বাবে দলসমূহে আয়কৰৰ কাৰণে নিৰ্বাচন আয়োগক জনোৱা ভোটাৰৰ সম্পূৰ্ণ কম্পিউটাৰকৃত তথ্যাৱলী প্ৰস্তুত কৰা ফটোযুক্ত ভোটাৰ তালিকা, ভোট গ্ৰহণ আৰু ভোট গণনাৰ দৃশ্য গ্ৰহণ নিৰ্বাচনৰ সময়ছোৱাত ভ্ৰমণ ব্যয় ৰেহাই, প্ৰতিদ্বন্দ্বী প্ৰাৰ্থীৰদ্বাৰা পূৰ্বৱৰ্তী অপৰাধ সম্পৰ্কীয় গোচৰ, সম্পত্তিৰ তালিকা আদি ঘোষণা আৰু শপতনামাত কোনো ভুল তথ্য প্ৰদান কৰিলে বৰ্তমান সি শাস্তিযোগ্য নিৰ্বাচনী অপৰাধ, ফটোযুক্ত ভোটাৰ পৰিচয় পত্ৰৰ ব্যৱস্থা, নিৰ্বাচনী প্ৰচাৰত প্ৰাৰ্থীসকলৰ নিৰ্বাচনী ব্যয়ৰ হিচাপ ৰাখিবলৈ পৰ্যবেক্ষক নিযুক্তি, ভোটাৰ এগৰাকীয়ে ভোটদান কৰাৰ পাছত তেওঁৰ ভোটটো তেওঁৰ পছন্দৰ প্ৰাৰ্থীজনে পাইছে নাই সেই কথাত নিশ্চিত হ'বৰ বাবে (VVPAT) ৰ ব্যৱস্থা কৰা আদি কাৰ্যবোৰ নিৰ্বাচনী সংস্কাৰৰ বাবে সম্ভৱ হৈছে।

ইমানৰ পাছতো নির্বাচন সম্পর্কীয় বহুতো সমস্যা জটিল আৰু প্রত্যাহ্বান হিচাপে বর্তমানো থিয় দি আছে। সেইবোৰ মোকাবিলা কৰিবৰ বাবে বিশেষ কিছুমান পৰামর্শ তলত দিয়া হ'ল —

(১) ৰাজনৈতিক দলসমূহ তথ্য জনা অধিকাৰ আইন (RTI act) ৰ অধীনলৈ অনা উচিত।

(২) নির্বাচনী ব্যয় হ্রাসৰ বাবে কেন্দ্র আৰু ৰাজ্যিক বিধানসভাৰ নির্বাচন একে সময়তে অনুষ্ঠিত কৰা।

(৩) ৰাজনৈতিক দল সমূহৰ পুঁজি সংগ্রহৰ উৎস আৰু বিত্তীয় হিচাপৰ স্বচ্ছতা বাধ্যতামূলক কৰা।

(৪) বিধান সভা, সংসদ আৰু স্থানীয় নিকায় নিগমৰ নির্বাচনৰ বাবে উমৈহতীয়া ভোটাৰ তালিকাৰ ব্যৱস্থা কৰা।

(৫) কাৰোবাৰ উদ্দেশ্য সিদ্ধিৰ বাবে নির্বাচনত অৱতীর্ণ হোৱা বা গাম্ভীর্যহীন বেপেৰুৱা স্বতন্ত্র প্রার্থীক প্রতিদ্বন্দ্বিতা কৰাত অনুমতি নিদিয়া উচিত।

(৬) প্রার্থী এগৰাকীক নির্দিষ্ট এটা সমষ্টিৰ পৰাহে প্রতিদ্বন্দ্বিতা কৰিবলৈ দিয়া উচিত।

(৭) গণনাকাৰীসকলে কেন্দ্রই প্রতি ভোটদান অনুসৰি আৰু দাবী হুমকি আৰু হিংসা কার্যৰ শংকাৰ পৰা আঁতৰত থাকি ভোটগণনা কৰা উচিত।

(৮) নির্বাচন আয়োগৰ কাৰণে এক স্থায়ী স্বতন্ত্র সচিবালয় সৃষ্টি আৰু অপসাৰণৰ বিষয়ত আয়োগৰ সকলো সদস্যকে সমান সাংবিধানিক সুৰক্ষা প্রদানৰদ্বাৰা নির্বাচন আয়োগক অধিক শক্তিশালী কৰা উচিত।

(৯) নির্বাচন সম্পর্কীয় বিচাৰসমূহ সমাধান কৰিবলৈ প্রতি উচ্চন্যায়ালয়তে একাধিক নির্বাচনী বিচাৰপীঠ আৰম্ভ কৰা প্রয়োজন।

(১০) সংস্থা সংগঠনসমূহৰ বিশ্বাসযোগ্যতা সুনিশ্চিত কৰিবলৈ আগতীয়া মৌখিক মতদান বা ভোটদানৰ পাছত ভোটাৰ সকলৰ মাজত চলোৱা সমীক্ষাৰে সাম্ভাব্য বিজয়ী বিচাৰ (Exit Poll) নিয়ন্ত্রণ কৰা আৱশ্যক আৰু জনসাধাৰণৰ মাজত চলোৱা আগতীয়া নির্বাচনী সমীক্ষাৰ পদ্ধতিটোৰ বৈধতা বা কার্যকাৰিতাও মূল্যায়ন কৰা উচিত।

এইটো আশা কৰা হৈছে যে ওপৰৰ নির্বাচনী সংস্কাৰৰ পৰামর্শসমূহ নির্বাচনী প্রক্রিয়াত নাগৰিকৰ অংশগ্রহণ বৃদ্ধি কৰিব, দুর্নীতি হ্রাস কৰিব আৰু ভাৰতৰ গণতান্ত্রিক শক্তিশালী কৰাত সহায় কৰিব।

অগ্রগতি নিৰীক্ষণ

প্রশ্ন ৭ ঃ ভাৰতৰ নির্বাচনী সংস্কাৰৰ লগত জড়িত দুখন কমিটিৰ নাম উল্লেখ কৰক।

.....

প্ৰশ্ন ৮ ঃ বৰ্তমানলৈকে প্ৰযোজ্য যিকোনো তিনিটা নিৰ্বাচনী সংস্কাৰ উল্লেখ কৰক।

.....

.....

প্ৰশ্ন ৯ ঃ কিমান সংখ্যক সংশোধনীৰ জৰিয়তে ভাৰতীয় নাগৰিকৰ ভোটাধিকাৰৰ বয়স ২১ ৰপৰা ১৮ কৰা হয়?

.....

প্ৰশ্ন ১০ ঃ কোন বছৰত প্ৰথমবাৰৰ বাবে ভাৰতত ইলেক্ট্ৰনিক ভোটিং মেচিন (EVM) ব্যৱহাৰ কৰা হৈছিল?

.....

প্ৰশ্ন ১১ ঃ নিৰ্বাচনী সংস্কাৰৰ বাবে যিকোনো তিনিটা পৰামৰ্শ আগবঢ়োৱাওক ।

.....

.....

১৩.৫ অধ্যায়টিৰ পৰা আমি কি শিকিলোঁ

- নিৰ্বাচন আয়োগ স্থায়ী, স্বতন্ত্ৰ আৰু সাংবিধানিক বা সংবিধানাবদ্ধ সংস্থা। বৰ্তমান সময়ত এজন মুখ্য নিৰ্বাচন আয়ুক্ত, আন দুগৰাকী নিৰ্বাচন আয়ুক্তৰ লগতে দুগৰাকী উপ নিৰ্বাচন আয়ুক্ত আৰু সচিবালয় সমন্বিতে নিৰ্বাচন আয়োগ গঠিত।
- শাসনাধিষ্ঠিত ৰাজনৈতিক দল, প্ৰশাসন আৰু বিধানমণ্ডলৰ যিকোনো হস্তক্ষেপ নোহোৱাকৈ মুক্ত আৰু নিৰপেক্ষ নিৰ্বাচন সুনিশ্চিত কৰিবলৈ নিৰ্বাচন আয়োগক স্বতন্ত্ৰতা প্ৰদান কৰি ভাৰতৰ সংবিধানে নিৰ্দিষ্ট কিছুমান সুবিধা প্ৰদান কৰিছে।
- গণতান্ত্ৰিক ব্যৱস্থাত নিৰ্বাচন এক অত্যাৱশ্যকীয় বা আধাৰ উপাদান।
- এক সুসংগঠিত আৰু সুস্থিৰ নিৰ্বাচন পদ্ধতি অবিহনে গণতান্ত্ৰিক ব্যৱস্থা ফলপ্ৰসূ হ'ব নোৱাৰে।
- ভাৰতৰ সংবিধানৰ ৩২৪ নং অনুচ্ছেদে ৰাষ্ট্ৰপতি, উপ ৰাষ্ট্ৰপতি, সংসদ আৰু বিধানসভা এই সকলো নিৰ্বাচন তত্ত্বাৱধান, পৰিচালনা আৰু নিয়ন্ত্ৰণ কৰিবলৈ এক একক নিৰ্বাচন আয়োগৰ সুবিধা প্ৰদান কৰিছে।
- ১৯৫০ চনৰ ২৫ জানুৱাৰীত কেৱল এজন মুখ্য নিৰ্বাচন আয়ুক্তৰে নিৰ্বাচন আয়োগ গঠন কৰা হয়।
- নিৰ্বাচন আয়োগৰ সভাসমূহত মুখ্য নিৰ্বাচন আয়ুক্তই সভাপতিত্ব কৰিব। সিদ্ধান্তসমূহ সৰ্বসন্মতি ক্ৰমে অথবা সংখ্যাগৰিষ্ঠ মতৰদ্বাৰা লোৱা হয়।
- সংসদে প্ৰস্তুত কৰা বিধিৰ অধীনত ৰাষ্ট্ৰপতিয়ে নিৰ্বাচন আয়োগৰ তিনিও গৰাকী নিৰ্বাচন আয়ুক্তক নিযুক্তি প্ৰদান কৰে।

- নির্বাচন আয়োগৰ তিনিগৰাকী আয়ুক্তৰ চাকৰিৰ ম্যাদ বা কার্যকাল ছয় বছৰ।
- অৱশ্যে ৬৫ বছৰ বয়স অতিক্রম কৰাৰ পাছত তেওঁলোক পদবীত থাকিব নোৱাৰিব।
- ভাৰতৰ সংবিধানে নির্বাচন আয়োগৰ স্বতন্ত্রতা বর্তাই ৰখাৰ বাবে কিছুমান নির্দিষ্ট সুবিধা প্রদান কৰিছে যাতে এই সাধ্যগত কর্তৃত্বৰে ৰাজনৈতিক দলসমূহৰ ক্ষমতাৰ হস্তক্ষেপৰ পৰা মুক্ত হৈ দেশত কার্যপালিকা আৰু ন্যায়পালিকাৰ কাৰণে মুক্ত আৰু নিৰপেক্ষ নির্বাচন অনুষ্ঠিত কৰিব পাৰে।
- ১৯৫০ আৰু ১৯৫১ চনৰ জনসাধাৰণৰ প্রতিনিধিত্ব আইনৰ সহায়েৰে নির্বাচন আযুক্তৰ অধীনত নির্বাচন আয়োগে নির্বাচনী কাম-কাজ সম্পাদন কৰে।
- আর্হি আচৰণ বিধি প্রস্তুত কৰা আৰু আয়োগৰদ্বাৰা ৰাজ্যিক বিধান সভা বা লোকসভাৰ সাধাৰণ নির্বাচনৰ দিন ঘোষণা কৰাৰ লগে লগে আর্হি আচৰণ বিধি বলৱৎ কৰা।
- আর্হি আচৰণ বিধি হৈছে ভাৰতৰ নির্বাচন আয়োগে জাৰী কৰা শাসনাধিষ্ঠিত দলকে ধৰি সকলো ৰাজনৈতিক দল আৰু সকলো প্রতিদ্বন্দ্বীয়ে নির্বাচনৰ সময়তপালন কৰিবলগীয়া নির্দেশাৱলী বা নিয়মৰ সমষ্টি।
- আর্হি আচৰণ বিধিৰ প্রধান লক্ষ্যই মুক্ত আৰু নিকা নির্বাচন অনুষ্ঠিত কৰা, সাম্প্রদায়িক সংঘাত আৰু দুর্নীতি কার্য প্রতিহত কৰা।

ভৱিষ্যত সংস্কাৰৰ বাবে পৰামর্শ আদি এই সকলোবোৰ আলোচনা কৰা হ'ল আৰু শিকা হ'ল।

১৩.৬ অধিক জানিবলৈ

অসমীয়া গ্রন্থ ঃ

১) গগৈ, অধ্যাপক পুৰন্দৰ২০০০ । *ভাৰতৰ প্রশাসন আৰু ৰাজনীতি*। গুৱাহাটী ঃ বনলতা।

২) শর্মা, দুর্গা কান্ত , ৰফিক, জামান আৰু শর্মা ,ড° পূৰবী ২০০৫। *স্নাতক মহলাৰ ভাৰতীয় ৰাজনৈতিক ব্যৱস্থা— এক আলোকপাত* । গুৱাহাটী ঃ অসম বুক ডিপ'।

৩) পাল, ড° কৃপেশ চন্দ্র আৰু নায়ক, প্রতুল চন্দ্র২০১১ । *স্নাতক মহলাৰ ভাৰতৰ ৰাজনৈতিক ব্যৱস্থা*। গুৱাহাটী ঃ অৰুণ প্রকাশন।

ইংৰাজী গ্রন্থ ঃ

1) Chander, Prakash.(2000). *Indian Government and Politics*. New Delhi: Cosmos Bookhive Pvt. Ltd.

2) Ghai, K.K. (2007). *Indian Government and Politics*.New Delhi: Kalyani Publishers.

3) Kapur, Anup Chand and Misra, K.K. (2006). *Select Constitutions.* New Delhi : S. Chand and Company.

4) Pylee, M,V. (2006). *Constitutional Government in India.* New Delhi:S. Chand and Company.

১৩.৭ অগ্ৰগতিৰ খতিয়ান

১ নং প্ৰশ্নৰ উত্তৰ ঃ শুদ্ধ

২ নং প্ৰশ্নৰ উত্তৰ ঃ অশুদ্ধ

৩ নং প্ৰশ্নৰ উত্তৰ ঃ ভাৰতৰ ৰাষ্ট্ৰপতি

৪ নং প্ৰশ্নৰ উত্তৰ ঃ ৬ বছৰ, ৬৫ বছৰৰ পাছত পদবীত থাকিব নোৱাৰে।

৫ নং প্ৰশ্নৰ উত্তৰ ঃ

(ক) নিযুক্তিৰ পাছত মুখ্য নিৰ্বাচন আয়ুক্ত এগৰাকীক তেওঁৰ অসুবিধাৰ বাবে চাকৰি পৰিস্থিতি সাল-সলনি কৰিব নোৱাৰি।

(খ) নিৰ্বাচন আয়ুক্তৰ ক্ষমতা হৈছে নিৰ্বাচন তত্ত্বাৱধান, পৰিচালনা আৰু নিয়ন্ত্ৰণ কৰাৰ ক্ষেত্ৰত তেৱেঁই সৰ্বেসৰ্বা আৰু কোনোৱে এই ক্ষেত্ৰত তেওঁক প্ৰশ্ন কৰিব নোৱাৰে।

৬ নং প্ৰশ্নৰ উত্তৰ ঃ

(ক) দেশত নিৰ্বাচনী প্ৰক্ৰিয়াটো মুক্ত আৰু পৰিচ্ছন্নভাৱে যাতে সম্পন্ন হয় তাৰ বাবে সমগ্ৰ ব্যৱস্থাটো তত্ত্বাৱধান কৰা।

(খ) নিৰ্বাচনৰ তাৰিখ স্থিৰ আৰু ঘোষণা কৰা, মনোনয়ন পত্ৰ-দাখিল আৰু প্ৰত্যাহাৰৰ দিন ধাৰ্য কৰা, নিৰ্বাচনৰ আগেয়ে মনোনয়ন পত্ৰসমূহ পৰীক্ষা কৰা আৰু নিৰ্বাচনৰ ফলাফল ঘোষণা কৰা।

৭ নং প্ৰশ্নৰ উত্তৰ ঃ

(ক) ভি.এম. টুৰকুণ্ডে কমিটি (১৯৭৪)

(খ) ডিনেশ গোস্বামী কমিটি (১৯৯০)

৮ নং প্ৰশ্নৰ উত্তৰ ঃ

(ক) ভোটাৰলৈ ফটোযুক্ত পৰিচয় পত্ৰ ব্যৱস্থা

(খ) ভোটাধিকাৰ বয়স ২১ৰ পৰা ১৮ ৰ লৈ হ্ৰাস।

(গ) ভোটাৰৰ মাজত সজাগতা বৃদ্ধিৰ উদ্দেশ্যে প্ৰতি বছৰৰ ২৫ জানুৱাৰী তাৰিখে ‘ৰাষ্ট্ৰীয় ভোটাৰ দিৱস উদ্‌যাপন।

৯ নং প্ৰশ্নৰ উত্তৰ ঃ ১৯৮৮ চনৰ ৬১ সংখ্যক সংশোধনী।

১০ নং প্ৰশ্নৰ উত্তৰ ঃ ১৯৯৮।

১১ নং প্ৰশ্নৰ উত্তৰ ঃ

(ক) ৰাজনৈতিক দলসমূহ তথ্য জনা অধিকাৰ আইনৰ অধীনলৈ অনা।

(খ) প্ৰাৰ্থী এগৰাকীক মাত্ৰ এটা সমষ্টিত প্ৰতিদ্বন্দ্বিতা কৰিবলৈ দিয়া।

(গ) এক ৰাষ্ট্ৰ এক নিৰ্বাচন সূত্ৰ প্ৰয়োগ অৰ্থাৎ নিৰ্বাচনী সংকোচনৰ কাৰণে কেন্দ্ৰ আৰু ৰাজ্যিক বিধানসভাৰ নিৰ্বাচন একে সময়তে অনুষ্ঠিত কৰা।

১৩.৮ আৰ্হি প্ৰশ্ন

(ক) বস্তুধৰ্মী প্ৰশ্ন -

প্ৰশ্ন ১ ঃ ভাৰতৰ সংবিধানৰ কোনটো অনুচ্ছেদে ভাৰতত এক নিৰ্বাচন আয়োগৰ সুবিধা প্ৰদান কৰিছে।

প্ৰশ্ন ২ ঃ কোনটো বছৰত নিৰ্বাচন আয়োগ স্থাপিত হৈছিল?

প্ৰশ্ন ৩ ঃ কোনটো বৰ্ষত প্ৰথমবাৰৰ বাবে দুগৰাকীকৈ নিৰ্বাচন আয়ুক্ত নিযুক্তি দিয়া হৈছিল?

(খ) চমু প্ৰশ্ন (১৫০টা শব্দৰ ভিতৰত উত্তৰ লিখক)

প্ৰশ্ন ১ ঃ নিৰ্বাচন আয়োগৰ নিৰপেক্ষতা বা স্বতন্ত্ৰতা বৰ্তাই ৰখাৰ বাবে সংবিধানত থকা সুবিধাসমূহ চমুকৈ উল্লেখ কৰক।

প্ৰশ্ন ২ ঃ আদৰ্শ আচৰণ বিধি কি? আদৰ্শ আচৰণ বিধিত সন্নিৰিষ্ট নিৰ্দেশাৱলী বা নিয়মসমূহ চমুকৈ আলোচনা কৰক।

প্ৰশ্ন ৩ ঃ মুখ্য নিৰ্বাচন আয়ুক্তৰ নিযুক্তি আৰু অপসাৰণ প্ৰক্ৰিয়া সম্পৰ্কে চমুকৈ লিখক।

(গ) ৰচনাধৰ্মী প্ৰশ্ন (৩০০-৫০০টা শব্দৰ ভিতৰত উত্তৰ লিখক)

প্ৰশ্ন ১ ঃ ভাৰতৰ নিৰ্বাচন আয়োগৰ ক্ষমতা আৰু কাৰ্যাৱলী আলোচনা কৰক।

প্ৰশ্ন ২ ঃ ভাৰতত নিৰ্বাচনী সংস্কাৰৰ প্ৰয়োজনীয়তা আছে বুলি ভাবেনে? যদি আছে বুলি ভাবে তাৰ সপক্ষে চাৰিটা যুক্তি দাঙি ধৰক।

প্ৰশ্ন ৩ ঃ বৰ্তমানলৈকে কাৰ্যকৰী হোৱা নিৰ্বাচনী সংস্কাৰ আৰু আমাৰ নিৰ্বাচনী প্ৰক্ৰিয়াত আৰু অধিক প্ৰয়োজনীয় বুলি আপুনি ভবা নিৰ্বাচনী সংস্কাৰৰ বিষয়ে আলোচনা কৰক।

****

অধ্যায় ১৪ ঃ ভাৰতবৰ্ষৰ ৰাজনীতিত আঞ্চলিকতাবাদ

অধ্যায় গাঁথনি

১৪.১ উদ্দেশ্য
১৪.২ পৰিচয়
১৪.৩ আঞ্চলিকতাবাদৰ অর্থ
১৪.৪ আঞ্চলিকতাবাদৰ প্রকাৰসমূহ
১৪.৫ ভাৰতবর্ষত আঞ্চলিকতাবাদৰ উদ্ভৱৰ কাৰণসমূহ
১৪.৬ আঞ্চলিকতাবাদ সমস্যা সমাধানৰ সম্ভৱপ্রায় উপায়সমূহ
১৪.৭ অধ্যায়টিৰ পৰা আমি কি শিকিলোঁ
১৪.৮ অধিক জানিবলৈ
১৪.৯ অগ্রগতিৰ খতিয়ান
১৪.১০ আৰ্হি প্রশ্ন

১৪.১ উদ্দেশ্য

এই অধ্যায়টি অধ্যয়ন কৰি আপুনি—

- আঞ্চলিকতাবাদৰ অর্থ আলোচনা কৰিব পাৰিব
- ভাৰতবর্ষত আঞ্চলিকতাবাদৰ উদ্ভৱৰ কাৰণসমূহ পৰীক্ষা কৰিব পাৰিব
- আঞ্চলিকতাবাদ সমস্যা সমাধানৰ উপায়সমূহ বিশ্লেষণ কৰিব পাৰিব।

১৪.২ পৰিচয়

স্বাধীনতাৰ পিচৰে পৰা ভাৰতবর্ষৰ ৰাজনীতিত আঞ্চলিকতাবাদ বিষয়টো এক প্রধান সমস্যা হৈ পৰিছে। মাজে সময়ে এই সমস্যাটোৱে ভাৰতবর্ষৰ একতা আৰু সংহতিৰ প্রতি গুৰুতৰ ভাবুকিৰ সৃষ্টি কৰিছে। আঞ্চলিকতাবাদৰ উদ্ভৱৰ ফলস্বৰূপে ভাৰতবর্ষত কেইবাখনো ৰাজ্য অথবা ৰাজ্যৰ অংশ কিছুমানে ভাৰতবর্ষৰ ভিতৰত অধিক স্বায়ত্ত্ব শাসনৰ বাবে দাবী জনাইছে। কিন্তু এইখিনিতে এই কথাটোও উল্লেখ কৰা উচিত যে আঞ্চলিকতাবাদ সমস্যাটো সদায় নেতিবাচক দৃষ্টিভংগীৰ ফালৰ পৰা লক্ষ্য কৰাটো উচিত নহয়। বহুক্ষেত্রত আঞ্চলিকতাবাদে কোনো এখন ৰাজ্য অথবা কোনো এক অঞ্চলৰ স্বার্থক কেন্দ্রীয় চৰকাৰৰ অপ্রত্যাশিত হস্তক্ষেপৰ পৰা ৰক্ষা কৰে। এই অধ্যায়টিত আমি ভাৰতবর্ষৰ ৰাজনীতিৰ পৰিপ্রেক্ষিতত আঞ্চলিকতাবাদ বিষয়েটোৰ অর্থ আৰু ইয়াৰ বিভিন্ন প্রকাৰৰ বিষয়ে আলোচনা কৰিম। লগতে আঞ্চলিকতাবাদৰ উদ্ভৱৰ বাবে দায়ী কাৰণসমূহ আৰু এই সমস্যাৰ সমাধানৰ বিভিন্ন উপায় এই অধ্যায়ত আলোচনা কৰা হ'ব।

১৪.৩ আঞ্চলিকতাবাদৰ অর্থ

সাধাৰণতে আঞ্চলিকতাবাদে কোনো ব্যক্তিয়ে বাস কৰা বিশেষ অঞ্চলৰ প্ৰতি থকা ভালপোৱাকে সূচায়। আঞ্চলিকতাবাদ বিষয়টোৰ সকৰাত্মক আৰু নকাৰাত্মক— দুয়ো প্ৰকাৰৰ অর্থ আছে। নকৰাত্মক অর্থত আঞ্চিলিকতাবাদে সমগ্ৰ ৰাষ্ট্ৰৰ তুলনাত ব্যক্তিৰ কোনো এক বিশেষ অঞ্চলৰ প্ৰতি থকা অত্যাধিক সংযোজনক বুজায়, যিয়ে ৰাষ্ট্ৰখনৰ একতা আৰু সংহতিৰ প্ৰতি ভাবুকিৰ সৃষ্টি কৰে। গতিকে নকৰাত্মক অর্থত আঞ্চলিকতাবাদে ৰাষ্ট্ৰৰ একতা, সংহতি আৰু বৈধতাৰ প্ৰতি ভাবুকিৰ সৃষ্টি কৰা এক বিভেদকামী শক্তি হিচাপে কার্য কৰে। সকৰাত্মক অর্থত আঞ্চলিকতাবাদে জনসাধাৰণৰ তেওঁলোকৰ নিজৰ অঞ্চল, সংস্কৃতি, ভাষাৰ প্ৰতি থকা ভালপোৱাক সূচায়, যাৰ মুখ্য উদ্দেশ্য তেওঁলোকৰ স্বাধীন অস্তিত্ব আৰু মর্যাদা অটুট ৰখা আৰু ইয়ে জনসাধাৰণৰ মাজত উমৈহতীয়া অঞ্চল, সংস্কৃতি আৰু ভাষাৰ ভিত্তিত, ভাতৃত্ববোধৰ ভাব সঞ্চাৰিত কৰাত সহায় কৰে। অন্য কথাত ক'বলৈ গ'লে আঞ্চলিকতাবাদে কোনো এক অঞ্চলৰ নিজা স্বার্থ সমাধা কৰাৰ ইচ্ছাক বুজায় আৰু জনসাধাৰণৰ স্বাধীনতা আৰু গণতন্ত্ৰ লাভৰ আকাংক্ষা প্ৰতিফলিত কৰে। ভাৰতীয় ৰাজনীতিৰ পৰিপ্ৰেক্ষিতত আঞ্চলিকতাবাদে বিভিন্ন দল অথবা গোটসমূহে তেওঁলোকৰ জাতিগত, ভাষিক, ৰাজনৈতিক অথবা অর্থনৈতিক স্বার্থ পূৰণৰ বাবে কৰা দাবী সমূহক সূচায়। অন্য অর্থত আঞ্চলিকতাবাদ হৈছে সামাজিক, ৰাজনৈতিক আৰু সাংস্কৃতিকভাবে অৱহেলিত দলৰ বহিঃপ্ৰকাশ, যিবোৰে তেওঁলোকৰ দাবী সমূহৰ জৰিয়তে ন্যায় পাবলৈ যত্ন কৰে। আৰু প্ৰায়ে এই দাবী সমূহে অতি গুৰুতৰ ৰূপ ধাৰণ কৰি ভাৰতবৰ্ষৰ একতা আৰু সংহতিৰ প্ৰতি ভাবুকিৰ সৃষ্টি কৰে।

১৪.৪ আঞ্চলিকতাবাদৰ প্ৰকাৰসমূহ

ভাৰতবর্ষত আঞ্চলিকতাবাদৰ বিভিন্ন প্ৰকাৰ দেখিবলৈ পোৱা যায় যেনে—

- **অধিক স্বায়ত্ব শাসনৰ দাবী ঃ** ভাৰতবর্ষত আঞ্চলিকতাবাদৰ আন এক প্ৰকাৰ হৈছে অধিক স্বায়ত্ব শাসনৰ দাবী। ৰাজনৈতিক, অর্থনৈতিক আদি ক্ষেত্ৰত এনে ধৰণৰ অধিক স্বায়ত্ব শাসনৰ দাবী জনোৱা হয়। ৰাজ্যৰ আঞ্চলিক ৰাজনৈতিক দলবোৰে এনেকুৱা ধৰণৰ অধিক স্বায়ত্ব শাসনৰ বাবে দাবী জনায়। উদাহৰণস্বৰূপে অসমত অসম গণ পৰিষদ, পঞ্জাৱত আকালী দলে (Akali Dal) নিজৰ নিজৰ ৰাজ্যত অধিক স্বায়ত্ত্ব শাসনৰ বাবে দাবী জনাইছে।
- **ভাৰতবর্ষৰ ভিতৰত পৃথক ৰাজ্য গঠনৰ বাবে দাবী ঃ** আঞ্চলিকতাবাদৰ অন্য এটা প্ৰকাৰ ভাৰতবর্ষৰ ভিতৰত পৃথক ৰাজ্য গঠনৰ দাবীৰ জৰিয়তে প্ৰকাশিত হৈছে। আঞ্চলিকতাবাদৰ এইটো প্ৰকাৰ ভাৰতবর্ষত স্বাধীনতাৰ পিছত হোৱা ১৯৫৬ চনৰ ৰাজ্যসমূহৰ পুনৰগঠনৰ পিছৰে পৰা অধিক দৃশ্যমান হৈছে। ৰাজ্যসমূহৰ পুনৰ গঠনৰ পিচৰে পৰা ভাৰতবর্ষক বিভিন্ন অংশসমূহে পৃথক ৰাজ্য গঠনৰ বাবে দাবী জনাইছে যাৰ ফলস্বৰূপে কিছুমান ৰাজ্যৰ পৰা নতুন ৰাজ্যৰ সৃষ্টি হৈছে।

- **পূৰ্ণ ৰাজ্যৰ মৰ্যাদাৰ বাবে দাবী ঃ** ভাৰতবৰ্ষৰ কেন্দ্ৰীয় শাসিত অঞ্চলসমূহে পূৰ্ণ ৰাজ্যৰ মৰ্যাদাৰ বাবে জনোৱা দাবী হৈছে আঞ্চলিকতাবাদৰ অন্য এক প্ৰকাৰ। এনেকুৱা কিছুমান দাবী বাস্তৱত ৰূপায়িত হৈছে, উদাহৰণস্বৰূপে ১৯৭১ চনত হিমাচল প্ৰদেশক পূৰ্ণ ৰাজ্যৰ মৰ্যাদা প্ৰদান কৰা হয়। চিকিমক ১৯৭২ চনত পূৰ্ণ ৰাজ্যৰ মৰ্যাদা প্ৰদান কৰা হয়।
- **আঞ্চলিকতাবাদৰ প্ৰকাশ হিচাপে আন্তঃ ৰাজ্যিক বিবাদ ঃ** ভাৰতবৰ্ষত আঞ্চলিকতাবাদ প্ৰকাশৰ আন এটা ৰূপ হৈছে বিভিন্ন বিষয় যেনে চাৰিসীমা, নদীৰ পানী বিতৰণ আদিক কেন্দ্ৰ কৰি ৰাজ্যসমূহৰ মাজত সংঘটিত হোৱা আন্তঃ ৰাজ্যিক বিবাদ। চাৰিসীমাক কেন্দ্ৰ কৰি মহাৰাষ্ট্ৰ আৰু কৰ্ণাটক, অসম আৰু নাগলেণ্ড, কৰ্ণাটক আৰু কেৰেলাৰ মাজত বীবাদ সংঘটিত হৈছিল। কাবেৰী নদীৰ পানী বিতৰণক লৈ কেৰেলা আৰু তামিলনাড়ুৰ মাজত বিবাদ হৈছে। পঞ্জাব, জম্মু-কাশ্মীৰ আৰু হিমাচল প্ৰদেশৰ মাজত ৰবী নদীৰ পানী বিতৰণক কেন্দ্ৰ কৰি বিবাদ সংঘটিত হৈছে। এনে ধৰণৰ বিবাদত সকলোবোৰ ৰাজ্য আঞ্চলিকতাবাদী প্ৰভাবৰ দ্বাৰা প্ৰভাৱিত হয় আৰু প্ৰতিখন ৰাজ্যই অন্য ৰাজ্যৰ তুলনাত অধিক লাভান্বিত হ'বলৈ যত্ন কৰে।
- **ভাষাভিত্তিক আঞ্চলিকতাবাদ ঃ** ভাৰতবৰ্ষত আমি ভাষাক ভিত্তি কৰি গঢ় লৈ উঠা অন্য এক প্ৰকাৰৰ আঞ্চলিকতাবাদ দেখিবলৈ পাওঁ, যাক ভাষাভিত্তিক আঞ্চলিকতাবাদ বোলা হয়। এনেকুৱা ধৰণৰ আঞ্চলিকতাবাদ ভাৰতবৰ্ষত ১৯৫৬ চনত গ্ৰহণ কৰা ৰাজ্যসমূহৰ ভাষাভিত্তিক পুনৰ গঠন নীতি গ্ৰহণৰ পিছৰ পৰা অধিক দৃশ্যমান হৈছে। ভাষাক ভিত্তি কৰি হোৱা ৰাজ্যসমূহৰ পুনৰ গঠনৰ ফলত দ্বিভাষিক ৰাজ্যসমূহত সংঘাতৰ সৃষ্টি হৈছে।
- **উগ্ৰ আঞ্চলিকতাবাদ ঃ** ভাৰতবৰ্ষত আঞ্চলিকতাবাদৰ অন্য এক প্ৰকাৰ হৈছে উগ্ৰ আঞ্চলিকতাবাদ। এনেকুৱা ধৰণৰ আঞ্চলিকতাবাদত নিজৰ ৰাজ্য আৰু সম্প্ৰদায়ৰ স্বাৰ্থ ৰক্ষা কৰিবলৈ বিভিন্ন দল সংগঠনৰ উদ্ভৱ হয়। আঞ্চলিক ভাবাদৰ্শৰদ্বাৰা অনুপ্ৰাণিত এই দল-সংগঠন সমূহে তেওঁলোকৰ ৰাজ্যত বহিঃপ্ৰব্ৰজনকাৰী সকলক বহিৰাগত হিচাপে ধৰি লয় আৰু তেওঁলোকৰ প্ৰতি বিদ্বেষ মনোভাৱ গ্ৰহণ কৰে। কেতিয়াবা এই সংগঠনসমূহে তেওঁলোকৰ ৰাজ্যত থকা বহিঃ প্ৰব্ৰজনকাৰী লোকসকলৰ প্ৰতি হিংসাত্মক কাৰ্যপন্থা অৱলম্বন কৰাও পৰিলক্ষিত হয়।

অগ্ৰগতি নিৰীক্ষণ

প্ৰশ্ন ১ ঃ আঞ্চলিকতাবাদৰ ..... আৰু ..... দুয়ো প্ৰকাৰৰ অৰ্থ আছে। (খালী ঠাই পূৰ কৰক)

.....

প্ৰশ্ন ২ ঃ নকৰাত্মক অৰ্থত আঞ্চলিকতাবাদে কি বুজায়?

.....

.....

প্ৰশ্ন ৩ ঃ পঞ্জাৰ, জম্মু-কাশ্মীৰ আৰু হিমাচল প্ৰদেশৰ মাজত আন্তঃ ৰাজ্যিক বিবাদ কি নদীৰ পানীৰ বিতৰণক লৈ সংঘটিত হৈছিল?

.....

প্ৰশ্ন ৪ ঃ চিকিমক পূৰ্ণ ৰাজ্যৰ মৰ্যাদা কোন চনত প্ৰদান কৰা হৈছিল?

.....

প্ৰশ্ন ৫ ঃ আঞ্চলিকতাবাদৰ যিকোনো এটা প্ৰকাৰৰ বিষয়ে চমুকৈ লিখক।

.....

.....

১৪.৫ ভাৰতবৰ্ষত আঞ্চলিকতাবাদৰ উদ্ভৱৰ কাৰণসমূহ

ভাৰতবৰ্ষত আঞ্চলিকতাবাদ এক চিন্তনীয় বিষয় হৈ পৰিছে। বিভিন্ন কাৰকে ভাৰতবৰ্ষত আঞ্চলিকতাবাদৰ উদ্ভৱত অৰিহণা যোগাইছে। এনেকুৱা কিছুমান কাৰক তলত আলোচনা কৰা হ'ল—

- **ভৌগোলিক বিচ্ছিন্নতা ঃ** ভাৰতবৰ্ষৰ কিছুমান অংশ আন অংশৰ পৰা প্ৰায় সংযোগহীন অৱস্থাত অৱস্থান কৰে। এনে সংযোগহীনতাৰ বাবে এনেকুৱা অঞ্চলত বাস কৰা লোকসকলে ভাৰতবৰ্ষৰ আন আন ঠাইৰ লোকৰ লগত আবেগিক একতাৰ ভাব গঢ়ি তোলাত অসমৰ্থ হয় যাৰ ফলত এনেকুৱা ধৰণৰ বিচ্ছিন্ন অঞ্চলত আঞ্চলিকতাবাদৰ উদ্ভৱ হয়।
- **অৰ্থনৈতিক অসমতা ঃ** বিভিন্ন ৰাজ্যত আঞ্চলিকতাবাদৰ উদ্ভৱত অৰিহণা যোগোৱা অন্য এটা কাৰণ হৈছে অৰ্থনৈতিক অসমতা। কেতিয়াবা সম্পদ বিতৰণ অথবা আবণ্টন এনেকুৱা ধৰণে কৰা হয় যে কিছুমান ৰাজ্যৰ আৱণ্টিত সম্পদৰ পৰিমাণ আন ৰাজ্যৰ তুলনাত অধিক হৈ পৰে। ইয়াৰ ফলত ৰাজ্যসমূহৰ জনসাধাৰণৰ মাজত অসন্তুষ্টিৰ সৃষ্টি হয় আৰু তেওঁলোকৰ স্বাৰ্থ পূৰণৰ বাবে অধিক স্বায়ত্ব শাসনৰ বাবে দাবী জনায়।
- **ৰাজনৈতিক উচ্চাকাংক্ষা ঃ** আঞ্চলিক প্ৰভাৱশালী লোকৰ ৰাজনৈতিক ক্ষমতা লাভৰ উচ্চাকাংক্ষাইও বহুতো ৰাজ্যত আঞ্চলিকতাবাদৰ উদ্ভৱত অৰিহণা যোগাইছে। আঞ্চলিক ৰাজনৈতিক দলৰ নেতাসকলে ক্ষমতা লাভ আৰু তেওঁলোকৰ কৰ্তৃত্ব বিস্তাৰৰ উদ্দেশ্য তেওঁলোকৰ ৰাজ্যৰ জনসাধাৰণৰ মাজত আঞ্চলিকতাবাদৰ ভাব প্ৰচাৰ কৰে। উদাহৰণ স্বৰূপে- ৰাজনৈতিক দল যেনে ডি এম কে (DMK), এ.আই. এ.ডি.এম. কে. (AIADMK), তেলেগু দেশম্ আদিয়ে নিজৰ নিজৰ ৰাজ্যত কৰ্তৃত্ব বিস্তাৰ কৰিবলৈ আঞ্চলিকতাবাদৰ আশ্ৰয় লোৱা দেখা যায়।
- **সাংস্কৃতিক কাৰণ ঃ** আঞ্চলিকতাবাদৰ বিস্তাৰৰ ক্ষেত্ৰত সাংস্কৃতিক কাৰণেও অৰিহণা যোগোৱা পৰিলক্ষিত হয়। বহুতো দল অথবা সংগঠনে তেওঁলোকৰ সংস্কৃতি, অস্তিত্ব,

ঐতিহ্য-পৰম্পৰা আৰু আদৰ্শ আদিক অপ্ৰত্যাশিত হস্তক্ষেপৰ পৰা ৰক্ষা কৰিবলৈও আঞ্চলিকতাবাদৰ পথ গ্ৰহণ কৰে। উদাহৰণস্বৰূপে, অসমীয়া লোকে তেওঁৰ নিজৰ সংস্কৃতি ৰক্ষা কৰিবলৈ ১৯৭৯ চনত বিদেশী বহিস্কাৰ আন্দোলন আৰম্ভ কৰিছিল।

- **আদৰ্শগত আৰোপণ ঃ** বহুতো সময়ত কেন্দ্ৰীয় চৰকাৰৰ সমগ্ৰ দেশৰ জনসাধাৰণৰ ওপৰত কোনো বিশেষ আদৰ্শ অথবা ভাষা আৰোপৰ প্ৰচেষ্টাৰ প্ৰতিক্ৰিয়া হিচাপেও আঞ্চলিকতাবাদৰ উদয় হয়। কেন্দ্ৰীয় চৰকাৰৰ এনে ধৰণৰ আৰোপণ প্ৰতিহত কৰিবলৈ ৰাজ্যসমূহে আঞ্চলিকতাবাদৰ নীতিক ভিত্তি কৰি আন্দোলনৰ পথ অৱলম্বন কৰে। উদাহৰণস্বৰূপে দক্ষিণ ভাৰতৰ ৰাজ্যসমূহে চৰকাৰী ভাষা হিচাপে হিন্দী ভাষাৰ আৰোপণ প্ৰতিহত কৰিবলৈ যত্ন কৰিছিল কাৰণ এই ৰাজ্যসমূহে আশংকা কৰিছিল যে হিন্দী ভাষাৰ আৰোপণে উত্তৰ ভাৰতত ৰাজ্যসমূহৰ প্ৰতিপত্তি বৃদ্ধি কৰিব।
- **ক্ৰমাৎ বৃদ্ধি পোৱা সচেতনতা ঃ** জনসাধাৰণৰ মাজত তেওঁলোকৰ বাসস্থান আৰু নিজৰ কল্যাণ সাধনৰ বাবে ক্ৰমাৎ বৃদ্ধি পোৱা সচেতনাৰ ফলতো আঞ্চলিকতাবাদী আদৰ্শৰ উদ্ভৱ হৈছে। এনেকুৱা পৰিস্থিতিত জনসাধাৰণে অনুভৱ কৰে যে তেওঁলোকক উন্নতিৰ পথত সকলো ধৰণে বঞ্চিত কৰা হৈছে। স্থানীয় ৰাজনৈতিক নেতাসকলেও এনে ধৰণৰ পৰিস্থিতি সম্পূৰ্ণ সুযোগ লয় আৰু প্ৰচাৰ কৰে যে কেন্দ্ৰীয় চৰকাৰেই এনেধৰণৰ আঞ্চলিক অসমতাৰ বাবে দায়ী। ইয়াৰ ফলত আঞ্চলিকতাবাদ আদৰ্শৰ উদ্ভৱ হয়।

১৪.৬ আঞ্চলিকতাবাদৰ সমস্যা সমাধানৰ সম্ভৱপ্ৰায় উপায়সমূহ

ভাৰতবৰ্ষৰ একতা আৰু সংহতিৰ প্ৰতি ভাবুকি সৃষ্টি কৰা আঞ্চলিকতাবাদ বিষয়টো এক গুৰুতৰ সমস্যা হিচাপে পৰিগণিত হৈছে। এই সমস্যাটো সমাধানৰ কিছুমান সম্ভৱপ্ৰায় উপায় তলত আলোচনা কৰা হ'ল—

- আঞ্চলিকতাবাদৰ সমস্যা সমাধান কৰিবলৈ সমগ্ৰ ৰাষ্ট্ৰৰ সমান আৰু সমতাপূৰ্ণ উন্নতি সাধন কৰা উচিত। কেন্দ্ৰীয় চৰকাৰে কোনো ৰাজ্যৰ প্ৰতি বৈষম্যমূলক আচৰণ কৰিব নালাগে। বিত্ত, বিভিন্ন সুবিধাসমূহ তথা সম্পদৰ বিতৰণ সমভাবে কৰিব লাগে। ৰাষ্ট্ৰৰ অৱহেলিত অংশসমূহৰ প্ৰতি অধিক মনোযোগ দিয়া উচিত যাতে, সেই অঞ্চলৰ জনসাধাৰণে অনুভৱ কৰে যে তেওঁলোক ভাৰতবৰ্ষৰ এক অন্যতম অংশ।
- কেন্দ্ৰীয় চৰকাৰে অপ্ৰয়োজনীয়ভাৱে ৰাজ্যৰ কাম কাজত হস্তক্ষেপ কৰিব নালাগে। ৰাজ্যসমূহক নিজৰ কাম-কাজ পৰিচালনা কৰিবলৈ প্ৰয়োজনীয় স্বাধীনতা দিয়া উচিত। ৰাজ্যসমূহক প্ৰয়োজনীয় প্ৰশাসনীয় আৰু অৰ্থনৈতিক স্বাধীনতা প্ৰদান কৰা উচিত।
- কেন্দ্ৰ আৰু ৰাজ্য চৰকাৰৰ মাজৰ সম্পৰ্কৰ ক্ষেত্ৰত প্ৰয়োজনীয় পৰিৱৰ্ত্তন সাধন কৰা উচিত। কেন্দ্ৰ আৰু ৰাজ্যৰ মাজত ভাৰসাম্যমূলকভাৱে ক্ষমতাৰ বিতৰণৰ ব্যৱস্থা কৰা উচিত।

- প্রয়োজনাধিক আঞ্চলিকতাবাদৰ ভাব প্রতিহত কৰিবলৈ আৰু ৰাষ্ট্রখনৰ প্রতি সংযোজিত ভাব জগাই তুলিবলৈ এক জাতীয় শিক্ষা ব্যৱস্থা প্রৱর্তন কৰা উচিত।
- আঞ্চলিকতাবাদ সমস্যা সমাধানৰ ক্ষেত্রত নির্বাচন আয়োগেও এক উল্লেখযোগ্য ভূমিকা পালন কৰিব পাৰে। আঞ্চলিক ৰাজনৈতিক দলসমূহে যাতে চৰম পর্য্যায়ত আঞ্চলিকতাবাদৰ প্রচাৰ কৰিব নোৱাৰে তাৰ বাবে নির্বাচন আয়োগে কিছুমান নীতি নির্ধাৰণ কৰি দিব লাগে। ৰাজনৈতিক দলসমূহে শৃংখলাবদ্ধ ভাৱে তেওঁলোকৰ কাম-কাজ পৰিচালনা কৰিব লাগে।
- কেন্দ্রীয় চৰকাৰত সকলো ৰাজ্যৰ সার্থক অংশ গ্রহণৰ জৰিয়তে আঞ্চলিকতাবাদৰ সমস্যা কিছু পৰিমাণে সমাধান কৰিব পাৰি। অৱহেলিত আৰু বঞ্চিত অঞ্চলৰ নেতাসকলে কেন্দ্রীয় চৰকাৰত সক্রিয়ভাৱে অংশগ্রহণ কৰা উচিত আৰু তেওঁলোকৰ সমস্যাসমূহ উপস্থাপন কৰিব লাগে আৰু নতুন ৰাজ্যৰ দাবী জনোৱাতকৈ সমস্যাসমূহৰ সমাধানৰ সঠিক পথ নির্ধাৰণ কৰিব লাগে।
- শেষত জনসাধাৰণৰ সমস্যাসমূহ শান্তিপূর্ণ আৰু সাংবিধানিক উপায়েৰে সমাধান কৰিব লাগে। ৰাজনৈতিক নেতাসকলক নিজৰ স্বার্থ পূৰণৰ উদ্দেশ্য আঞ্চলিক বিষয়সমূহৰ অপপ্রয়োগ কৰিবলৈ দিব নালাগে।

অগ্রগতি নিৰীক্ষণ

প্রশ্ন ৬ ঃ ভাৰতবর্ষত আঞ্চলিকতাবাদ উদ্ভৱৰ এক অন্যতম কাৰণ হৈছে ৰাজ্যসমূহৰ মাজত থকা অর্থনৈতিক অসমতা। (শুদ্ধ/অশুদ্ধ)

.....

প্রশ্ন ৭ ঃ অসমত বিদেশী বহিস্কাৰ আন্দোলন কিমান চনত আৰম্ভ হৈছিল?

.....

প্রশ্ন ৮ ঃ ভাৰতবর্ষত আঞ্চলিকতাবাদৰ উদ্ভৱৰ কাৰণে দায়ী যিকোনো দুটা কাৰকৰ বিষয়ে চমুকৈ লিখক।

.....

.....

প্রশ্ন ৯ ঃ আঞ্চলিকতাবাদ সমস্যা সমাধানৰ যিকোনো তিনিটা উপায়ৰ বিষয়ে সংক্ষেপে লিখক।

.....

.....

.....

১৪.৭ অধ্যায়টিৰ পৰা আমি কি শিকিলোঁ

- ভাৰতীয় ৰাজনীতিত আঞ্চলিকতাবাদ এক প্ৰধান বিষয় হিচাপে পৰিগণিত হৈছে। বহু সময়ত এই সমস্যাটোৱে ভাৰতবৰ্ষৰ একতা আৰু সংহতিৰ প্ৰতি গুৰুতৰ ভাবুকিৰ সৃষ্টি কৰিছে।
- আঞ্চলিকতাবাদে কোনো এক ব্যক্তিয়ে বাস কৰা অঞ্চলৰ প্ৰতি থকা ভালপোৱাক সূচায়। আঞ্চলিকতাবাদৰ সকৰাত্মক আৰু নকৰাত্মক দুয়োপ্ৰকাৰৰ অৰ্থ আছে। নকৰাত্মক অৰ্থত আঞ্চলিকতাবাদে সমগ্ৰ ৰাষ্ট্ৰৰ তুলনাত ব্যক্তিৰ কোনো এক বিশেষ অঞ্চলৰ প্ৰতি থকা অত্যধিক সংযোজনক বুজায়। সকৰাত্মক অৰ্থত আঞ্চলিকতাবাদে ব্যক্তিৰ তেওঁলোকৰ অঞ্চল, সংস্কৃতি, ভাষা আদিৰ প্ৰতি থকা ভালপোৱাক সূচায়, যাৰ মুখ্য উদ্দেশ্য হৈছে তেওঁলোকৰ স্বাধীন অস্তিত্ব আৰু মৰ্যাদা ৰক্ষা কৰা।
- ভাৰতবৰ্ষত আঞ্চলিকতাবাদৰ বিভিন্ন প্ৰকাৰ পৰিলক্ষিত হয়, যেনে— অধিক স্বায়ত্ব শাসনৰ বাবে দাবী, ভাৰতবৰ্ষৰ ভিতৰত পৃথক ৰাজ্য গঠনৰ বাবে দাবী, পূৰ্ণ ৰাজ্যৰ মৰ্যাদাৰ বাবে দাবী, ভাষাভিত্তিক আঞ্চলিকতাবাদ, উগ্ৰ আঞ্চলিকতাবাদ আঞ্চলিকতাবাদৰ প্ৰকাশ হিচাপে আন্তঃৰাজ্যিক বিবাদ।
- ভাৰতবৰ্ষত আঞ্চলিকতাবাদৰ উদ্ভৱত বিভিন্ন কাৰকে অৰিহণা যোগাইছে। ইয়াৰে কিছুমান কাৰক হ'ল— ভাৰতবৰ্ষৰ কিছুমান অংশৰ আন অংশৰ লগত থকা ভৌগোলিক বিচ্ছিন্নতা, ভাৰতবৰ্ষৰ ৰাজ্যসমূহৰ মাজত থকা অৰ্থনৈতিক অসমতা, আঞ্চলিক প্ৰভাৱশালী ব্যক্তিৰ ৰাজনৈতিক উচ্চাকাংক্ষা, অপ্ৰত্যাশিত হস্তক্ষেপৰ পৰা সম্প্ৰদায় অথবা গোটসমূহৰ নিজৰ সাংস্কৃতিক ঐতিহ্য, পৰম্পৰা আৰু অস্তিত্ব ৰক্ষা কৰাৰ আকাংক্ষা, প্ৰভাৱশালী গোটৰ আদৰ্শগত আৰোপণ, জনসাধাৰণৰ সমাজত তেওঁলোকৰ কল্যাণ সাধনৰ বাবে ক্ৰমাৎ বৃদ্ধি পোৱা সচেতনতা ইত্যাদি।
- প্ৰায়ে আঞ্চলিকতাবাদে ভাৰতবৰ্ষৰ একতা আৰু সংহতিৰ প্ৰতি ভাবুকিৰ সৃষ্টি কৰিছে। এই সমস্যাটো সমাধান কৰাৰ কিছুমান উপায় হ'ল- সমগ্ৰ ৰাষ্ট্ৰতে সমান আৰু সমতাপূৰ্ণ উন্নতি সুনিশ্চিত কৰা, জাতীয় স্বাৰ্থ অসুৰক্ষিত নোহোৱালৈ কেন্দ্ৰীয় চৰকাৰে অপ্ৰয়োজনীয়ভাৱে ৰাজ্যিক চৰকাৰৰ কাম-কাজত হস্তক্ষেপৰ পৰা বিৰত থকা, কেন্দ্ৰ আৰু ৰাজ্যৰ মাজৰ সম্পৰ্কৰ পৰিৱৰ্তন সাধন কৰা এক জাতীয় শিক্ষাৰ ব্যৱস্থাৰ প্ৰৱৰ্তন কৰা, নিৰ্বাচন আয়োগৰ সক্ৰিয় ভূমিকা যাতে ৰাজনৈতিক দলসমূহে চৰম পৰ্যায়ৰ আঞ্চলিকতাবাদৰ প্ৰচাৰ কৰিব নোৱাৰে, কেন্দ্ৰীয় চৰকাৰৰ পৰ্য্যায়ত সকলো ৰাজ্যৰ সমান আৰু সক্ৰিয় অংশগ্ৰহণ, আঞ্চলিক সমস্যাসমূহৰ শান্তিপূৰ্ণ আৰু সাংবিধানিক সমাধান।

১৪.৮ অধিক জানিবলৈ

অসমীয়া গ্ৰন্থ ঃ

১) গগৈ, অধ্যাপক পুৰন্দৰ২০০০ । *ভাৰতৰ প্ৰশাসন আৰু ৰাজনীতি*। গুৱাহাটী ঃ বনলতা।

২) শৰ্মা, দুৰ্গা কান্ত , ৰফিক, জামান আৰু শৰ্মা ,ড° পূৰবী ২০০৫। *স্নাতক মহলাৰ ভাৰতীয় ৰাজনৈতিক ব্যৱস্থা— এক আলোকপাত* । গুৱাহাটী ঃ অসম বুক ডিপ'।

৩) পাল, ড° কৃপেশ চন্দ্ৰ আৰু নায়ক, প্ৰতুল চন্দ্ৰ২০১১ । *স্নাতক মহলাৰ ভাৰতৰ ৰাজনৈতিক ব্যৱস্থা*। গুৱাহাটী ঃ অৰুণ প্ৰকাশন।

ইংৰাজী গ্ৰন্থ ঃ

1) Chander, Prakash.(2000). *Indian Government and Politics*. New Delhi: Cosmos Bookhive Pvt. Ltd.

2) Ghai, K.K. (2007). *Indian Government and Politics*.New Delhi: Kalyani Publishers.

3) Kapur, Anup Chand and Misra, K.K. (2006). *Select Constitutions.* New Delhi : S. Chand and Company.

4) Pylee, M,V. (2006). *Constitutional Government in India.* New Delhi:S. Chand and Company.

১৪.৯ অগ্ৰগতিৰ খতিয়ান

১ নং প্ৰশ্নৰ উত্তৰ ঃ সকৰাত্মক আৰু নকৰাত্মক

২ নং প্ৰশ্নৰ উত্তৰ ঃ নকৰাত্মক অৰ্থত আঞ্চলিকতাবাদে সমগ্ৰ ৰাষ্ট্ৰৰ তুলনাত ব্যক্তিৰ কোনো এক বিশেষ অঞ্চলৰ প্ৰতি থকা অত্যধিক সংযোজনক বুজায় যিয়ে ৰাষ্ট্ৰখনৰ একতা আৰু সংহতিৰ ভাবুকিৰ সৃষ্টি কৰে।

৩ নং প্ৰশ্নৰ উত্তৰ ঃ ৰবী নদী

৪ নং প্ৰশ্নৰ উত্তৰ ঃ ১৯৭২

৫ নং প্ৰশ্নৰ উত্তৰ ঃ অধিক স্বায়ত্ব শাসনৰ দাবী ঃ ভাৰতবৰ্ষত আঞ্চলিকতাবাদৰ এক প্ৰকাৰ হৈছে অধিক স্বায়ত্ব শাসনৰ দাবী। ৰাজনৈতিক, অৰ্থনৈতিক আদি ক্ষেত্ৰত এনে ধৰণৰ অধিক স্বায়ত্ব শাসনৰ দাবী জনোৱা হয়। ৰাজ্যৰ আঞ্চলিক ৰাজনৈতিক দলবোৰে

এনেকুৱা ধৰণৰ অধিক স্বায়ত্ব শাসনৰ বাবে দাবী জনায়। উদাহৰণস্বৰূপে অসমত, অসম গণ পৰিষদ, পঞ্জাৱত আকালী দলে (Akali Dal) নিজৰ নিজৰ ৰাজ্যত অধিক স্বায়ত্ব শাসনৰ বাবে দাবী জনাইছে।

৬ নং প্ৰশ্নৰ উত্তৰ ঃ শুদ্ধ

৭ নং প্ৰশ্নৰ উত্তৰ ঃ ১৯৭৯

৮ নং প্ৰশ্নৰ উত্তৰ ঃ ক) অৰ্থনৈতিক অসমতা ঃ বিভিন্ন ৰাজ্যত আঞ্চলিকতাবাদৰ উদ্ভৱত অৰিহণা যোগোৱা অন্য এটা কাৰণ হৈছে অৰ্থনৈতিক অসমতা। কেতিয়াবা সম্পদ বিতৰণ অথবা আবণ্টন এনেকুৱাধৰণে কৰা হয় যে কিছুমান ৰাজ্যৰ আৱণ্টিত সম্পদৰ পৰিমাণ আন ৰাজ্যৰ তুলনাত অধিক হৈ পৰে। ইয়াৰ ফলত ৰাজ্যসমূহৰ জনসাধাৰণৰ মাজত অসন্তুষ্টিৰ সৃষ্টি হয় আৰু তেওঁলোকৰ স্বাৰ্থ পূৰণৰ বাবে অধিক স্বায়ত্ব শাসনৰ বাবে দাবী জনায়।

খ) ৰাজনৈতিক উচ্চাকাংক্ষা ঃ আঞ্চলিক প্ৰভাৱশালী লোকৰ ৰাজনৈতিক ক্ষমতা লাভৰ উচ্চাকাংক্ষাইও বহুতো ৰাজ্যত আঞ্চলিকতাবাদৰ উদ্ভৱত অৰিহণা যোগাইছে। আঞ্চলিক ৰাজনৈতিক দলৰ নেতাসকলে ক্ষমতা লাভ আৰু তেওঁলোকৰ কৰ্তৃত্ব বিস্তাৰৰ উদ্দেশ্য তেওঁলোকৰ ৰাজ্যৰ জনসাধাৰণৰ মাজত আঞ্চলিকতাবাদৰ ভাব প্ৰচাৰ কৰে। উদাহৰণ স্বৰূপে- ৰাজনৈতিক দল যেনে ডি এম কে (DMK) এ.আই. এ.ডি.এম. কে. (AIADMK) তেলেগু দেশম্ আদিয়ে নিজৰ নিজৰ ৰাজ্যত কৰ্তৃত্ব বিস্তাৰ কৰিবলৈ আঞ্চলিকতাবাদৰ আশ্ৰয় লোৱা দেখা যায়।

৯ নং প্ৰশ্নৰ উত্তৰ ঃ ক) আঞ্চলিকতাবাদৰ সমস্যা সমাধান কৰিবলৈ সমগ্ৰ ৰাষ্ট্ৰৰ সমান আৰু সমতাপূৰ্ণ উন্নতি সাধন কৰা উচিত। কেন্দ্ৰীয় চৰকাৰে কোনো ৰাজ্যৰ প্ৰতি বৈষম্যমূলক আচৰণ কৰিব নালাগে। বিত্ত, বিভিন্ন সুবিধাসমূহ তথা সম্পদৰ বিতৰণ সমভাবে কৰিব লাগে। ৰাষ্ট্ৰৰ অৱহেলিত অংশসমূহৰ প্ৰতি অধিক মনোযোগ দিয়া উচিত যাতে, সেই অঞ্চলৰ জনসাধাৰণে অনুভৱ কৰে যে তেওঁলোক ভাৰতবৰ্ষৰ এক অন্যতম অংশ।

খ) কেন্দ্ৰীয় চৰকাৰে অপ্ৰয়োজনীয়ভাৱে ৰাজ্যৰ কাম কাজত হস্তক্ষেপ কৰিব নালাগে। ৰাজ্যসমূহক নিজৰ কাম-কাজ পৰিচালনা কৰিবলৈ প্ৰয়োজনীয় স্বাধীনতা দিয়া উচিত। ৰাজ্যসমূহক প্ৰয়োজনীয় প্ৰশাসনীয় আৰু অৰ্থনৈতিক স্বাধীনতা প্ৰদান কৰা উচিত।

গ) আঞ্চলিকতাবাদ সমস্যা সমাধানৰ ক্ষেত্ৰত নিৰ্বাচন যোগেও এক উল্লেখযোগ্য ভূমিকা পালন কৰিব পাৰে। আঞ্চলিক ৰাজনৈতিক দলসমূহে যাতে চৰম পৰ্য্যায়ত আঞ্চলিকতাবাদৰ প্ৰচাৰ কৰিব নোৱাৰে তাৰ বাবে নিৰ্বাচন আয়োগে কিছুমান নীতি নিৰ্ধাৰণ কৰি দিব লাগে। নিৰ্বাচন আয়োগে দৃঢ়ভাৱে নীতি নিৰ্ধাৰণ কৰিব লাগে যে যদি কোনো ৰাজনৈতিক দলে চৰম পৰ্যায়ৰ আঞ্চলিকতাবাদৰ প্ৰচাৰ কৰে, তেতিয়াহ'লে সেই দলটোক নিষিদ্ধ কৰা হ'ব। ৰাজনৈতিক দলসমূহে শৃংখলাবদ্ধ ভাৱে তেওঁলোকৰ কাম-কাজ পৰিচালনা কৰিব লাগে।

১৪.১০ আৰ্হি প্ৰশ্ন

(ক) বস্তুধৰ্মী প্ৰশ্ন -

প্ৰশ্ন ১ ঃ ভাৰতবৰ্ষৰ যিকোনো দুটা আঞ্চলিক ৰাজনৈতিক দলৰ নাম উল্লেখ কৰক।

প্ৰশ্ন ২ ঃ কিমান চনত ভাৰতবৰ্ষত ৰাজ্যসমূহৰ ভাষাভিত্তিক পুনৰ গঠন হৈছিল?

প্ৰশ্ন ৩ ঃ কৰ্ণাটক, কেৰেলা আৰু তামিলনাড়ুৰ মাজত কোনখন নদীৰ পানীৰ বিতৰণক কেন্দ্ৰ কৰি আন্তঃ ৰাজ্যিক বিবাদ সংঘটিত হৈছিল?

(খ) চুটি প্ৰশ্ন- (১৫০টা শব্দৰ ভিতৰত উত্তৰ লিখক)

প্ৰশ্ন ১ ঃ আঞ্চলিকতাবাদ বুলিলে কি বুজা যায়?

প্ৰশ্ন ২ ঃ ভাৰতবৰ্ষৰ আন্তঃৰাজ্যিক বিবাদৰ বিষয়ে সংক্ষেপে লিখক।

(গ) ৰচনাধৰ্মী প্ৰশ্ন- (৩০০-৫০০ শব্দৰ ভিতৰত উত্তৰ লিখক)

প্ৰশ্ন ১ ঃ ভাৰতবৰ্ষত আঞ্চলিকতাবাদৰ প্ৰকাৰসমূহৰ বিষয়ে আলোচনা কৰক।

প্ৰশ্ন ২ ঃ ভাৰতবৰ্ষত আঞ্চলিকতাবাদৰ উদ্ভৱত অৰিহণা যোগাৱা বিভিন্ন কাৰণসমূহ বিশ্লেষণ কৰক।

প্ৰশ্ন ৩ ঃ আঞ্চলিকতাবাদ সমস্যা সমাধানৰ সম্ভৱপ্ৰায় উপায়সমূহ আলোচনা কৰক।

****

অধ্যায় ১৫ ঃ ভাৰতীয় ৰাজনীতিত বৰ্ণবাদ আৰু সাম্প্ৰদায়িকতাবাদ

অধ্যায় গাঁথনি

১৫.১ উদ্দেশ্য

১৫.২ পৰিচয়

১৫.৩ বৰ্ণ

- ১৫.৩.১ বৰ্ণৰ সংজ্ঞা আৰু অৰ্থ
- ১৫.৩.২ বৰ্ণৰ বৈশিষ্ট্য
- ১৫.৩.৩ ভাৰতীয় ৰাজনীতিত বৰ্ণ

১৫.৪ সাম্প্ৰদায়িকতাবাদ

- ১৫.৪.১ সাম্প্ৰদায়িকতাবাদৰ অৰ্থ
- ১৫.৪.২ সাম্প্ৰদায়িকতাবাদ আৰু ভাৰতীয় ৰাজনীতি
- ১৫.৪.৩ সাম্প্ৰদায়িকতাবাদৰপৰা প্ৰতিকাৰৰ উপায়

১৫.৫ অধ্যায়টিৰ পৰা আমি কি শিকিলোঁ

১৫.৬ অধিক জানিবলৈ

১৫.৭ অগ্ৰগতিৰ খতিয়ান

১৫.৮ আৰ্হি প্ৰশ্ন

১৫.১ উদ্দেশ্য

এই অধ্যায়টি অধ্যয়ন কৰি আপুনি—

- বৰ্ণ আৰু সাম্প্ৰদায়িকতাবাদৰ সংজ্ঞা নিৰূপণ কৰিব পাৰিব
- বৰ্ণ আৰু সাম্প্ৰদায়িকতাবাদৰ বৈশিষ্ট্য সম্পৰ্কে জ্ঞাত হ'ব
- ভাৰতীয় ৰাজনীতিত বৰ্ণ আৰু সাম্প্ৰদায়িকতাবাদৰ প্ৰভাৱ কেনে সেয়া ব্যাখ্যা কৰিব পাৰিব
- সাম্প্ৰদায়িকতাবাদৰপৰা প্ৰতিকাৰৰ উপায়সমূহ ব্যাখ্যা কৰিব পাৰিব ।

১৫.২ পৰিচয়

ভাৰতীয় ৰাজনীতিৰ দুটা গুৰুত্বপূৰ্ণ বিষয় বৰ্ণ আৰু সাম্প্ৰদায়িকতাবাদৰ আলোচনাৰ অবিহনে ভাৰতীয় ৰাজনীতিৰ আলোচনা সম্পূৰ্ণ নহয়। এইটো এই বাবেই যে ভাৰতীয় ৰাজনৈতিক ব্যৱস্থাটো এক বৃহৎ সামাজিক বাতাবৰণৰ মাজত চলি আছে, য'ত বৰ্ণ আৰু ধৰ্মৰ নিচিনা পৰম্পৰাগত শক্তি কিছুমানে বিশেষধৰণে প্ৰভাৱান্বিত কৰিছে। সেয়ে বৰ্ণ আৰু ধৰ্মৰ দৰে সামাজিক বাতাবৰণৰ উপাদানসমূহে ভাৰতীয় ৰাজনৈতিক পদ্ধতি আৰু ৰাজনৈতিক ব্যৱস্থাত প্ৰভাৱ পেলাইছে।

১৫.৩ বৰ্ণ

আমি ৰাজনীতিৰ লগত বৰ্ণ আৰু সাম্প্রদায়িকতাবাদৰ সম্পৰ্ক আৰু এই দুটা বিষয়ৰ (বৰ্ণ আৰু সাম্প্রদায়িকতাবাদ) ভাৰতীয় ৰাজনীতিত প্রভাৱৰ বিষয়ে জনাৰ আগতে বৰ্ণ আৰু সাম্প্রদায়িকতাবাদৰ সংজ্ঞা জনা উচিত। এতিয়া ভাৰতীয় ৰাজনীতিত বৰ্ণৰ বিষয়ে আলোচনা কৰিম।

১৫.৩.১ বৰ্ণৰ অৰ্থ আৰু সংজ্ঞা

বেছিভাগ ভাৰতীয় ভাষাতেই বৰ্ণৰ প্রকৃত অনুবাদ হ'ল 'জাতি'। বৰ্ণ শব্দটো স্পেনিছ আৰু পৰ্টুগিজ শব্দ কাষ্টা (Casta) পৰা লোৱা হৈছে যাৰ অৰ্থ হ'ল জাতি বা বংশ। পৰ্টুগিজসকলে ১৬শ খ্রীষ্টাব্দত পোন প্রথমবাৰৰ বাবে বৰ্ণ শব্দটো ভাৰতীয় সমাজ ব্যৱস্থাত প্রৱর্তন কৰিছিল।

বৰ্ণ হ'ল এক সামাজিক ব্যৱস্থা যিয়ে সমাজৰ লোকসকলক ভিন্ন স্তৰত ভাগ কৰে আৰু সেই বিভাজনসমূহ সৌন্দর্য বিবাহ আৰু জীৱিকাৰ ভিত্তিত কৰা হয়। প্রাচীন ভাৰতৰ বৰ্ণ ব্যৱস্থা চাৰিটা মূল ভাগত ভাগ কৰা হৈছিল, যথা— ব্রাহ্মণ, ক্ষত্রিয়, বৈশ্য আৰু শূদ্র।

১৫.৩.২ বৰ্ণৰ বৈশিষ্ট্য

ভাৰতীয় সমাজতত্ববিদ কেতকাৰৰ (Ketkar) মতে জাতি (বৰ্ণ) হ'ল দুটা বৈশিষ্ট্যৰে গঠিত এটা গোট—

(ক) এটা জাতিৰ সদস্য পদ সেই জাতিৰ সদস্যৰ পৰা জন্মগ্রহণ কৰা লোকসকলক দিয়া হয় বা একে বৰ্ণৰ পৰা জন্মগ্রহণ কৰা লোকসকলক ইয়াৰ অন্তর্ভুক্ত কৰা হয়।

(খ) এটা জাতিৰ সদস্যসকলে যাতে অন্য গোষ্ঠীৰ লোকক বিয়া কৰাব পাৰে তাৰ বাবে নির্দয় সামাজিক বন্ধনৰ পৰা মুক্ত কৰি দিয়া হয়।

এতিয়া আমি বৰ্ণ ব্যৱস্থাৰ প্রাচীন বৈশিষ্ট্যসমূহ আলোচনা কৰিম -

- **সমাজৰ অধিক্রমিক শ্রেণীবিভাজন**

  বৰ্ণ ব্যৱস্থাৰ এটা গুৰুত্বপূর্ণ বৈশিষ্ট্য হ'ল ই সদস্যসকলক বিভিন্ন স্তৰৰ ভাগত ভাগ কৰে। উদাহৰণস্বৰূপে হিন্দু বৰ্ণ ব্যৱস্থাত ব্রাহ্মণসকলে উচ্চ স্থান অধিকাৰ কৰিছে আৰু বৰ্ণ শৃংখলাত তেওঁলোক আটাইতকৈ ওপৰৰ জাতি। একেদৰে হৰিজন সকল বৰ্ণ শৃংখলাৰ একবাৰে তলৰ জাতি।

- **খাদ্য অভ্যাসৰ সীমাৱদ্ধতা**

  বৰ্ণ ব্যৱস্থাই সদস্যসকলৰ ওপৰত নির্দিষ্ট সীমৱদ্ধতা আৰোপ কৰে। সাধাৰণতে সীমৱদ্ধতাসমূহ হ'ল কোনে কেনেকুৱা খাদ্য, কাৰ পৰা খাব লাগে। উদাহৰণস্বৰূপে দক্ষিণ ভাৰতৰ ব্রাহ্মণসকলে কেৱল মাত্র তেওঁলোকৰ তলৰ বৰ্ণৰ কিছুমান জাতিয়ে ঘীৰে তৈয়াৰ কৰা 'পকা' (pacca) আহাৰ গ্রহণ কৰে। তেওঁলোকে 'কেচ্চা' (kachcha) আহাৰ গ্রহণ কৰিব পাৰে যদিহে সেই আহাৰ ব্রাহ্মণসকলে ব্যৱহাৰ কৰা পানীৰে প্রস্তুত কৰা হয়। ব্রাহ্মণসকল যিহেতু বৰ্ণ শৃংখলাৰ সবাতোতকৈ ওপৰৰ বৰ্ণ তেওঁলোকে বনোৱা যিকোনো আহাৰ সকলো জাতিয়ে গ্রহণ কৰিব পাৰে। পিয়াজ,নহৰু, বন্ধাকবি, গাজৰ আদি ব্যৱহাৰৰ ক্ষেত্রত সীমাৱদ্ধতা আছে আৰু এই সীমাৱদ্ধতাসমূহ বহুতো ব্রাহ্মণ পৰিয়ালে এতিয়াও মানি আহিছে।

- **সামাজিক সম্বন্ধৰ সীমাৱদ্ধতা**

  প্রাচীন জাতিগত (caste-ridden) সমাজত 'অপবিত্র'ৰ ধাৰণাটো আছিল। এইটোৱে নিম্ন জাতিৰ মানুহ এজন চুলে উচ্চ জাতিৰ মানুহজন অপবিত্র হোৱা বুলি বুজায়। আনকি তেওঁৰ ছাঁটোও উচ্চ জাতিৰ মানুহৰ বাবে অপবিত্র। উদাহৰণস্বৰূপে কেৰেলাত এজন নায়াৰে (Nayar) নামবুধাৰী ব্রাহ্মণসকলৰ ওচৰ চাপিব পাৰে কিন্তু তেওঁলোকক চুব নোৱাৰে। এই ব্যৱস্থাটো বহুদিন ধৰি চলি আছিল। তামিলনাডুত শ্যানাৰ টদি টেপাৰ (*Shanar* toddy tapper) সকল ব্রাহ্মণসকলৰ ওচৰ চাপিলে ২৪ খোজ দূৰত থাকিব লাগে। এই সকলোবোৰে অস্পৃশ্যতাৰ ব্যৱহাৰক সুচায়।

- **বিবাহৰ সীমাৱদ্ধতা**

  বৰ্ণ ব্যৱস্থাই বিবাহৰ ক্ষেত্রত কিছুমান সীমাৱদ্ধতা আনে। একে বৰ্ণৰ লোকসকলৰ মাজত সবৰ্ণ বিবাহৰ নিয়ম আছে। এই নিয়ম মতে এজন ব্যক্তিয়ে তেওঁৰ নিজৰ জাতি বা বৰ্ণ ভিতৰতহে বিয়া কৰাব পাৰিব।

- **জীৱিকা নির্বাচনৰ সীমাৱদ্ধতা**

  জীৱিকাৰ ক্রমোন্নতি জাতিগত সমাজ ব্যৱস্থাৰ এটা বৈশিষ্ট্য যিয়ে প্রত্যেক জাতিৰ নির্দিষ্ট জীৱিকাক বুজায়। কিছুমান জীৱিকা যেনে - শিক্ষা, পুৰোহিতালি আদিক উচ্চ জাতিৰ জীৱিকা বুলি ধৰা হয় আৰু এইবোৰ বেছিভাগেই ব্রাহ্মণসকলে উপভোগ কৰে, তাঁত বোৱা, জোতা তৈয়াৰ কৰা, পৰিষ্কাৰ কৰা, নাপিত কাম কৰা নিম্ন খাপৰ বা অপবিত্র জীৱিকা বুলি ধৰা হয়। জীৱিকাৰ কোনোধৰণৰ পৰিৱর্তন ব্যৱস্থা নাই যদিও নীচ জাতিৰ জীৱিকা উচ্চ জাতিয়ে গ্রহণ কৰাত সীমাৱদ্ধতা আছে।

১৫.৩.৩ ভাৰতীয় ৰাজনীতিত বৰ্ণ

ওপৰৰ আলোচনাৰ পৰা আপুনি এটা জাতিৰ বিভিন্ন বৈশিষ্ট্যসমূহ আৰু তাৰ দৈনন্দিন সামাজিক স্থিতিৰ বিষয়ে সম্যক ধাৰণা লাভ কৰিলে। এতিয়া আমি জাতি আৰু ভাৰতীয় ৰাজনীতিত জাতিৰ ভূমিকা সম্পৰ্কে আলোচনা কৰিম।

ৰাজনৈতিক মুনাফা লাভৰ বাবে জাতিক ব্যৱহাৰ কৰাটো কোনো নতুন কথা নহয়। ইংৰাজ সাম্ৰাজ্যবাদীসকলে ধৰ্ম আৰু বৰ্ণক দেশৰ ৰাজনৈতিক বিভাজনত ব্যৱহাৰ কৰিছিল। দুৰ্ভাগ্যবশত, স্বাধীনতাৰ পিছতো ভাৰতীয় ৰাজনীতিত জাতি বা বৰ্ণই গুৰুত্বপূৰ্ণ প্ৰভাৱ পেলাইছে।

স্বাধীন ভাৰতবৰ্ষত সাৰ্বজনীন প্ৰাপ্তবয়স্ক ভোটাধিকাৰ প্ৰচলন আছে আৰু ই এক নতুন সামাজিক-ৰাজনৈতিক পৰিৱৰ্তন আনিছে। এই নতুন পৰিৱেশত জাতি ব্যৱস্থাই ভাৰতীয় ৰাজনীতিত গুৰুত্বপূৰ্ণ প্ৰভাৱ পেলাইছে।

- **ভাৰতীয় ৰাজনীতিত বৰ্ণৰ সু-প্ৰভাৱ**

  সাৰ্বজনীন প্ৰাপ্তবয়স্ক ভোটাধিকাৰৰ প্ৰয়োগ আদিয়ে পূৰ্বতে কেৱল উচ্চ জাতিৰ ব্যক্তিসকলকহে ৰাজনৈতিকভাৱে সক্ৰিয় কৰি তুলিছিল। ভাৰতত ভোটাধিকাৰ ব্যৱস্থাই সংখ্যাৰ ওপৰত গুৰুত্ব দিছে, সেয়ে সামাজিক শৃংখলাৰ নিম্নখাপৰ লোকসকলেও তেওঁলোকৰ সংখ্যাগৰিষ্ঠতাৰ জৰিয়তে নিজক প্ৰতিপাদন কৰাৰ সুবিধা পায়। ক্ৰমান্বয়ে নিম্ন শ্ৰেনীৰ লোকসকলেও ৰাজনৈতিকভাৱে সক্ৰিয় হ'বলৈ ধৰে। ভাৰতৰ বহুতো ঠাইত সামাজিক স্থান আৰু অৰ্থনৈতিক অভিলাষ পূৰণ কৰাৰ লগতে ৰাজনৈতিক ক্ষমতা লাভ কৰাৰ উদ্দেশ্যে বিভিন্ন জাতিৰ সংগঠন গঢ় লৈ উঠিছে। যাৰ ফলত, বহুতো ৰাজনৈতিক দলে নিম্ন জাতিৰ উন্নতি আৰু মঙ্গলৰ ওপৰত গুৰুত্ব দিছে।

- **ভাৰতীয় ৰাজনীতিত জাতি বা বৰ্ণৰ কুপ্ৰভাৱ**

  ধৰ্মৰ দৰে জাতিকো ৰাজনৈতিক নেতাসকলে ভোট বিভাজন কৰা আহিলা হিচাপে ব্যৱহাৰ কৰে। বহুতো ৰাজনৈতিক দলে জাতীয় অনুভূতিক আহিলা হিচাপে লৈ সমাজত বিভাজন আনে। জাতিগত নেতাসমূহে জাতীয় অনুভূতিৰ দ্বাৰা ভোটাৰ সকলক অনুপ্ৰাণিত কৰি ক্ষমতা দখল কৰাৰ চেষ্টা কৰে। কেৱল এয়ে নহয়, ৰাজনৈতিক নেতাসকলে উন্নয়নমূলক দিশসমূহৰ পৰা মনোযোগ আঁতৰ কৰা জাতিগত বিষয়ৰদ্বাৰা ভোটাৰসকলক পৰিচালিত কৰে। কিছুদিনৰ পৰা ভাৰতীয় ৰাজনীতিত বৰ্ণবাদৰ কু- ফল বেছি দেখা গৈছে যদিও এইটো স্পষ্ট যে জাতি আৰু ৰাজনীতিৰ মাজৰ সম্পৰ্কৰ সু আৰু কু দুয়োটা ফালেই আছে। কিন্তু প্ৰণিধানযোগ্য যে এনে বৰ্ণ ব্যৱস্থাই সমাজত অস্থিৰতাৰ সৃষ্টি কৰিব পাৰে।

অগ্রগতি নিৰীক্ষণ

প্রশ্ন ১ ঃ খাদ্য-অভ্যাসৰ সীমাবদ্ধতা ভাৰতীয় জাতিগত সমাজ ব্যৱস্থাৰ এটা বৈশিষ্ট্য নহয়। (শুদ্ধ/অশুদ্ধ)

.....

প্রশ্ন ২ ঃ জাতি বা বর্ণ বুলিলে কি বুজে লিখক।

.....

.....

প্রশ্ন ৩ ঃ জাতি বা বর্ণৰ দুটা প্রধান বৈশিষ্ট্য উল্লেখ কৰক। (৫০ টা শব্দৰ ভিতৰত)

.....

.....

প্রশ্ন ৪ ঃ ভাৰতীয় ৰাজনীতিত জাতিৰ এটা কু-ফল লিখক। (৫০ টা শব্দৰ ভিতৰত)

.....

.....

.....

১৫.৪ সাম্প্রদায়িকতাবাদ

এতিয়া আমি ভাৰতীয় ৰাজনীতিত সাম্প্রদায়িকতাবাদ বিষয়ে বহলাই আলোচনা কৰিম।

১৫.৪.১ সাম্প্রদায়িকতাবাদৰ অর্থ

সাধাৰণ অর্থত সাম্প্রদায়িকতাবাদ বুলি ক'লে এটা নির্দিষ্ট ধর্মীয় গোষ্ঠীৰ লোকসকল একত্রিত হোৱাকে বুজায়। সাম্প্রদায়িকতাবাদে ধর্মীয় পার্থক্যক প্রাধান্য দিছে আৰু এই পার্থক্যই এটা সম্প্রদায়ক আন এটা সম্প্রদায়ৰ পৰা পৃথক কৰিছে। ধর্মীয় পৰিচয়ৰে গঢ় লৈ উঠা সাম্প্রদায়িকতাবাদ ভাৰতীয় ৰাজনৈতিক ব্যৱস্থাৰ এক গুৰুত্বপূর্ণ উপাদান।

১৫.৪.২ সাম্প্রদায়িকতাবাদ আৰু ভাৰতীয় ৰাজনীতি

সাম্প্রদায়িকতাবাদ আৰু ভাৰতীয় ৰাজনীতিৰ সম্পর্ক স্থাপন হৈছিল ১৯০৯ চনৰ 'মর্লে মিণ্ট' সংস্কাৰ' (Morley-Minto Reforms)ৰ দ্বাৰা আৰু পাছত ১৯১৯ চনৰ 'মণ্টর্ফদ সংস্কাৰে' (Montford Reforms) পৃথক নির্বাচন অনুষ্ঠিত হোৱাত অৰিহণা যোগাইছিল। ১৯৪৭ চনত এই ব্যৱস্থাটো ৰদ কৰা হৈছিল যদিও সাম্প্রদায়িকতাবাদৰ বীজাণু স্বাধীন ভাৰতত এতিয়াও বর্তি আছে।

সার্বজনীন প্রাপ্তবয়স্ক ভোটাধিকাৰৰ পৰিচয় স্বাধীন ভাৰতৰ এক ঐতিহাসিক ৰাষ্ট্রীয় ফল বা কর্ম। দেশৰ জনসাধাৰণৰ তেওঁলোকৰ প্রতিনিধি নির্বাচন কৰাৰ সুবিধা আছে। ৰাজনৈতিক নেতাসকলে ভোটাৰসকলক অনুপ্রাণিত কৰিবৰ বাবে সহজ উপায় বিচাৰে। জাতিৰ বাদেও তেওঁলোকে ধর্মৰ সহায় লৈ ভোটাৰৰ কাষ চাপে। গুৰুত্বপূর্ণ বিষয়টো হ'ল দেশৰ আইনে ধর্ম বা জাতিৰ ভিত্তিত ৰাজনৈতিক দল গঠন কৰাটোত কোনো বাধা দিয়া নাই। আনকি উচ্চতম ন্যায়লয়ে ১৯৯৫ চনৰ ১৭ জুলাইত এটা ৰায় দিছিল যে বর্ণ, সাম্প্রদায়িকতাবাদ ধর্ম বা ভাষাৰ ভিত্তিত গঠন হোৱা ৰাজনৈতিক দলসমূহে অন্য বর্ণ, সম্প্রদায়, ধর্ম বা ভাষাৰ ক্ষতি নকৰাকৈ ভোট বিচাৰিব পাৰিব। দুর্ভাগ্যবশতঃ বর্তমান বহুতো ৰাজনৈতিক দলে তেওঁলোকৰ সীমা চেৰাই গৈছে, যাৰ ফলস্বৰূপে বর্তমান সময়ত সাম্প্রদায়িক সংঘাত সৃষ্টি হৈছে।

সাধাৰণতে সাম্প্রদায়িকতাবাদৰ বিষয়সমূহ নির্বাচনৰ সময়ত উন্নয়নৰ প্রকৃত দিশৰ পৰা জনসাধাৰণৰ মনোযোগ আঁতৰ কৰিবৰ বাবে উত্থাপন কৰা হয়। এক প্রকাৰৰ ৰাজনৈতিক নেতাই নিজৰ স্বার্থ সিদ্ধিৰ বাবে সাম্প্রদায়িকতাবাদৰ সহায় লয়। এই পক্ষৰ ব্যক্তি আৰু সংস্থাসমূহ সাম্প্রদায়িকতাবাদৰ নিচিনা বিভাজন নীতিৰ জৰিয়তে ৰাজনৈতিক ক্ষমতা লাভ কৰিবলৈ বৰ ইচ্ছুক হয়। ৰাজনৈতিক সাম্প্রদায়িকতাবাদ বর্তমান ৰাষ্ট্রৰ ধর্মনিৰপেক্ষতাৰ ভাবুকিস্বৰূপে থিয় দিছে।

১৫.৪.৩ সাম্প্রদায়িকতাবাদৰপৰা প্রতিকাৰৰ উপায়

সাম্প্রদায়িকতাবাদ সমস্যাটো গুৰুতৰ যদিও ত লত দিয়া উপায়সমূহৰদ্বাৰা ইয়াৰ প্রতিকাৰ কৰিব পাৰি—

- ভাৰতৰ এজন উল্লেখযোগ্য বুৰঞ্জীবিদ বিপিন চন্দ্রই কৈছে যে ধর্মনিৰপেক্ষ, গণতান্ত্রিক আৰু অ-সাম্প্রদায়িক শক্তিসমূহৰ নীতিগত প্রচেষ্টাৰ জৰিয়তে সাম্প্রদায়িকতাবাদৰ কু-প্রভাৱৰ পৰা ৰাষ্ট্রৰ ৰাজনীতি আৰু সমাজক ৰক্ষা কৰিব পাৰি।
- অর্থনৈতিক আৰু ৰাজনৈতিকভাৱে পিছপৰা লোকসকলে সংখ্যাগৰিষ্ঠতাৰ পৰা পৃথক হোৱাৰ চেষ্টা কৰে। এই ধাৰণাটো ৰাজনৈতিক নেতাসকলে সাম্প্রদায়িকতাৰ বীজ ৰোপণৰ বাবে ব্যৱহাৰ কৰে। যেতিয়ালৈকে এইবোৰৰ বিপক্ষে এটা গুৰুত্বপূর্ণ ব্যৱস্থা লোৱা নহয় তেতিয়ালৈকে ৰাজনৈতিক নেতাসকলে এনে কাম-কাজ চলাই থাকিব।
- এচাম লোকে অনুভৱ কৰে যে ধর্ম বিলুপ্তিৰদ্বাৰা সাম্প্রদায়িকতাবাদ নিঃশেষ কৰিব পাৰি; কিন্তু এই পৰামর্শৰ কার্যকাৰিতা সীমিত।

➢ অৰ্থনৈতিক আৰু ৰাজনৈতিক অনুন্নতৰ বাদেও ভাৰতৰ বৃহৎ সংখ্যক লোকৰ নিৰক্ষৰতাই সাম্প্রদায়িকতাবাদৰ শক্তিসমূহক মুনাফা লাভত সহায় কৰিছে। সেয়ে ধৰ্ম নিৰপেক্ষতাৰ ভিত্তিত নাগৰিকসকলক শিক্ষিত কৰিবৰ বাবে উপযুক্ত ব্যৱস্থা লোৱাটো প্রয়োজন হৈছে, যাতে সাম্প্রদায়িকতাবাদৰ শক্তিসমূহে তেওঁলোকক বিপথে পৰিচালিত কৰিব নোৱাৰে।

অগ্রগতি নিৰীক্ষণ

প্রশ্ন ৫ ঃ সাম্প্রদায়িকতাবাদ বুলিলে কি বুজা যায় ব্যাখ্যা কৰক।

.....

.....

প্রশ্ন ৬ ঃ মৰ্লে মিণ্ট' (Morley-Minto) সংস্কাৰ ১৯১৯ চনত হৈছিল। (শুদ্ধ/অশুদ্ধ)

.....

প্রশ্ন ৭ ঃ সাম্প্রদায়িকতাবাদ আৰু ভাৰতীয় ৰাজনীতিৰ বিষয়ে এটা টোকা লিখক।

.....

.....

প্রশ্ন ৮ ঃ সাম্প্রদায়িকতাবাদ সমস্যা নিৰাময় কৰিব পৰা দুটা উপায় উল্লেখ কৰক। (প্রায় ৫০টা শব্দৰ ভিতৰত)

.....

.....

১৫.৫ অধ্যায়টিৰ পৰা আমি কি শিকিলোঁ

- বৰ্ণ হ'ল এক সামাজিক ব্যৱস্থা যিয়ে সমাজৰ লোকসকলক ভিন্ন স্তৰত ভাগ কৰে আৰু সেই বিভাজনসমূহ সৌন্দর্য বিবাহ আৰু জীৱিকাৰভিত্তিত কৰা হয়। প্রাচীন ভাৰতৰ বৰ্ণ ব্যৱস্থা চাৰিটা মূল ভাগত ভাগ কৰা হৈছিল, যথা - ব্রাহ্মণ, ক্ষত্রিয়, বৈশ্য আৰু শূদ্র।
- বৰ্ণ ব্যৱস্থাৰ বৈশিষ্ট্যসমূহ হ'ল - সমাজৰ অধিক্রমিক শ্রেণীবিভাজন, খাদ্য অভ্যাসৰ সীমাৱদ্ধতা, সামাজিক সম্বন্ধৰ সীমাৱদ্ধতা, বিবাহৰ সীমাৱদ্ধতা, জীৱিকা নির্বাচনৰ সীমাৱদ্ধতা।
- সাধাৰণ অর্থত সাম্প্রদায়িকতাবাদ বুলি ক'লে এটা নির্দিষ্ট ধর্মীয় গোষ্ঠীৰ লোকসকলক একত্রিত হোৱাকে বুজায়। সাম্প্রদায়িকতাবাদে ধর্মীয় পার্থক্যক প্রাধান্য দিছে আৰু এই পার্থক্যই এটা সম্প্রদায়ক আন এটা সম্প্রদায়ৰ পৰা পৃথক কৰিছে। ধর্মীয় পৰিচয়ৰে গঢ় লৈ উঠা সাম্প্রদায়িকতাবাদ ভাৰতীয় ৰাজনৈতিক ব্যৱস্থাৰ এক গুৰুত্বপূর্ণ উপাদান।

- সাম্প্রদায়িকতাবাদ আৰু ভাৰতীয় ৰাজনীতিৰ সম্পর্ক স্থাপন হৈছিল ১৯০৯ চনৰ 'মর্লে মিণ্ট' সংস্কাৰ' (Morley-Minto Reforms)ৰ দ্বাৰা আৰু পাছত ১৯১৯ চনৰ 'মণ্টর্ফদ সংস্কাৰে' (Montford Reforms) পৃথক নির্বাচন অনুষ্ঠিত হোৱাত অৰিহণা যোগাইছিল। ১৯৪৭ চনত এই ব্যৱস্থাটো ৰদ কৰা হৈছিল যদিও সাম্প্রদায়িকতাবাদৰ বীজাণু স্বাধীন ভাৰতত এতিয়াও বর্তি আছে।
- সাম্প্রদায়িকতাবাদ সমস্যাটো গুৰুতৰ যদিও গণতান্ত্রিক শক্তিসমূহৰ নীতিগত প্রচেষ্টাৰ জৰিয়তে সাম্প্রদায়িকতাবাদৰ প্রভাৱৰ পৰা ৰাষ্ট্রৰ ৰাজনীতি আৰু সমাজক ৰক্ষা কৰিব পাৰি।

১৫.৬ অধিক জানিবলৈ

অসমীয়া গ্রন্থ ঃ

১) গগৈ, অধ্যাপক পুৰন্দৰ২০০০ । *ভাৰতৰ প্রশাসন আৰু ৰাজনীতি*। গুৱাহাটী ঃ বনলতা।

২) শর্মা, দুর্গা কান্ত , ৰফিক, জামান আৰু শর্মা ,ড° পূৰবী ২০০৫। *স্নাতক মহলাৰ ভাৰতীয় ৰাজনৈতিক ব্যৱস্থা— এক আলোকপাত* । গুৱাহাটী ঃ অসম বুক ডিপ'।

৩) পাল, ড° কৃপেশ চন্দ্র আৰু নায়ক, প্রতুল চন্দ্র২০১১ । *স্নাতক মহলাৰ ভাৰতৰ ৰাজনৈতিক ব্যৱস্থা*। গুৱাহাটী ঃ অৰুণ প্রকাশন।

ইংৰাজী গ্রন্থ ঃ

1) Chander, Prakash.(2000). *Indian Government and Politics*. New Delhi: Cosmos Bookhive Pvt. Ltd.

2) Ghai, K.K. (2007). *Indian Government and Politics*.New Delhi: Kalyani Publishers.

3) Kapur, Anup Chand and Misra, K.K. (2006). *Select Constitutions*. New Delhi : S. Chand and Company.

4) Pylee, M,V. (2006). *Constitutional Government in India.* New Delhi:S. Chand and Company.

১৫.৭ অগ্রগতিৰ খতিয়ান

১ নং প্রশ্নৰ উত্তৰ ঃ অশুদ্ধ

২ নং প্রশ্নৰ উত্তৰ ঃ বর্ণ হ'ল এক সামাজিক ব্যৱস্থা যিয়ে সমাজৰ লোকসকলক ভিন্ন স্তৰত ভাগ কৰে আৰু সেই বিভাজনসমূহ সৌন্দর্য বিবাহ আৰু জীৱিকাৰভিত্তিত কৰা হয়। প্রাচীন

ভাৰতৰ বৰ্ণ ব্যৱস্থা চাৰিটা মূল ভাগত ভাগ কৰা হৈছিল, যথা - ব্রাহ্মণ, ক্ষত্রিয়, বৈশ্য আৰু শূদ্র।

৩ নং প্রশ্নৰ উত্তৰ ঃ

(১) সমাজৰ অধিক্রমিক শ্রেণীবিভাজন

(২) খাদ্য অভ্যাসৰ সীমাৱদ্ধতা

৪ নং প্রশ্নৰ উত্তৰ ঃ বহুতো ৰাজনৈতিক দলে জাতীয় অনুভূতিক আহিলা হিচাপে লৈ সমাজত বিভাজন আনে। জাতিগত নেতাসমূহে জাতীয় অনুভূতিৰদ্বাৰা ভোটাৰ সকলক অনুপ্রাণিত কৰি ক্ষমতা দখল কৰাৰ চেষ্টা কৰে।

৫ নং প্রশ্নৰ উত্তৰ ঃ সাধাৰণ অর্থত সাম্প্রদায়িকতাবাদ বুলি ক'লে এটা নির্দিষ্ট ধর্মীয় গোষ্ঠীৰ লোকসকলক একত্রিত হোৱাকে বুজায়। সাম্প্রদায়িকতাবাদে ধর্মীয় পার্থক্যক প্রাধান্য দিছে আৰু এই পার্থক্যই এটা সম্প্রদায়ক আন এটা সম্প্রদায়ৰপৰা পৃথক কৰিছে। ধর্মীয় পৰিচয়ৰে গঢ় লৈ উঠা সাম্প্রদায়িকতাবাদ ভাৰতীয় ৰাজনৈতিক ব্যৱস্থাৰ এক গুৰুত্বপূর্ণ উপাদান।

৬ নং প্রশ্নৰ উত্তৰ ঃ অশুদ্ধ।

৭ নং প্রশ্নৰ উত্তৰ ঃ সাধাৰণতে সাম্প্রদায়িকতাবাদৰ বিষয়সমূহ নির্বাচনৰ সময়ত উন্নয়নৰ প্রকৃত দিশৰ পৰা জনসাধাৰণৰ মনোযোগ আঁতৰ কৰিবৰ বাবে উত্থাপন কৰা হয়। এক প্রকাৰৰ ৰাজনৈতিক নেতাই নিজৰ স্বার্থ সিদ্ধিৰ বাবে সাম্প্রদায়িকতাবাদৰ সহায় লয়। এই পক্ষৰ ব্যক্তি আৰু সংস্থাসমূহ সাম্প্রদায়িকতাবাদৰ নিচিনা বিভাজন নীতিৰ জৰিয়তে ৰাজনৈতিক ক্ষমতা লাভ কৰিবলৈ বৰ ইচ্ছুক হয়। ৰাজনৈতিক সাম্প্রদায়িকতাবাদ বর্তমান ৰাষ্ট্রৰ ধর্মনিৰপেক্ষতাৰ ভাবুকিস্বৰূপে থিয় দিছে।

৮ নং প্রশ্নৰ উত্তৰ ঃ সাম্প্রদায়িকতাবাদ সমস্যাৰ নিৰাময় কৰিব পৰা দুটা উপায় হ'ল-

(১) ভাৰতৰ এজন উল্লেখযোগ্য বুৰঞ্জীবিদ বিপিন চন্দ্রই কৈছে যে ধর্মনিৰপেক্ষ, গণতান্ত্রিক আৰু অ-সাম্প্রদায়িক শক্তিসমূহৰ নীতিগত প্রচেষ্টাৰ জৰিয়তে সাম্প্রদায়িকতাবাদৰ কু-প্রভাৱৰপৰা ৰাষ্ট্রৰ ৰাজনীতি আৰু সমাজক ৰক্ষা কৰিব পাৰি।

(২) অর্থনৈতিক আৰু ৰাজনৈতিকভাৱে পিছপৰা লোকসকলে সংখ্যাগৰিষ্ঠতাৰ পৰা পৃথক হোৱাৰ চেষ্টা কৰে। এই ধাৰণাটো ৰাজনৈতিক নেতাসকলে সাম্প্রদায়িকতাৰ বীজ ৰোপণৰ বাবে ব্যৱহাৰ কৰে। যেতিয়ালৈকে এইবোৰৰ বিপক্ষে এটা গুৰুত্বপূর্ণ ব্যৱস্থা লোৱা নহয় তেতিয়ালৈকে ৰাজনৈতিক নেতাসকলে এনে কাম-কাজ চলাই থাকিব।

১৫.৮ আৰ্হি প্রশ্ন

(ক) বস্তুধর্মী প্রশ্ন -

প্রশ্ন ১ ঃ কোনে ১৬শ খ্রীষ্টাব্দত পোন প্রথমবাৰৰ বাবে বৰ্ণ শব্দটো ভাৰতীয় সমাজ ব্যৱস্থাত প্রৱর্তন কৰিছিল ?

প্রশ্ন ২ ঃ ১৯১৯ চনৰ কোনটো সংস্কাৰে পৃথক নির্বাচন অনুষ্ঠিত হোৱাত অৰিহণা যোগাইছিল?

খ) চুটি প্রশ্ন- (১৫০ টা শব্দৰ ভিতৰত উত্তৰ লিখক)

প্রশ্ন ১ ঃ সাম্প্রদায়িকতাবাদৰ সংজ্ঞা দিয়ক। সাম্প্রদায়িকতাবাদৰপৰা প্রতিকাৰৰ যিকোনো চাৰিটা উপায় উল্লেখ কৰক।

প্রশ্ন ২ ঃ বৰ্ণৰ গুৰুত্বপূর্ণ বৈশিষ্ট্যসমূহ দাঙি ধৰক।

গ) ৰচনাধর্মী প্রশ্ন (৩০০-৫০০ শব্দৰ ভিতৰত উত্তৰ লিখক)

প্রশ্ন ১ ঃ ভাৰতত সাম্প্রদায়িকতাবাদৰ প্রভাৱৰ বিষয়ে আলোচনা কৰক।

প্রশ্ন ২ ঃ ভাৰতীয় ৰাজনীতিত বৰ্ণৰ সুপ্রভাৱ আৰু কুপ্রভাৱৰ বিষয়ে আলোচনা কৰক।

****

প্রসঙ্গ পুথি

কিতাপ ঃ

১) Basu, D.D. (2009). *Introduction to the Constitution of India*. New Delhi : Prentice Hall of India.

২) Brass, Paul R. (1997). *The Politics of India Since Independence*. New Delhi: Cambridge University Press.

৩) Chander, Prakash(2000). *Indian Government and Politics*. Cosmos Bookhive Pvt. Ltd.

৪) Ghai, K.K.(2007). *Indian Government and Politics*. New Delhi: Kalyani Publishers.

৫) Kapur, Anup Chand & Misra, K.K. (2006). *Select Constitutions*. New Delhi: S. Chand and Company.

৬) Kothari, Rajni (2009). *Politics in India*. New Delhi: Orient BlackSwan Private Limited.

৭) Palanithurai, G. (2000).*Grass-root democracy in Indian Society*. New Delhi: Concept Publishing Company.

৮) Pylee, M.V. (2006). *Constitutional Government in India*. New Delhi: S.Chand and Company.

৯) Singh Sisodia, Yatindra (2005). *Functioning of Panchayati Raj System*. Jaipur: Rawat Publication.

. অসমীয়া কিতাপঃ

১) গগৈ, অধ্যাপক পুৰন্দৰ২০০০ । *ভাৰতৰ প্ৰশাসন আৰু ৰাজনীতি*। গুৱাহাটী ঃ বনলতা।

২) শৰ্মা, দুৰ্গা কান্ত , ৰফিক, জামান আৰু শৰ্মা, ড° পূৰবী ২০০৫। *স্নাতক মহলাৰ ভাৰতীয় ৰাজনৈতিক ব্যৱস্থা— এক আলোকপাত* । গুৱাহাটী ঃ অসম বুক ডিপ'।

৩) পাল, ড° কৃপেশ চন্দ্ৰ আৰু নায়ক, প্ৰতুল চন্দ্ৰ ২০১১। *স্নাতক মহলাৰ ভাৰতৰ ৰাজনৈতিক ব্যৱস্থা*। গুৱাহাটী ঃ অৰুণ প্ৰকাশন।

কাকতৰ নাম ঃ
পাঠ্যবিষয়ৰ কোড (সাংকেতিক সংখ্যা) ঃ

আভ্যন্তৰীণ গুণগত আশ্বাসন কেন্দ্ৰ (CIQA)
কৃষ্ণকান্ত সন্দিকৈ ৰাজ্যিক মুক্ত বিশ্ববিদ্যালয়

নগৰ কাৰ্যালয়, হাউছফেড কমপ্লেক্স, গুৱাহাটী-০৬

পাঠ্যবিষয় সন্দর্ভত শিক্ষার্থীৰ সঁহাৰি

প্ৰিয় শিক্ষার্থী,

ওপৰত উল্লেখ কৰা পাঠ্যবিষয়টোৰ সন্দর্ভত আপোনাৰ বহুমূলীয়া মতামত আৰু মন্তব্য বিচৰা হৈছে। আপোনাৰ সঁহাৰিয়ে আমাক ভৱিষ্যৎ স্ব-শিক্ষণ সামগ্ৰীবোৰৰ মান উন্নত কৰাত সহায় কৰিব। অনুগ্ৰহ কৰি তলৰ প্ৰবিৱৰণবোৰৰ বিপৰীতে আপোনাৰ মতামত উপযুক্তভাৱে প্ৰতিফলিত কৰা বিকল্পটোত চিন দিয়ক। মন্তব্যৰ সৈতে সম্পূৰ্ণ সঁহাৰি জনোৱাৰ পাছত পৃষ্ঠাটো ফালি তলৰ ঠিকনাত ডাকযোগে প্ৰেৰণ কৰে যেন।

সঞ্চালক,

আভ্যন্তৰীণ গুণগত আশ্বাসন কেন্দ্ৰ, কৃষ্ণকান্ত সন্দিকৈ ৰাজ্যিক মুক্ত বিশ্ববিদ্যালয়
হাউছফেডকমপ্লেক্স, দিছপুৰ, গুৱাহাটী-০৬
ই-মেইল ঠিকনা ঃ ciqa@kkhsou.in

১) পাঠ্যবিষয়ৰ অন্তৰ্ভুক্ত অধ্যায়বোৰ পঢ়িবলৈ আপুনি আনুমানিকভাৱে কিমান ঘণ্টা ব্যয় কৰিলে ? [ ][ ][ ]

২) খণ্ডটো অধ্যয়ন কৰাৰ অন্তত তলৰ প্ৰবিৱৰণবোৰ সন্দর্ভত আপোনাৰ মতামত ব্যাখ্যা কৰক (✓ চিন দিয়ক)

ক্ৰমাংক	প্ৰবিৱৰণ					
i)	পাঠ্যবিষয়ৰ স্ব- শিক্ষণ সামগ্ৰীবোৰে প্ৰতিটো অধ্যায়ৰ আৰম্ভণিতে ধাৰ্য কৰি লোৱা শিক্ষণ উদ্দেশ্যবোৰ পূৰণ কৰিব পাৰিছে	দৃঢ়ভাৱে একমত	একমত	একমতো নহয় অসন্মতো নহয়	অসন্মত	দৃঢ়ভাৱে অসন্মত
ii)	স্ব- শিক্ষণ সামগ্ৰীত সন্নিৱিষ্ট অধ্যায়বোৰে মোৰ শৈক্ষিক প্ৰয়োজনীয়তা আৰু প্ৰত্যাশা পূৰণ কৰিব পাৰিছে					
iii)	অধ্যায় লেখক/লেখিকাসকলৰ পাঠ্যবিষয়ত সন্নিৱিষ্ট পাঠসমূহৰ উত্তম জ্ঞান আছে					
iv)	অধ্যায়বোৰত সন্নিৱিষ্ট পাঠবোৰৰ ভাষা আৰু বিষয়বস্তু মই সহজে বুজি পোৱা ধৰণে উপস্থাপন কৰা হৈছে					
v)	অধ্যায়বোৰত কাৰ্যকলাপত ভাগ ল'ব পৰাকৈ/অনুশীলনীত অংশগ্ৰহণ কৰিব পৰাকৈ পৰ্যাপ্ত সুযোগ আছে					
vi)	ধাৰণাবোৰ স্পষ্ট কৰিবলৈ পৰ্যাপ্ত চিত্ৰ (ৰেখাচিত্ৰ, তালিকা ইত্যাদি) সংলগ্ন কৰা হৈছে					
vii)	পাঠবোৰত সন্নিৱিষ্ট বিষয়বস্তুসমূহ চিত্তাকৰ্ষক, প্ৰাসংগিক আৰু শেহতীয়া তথ্যভিত্তিক					
viii)	'অগ্ৰগতি নিৰীক্ষণ' শিতানৰ প্ৰশ্নবোৰ যথেষ্ট উপযোগী					
ix)	'আৰ্হি প্ৰশ্ন' আৰু 'অগ্ৰগতিৰ খতিয়ান' শিতান দুটাই মোক যথেষ্ট উপকৃত কৰিছে					

অতিৰিক্ত মন্তব্য (অনুগ্ৰহ কৰি মুকলিমূৰীয়াকৈ মতামত আগবঢ়াওক) ঃ

১) আপোনাৰ মতে স্ব-শিক্ষণ সামগ্ৰীবোৰৰ কোনকেইটা দিশ সবাতোকৈ ফলপ্ৰসূ হৈছে?

---

২) স্ব-শিক্ষণ সামগ্ৰীবোৰৰ সামগ্ৰিক গুণ উন্নত কৰিবলৈ কৃষ্ণকান্ত সন্দিকৈ ৰাজ্যিক মুক্ত বিশ্ববিদ্যালয়ে কেনেধৰণৰ পৰিৱৰ্তন/উন্নতি সাধন কৰিব পাৰে বুলি আপুনি ভাবে?

প্ৰ-পত্ৰ পূৰাবলৈ সময় উলিওৱাৰ বাবে আপোনাক ধন্যবাদ জনালোঁ।